

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Чернівецький національний університет
ім. Ю. Федьковича
Чорноморський національний університет ім. П. Могили

Четверті Всеукраїнські наукові читання пам'яті С.І. Юрія

*Фінанси – основа
економічного
іміджу держави
і добробуту її народу*

Сергій Юрій

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

м. Тернопіль, 27 листопада 2018 р.

УДК 336
Ч – 52

Збірник наукових праць розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ (протокол №9 від 3 грудня 2018 р.)

ВІДПОВІДАЛЬНА ЗА ВИПУСК:

Кириленко О.П. – завідувач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, д.е.н., професор

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Мелих О.Ю. – доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, к.е.н.

Четверті Всеукраїнські наукові читання пам'яті С.І. Юрія: збірник наук. праць / За ред. д.е.н., проф. О.П. Кириленко. (м. Тернопіль, 27 листопада 2018 р.). Тернопіль: Вектор, 2018. 115 с.

У збірнику наукових праць висвітлено наукові погляди українського педагога і вченого-економіста С.І. Юрія, а також обґрунтовано власні думки щодо актуальних питань фінансової теорії та практики. Представлені матеріали заслуговують на увагу науковців, викладачів, студентів і фахівців-практиків.

УДК 336

За редакцію та достовірність матеріалів, розміщених у збірнику наукових праць, несуть відповідальність автори.

© ТНЕУ, 2018

ЗМІСТ

Кириленко О.П. Досвід гендерного бюджетування в Албанії.....	5
Булавинець В.М. Бюджетна децентралізація в Україні: переваги та недоліки.....	9
Горин В.П. Гендерне бюджетування як інструмент інклюзивного розвитку.....	13
Гупаловська М.Б. Особливості фінансового механізму у сучасних умовах розвитку суспільства.....	17
Дем'янишин В.Г. Діалектика державного та ринкового регулювання соціально-економічних процесів в Україні у наукових працях професора С.І. Юрія.....	19
Дем'янюк А.В. Напрями поширення участі громадськості в бюджетному процесі на місцевому рівні.....	23
Каленюк І.В., Квасниця О.В. Фінансовий механізм реалізації соціальної політики України	27
Карпишин Н.І. Державний фінансовий аудит виконання місцевих бюджетів як спосіб підвищення рівня управління бюджетними ресурсами.....	30
Кириленко С.В. Тенденції клієнтоорієнтованого обслуговування клієнтів Private banking	36
Кізима Т.О. Боргова поведінка домогосподарств: теоретико-методологічний аспект.....	39
Коваль С.Л. Державне соціальне страхування: досвід Німеччини.....	43
Круп'як І.Й. Інвестування фармацевтичної галузі держави.....	47
Малиняк Б.С. Методичні основи оцінювання ефективності видатків бюджету.....	50
Мелих О.Ю. Фінансові ресурси українських домогосподарств: проблеми формування та використання.....	56
Остріщенко Ю.В. Реалізація в Україні міжнародних проектів щодо підтримки децентралізації.....	60
Петрушка О.В. Переваги та недоліки запровадження державно-приватного партнерства у медичній галузі.....	64

Письменний В.В.	
Критерії впровадження «власних» податків і зборів.....	67
Русін В.М., Дрозд Л.М.	
Контроль органів казначейства за витрачанням бюджетних коштів.....	71
Савчук С.В., Коломийчук Н.М.	
Зарубіжний досвід громадського контролю.....	76
Сидор І.П.	
Кредитні ресурси в системі позикових фінансів домогосподарств в Україні.....	79
Сидорчук А.А.	
Ефективність використання ресурсів бюджетних програм.....	83
Тулай О.І.	
Фінансові домінанти екологізації економіки.....	85
Шулюк Б.С.	
Необхідність та напрями активізації інвестиційної діяльності в Україні....	89
Четвертий Всеукраїнський конкурс студентських наукових есе на тему: «Роздуми майбутнього фінансиста» приурочений пам'яті С.І. Юрія	
Бортник О.О.	
Роздуми майбутнього фінансиста.....	96
Глазачева І.А.	
Роздуми майбутнього фінансиста.....	98
Дмитрієва О.М.	
Роздуми майбутнього фінансиста: можливості подолання бюджетного дефіциту в Україні.....	100
Захарченко Є.О.	
Роздуми майбутнього фінансиста.....	101
Курячей А.А.	
Фінансова грамотність у кожному з нас.....	103
Павлюс О.В.	
Роздуми майбутнього фінансиста.....	105
Паньків Ю.І.	
Роздуми майбутнього фінансиста.....	107
Тараненко Я.О.	
Роздуми майбутнього фінансиста.....	108
Хабінець О.М.	
Фінансова грамотність населення та її місце у формуванні фінансової безпеки держави.....	111
Чернюк А.М.	
Роздуми майбутнього фінансиста.....	113

Кириленко Ольга Павлівна

*Д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ДОСВІД ГЕНДЕРНОГО БЮДЖЕТУВАННЯ В АЛБАНІЇ

Запровадження і розвиток гендерно-орієнтованого бюджетування (ГОБ) стало одним із пріоритетів сучасної фінансової політики України. У поширенні такої технології цікавим є досвід країн, які досягли в цій царині суттєвих успіхів, особливо зважаючи на тривале панування дискримінацій по відношенню до жінок внаслідок специфіки історичного розвитку, переважання патріархальних традицій, релігійних уподобань тощо.

У зв'язку з цим заслуговує на вивчення позитивний досвід Албанії – країни, в якій, за даними міжнародних організацій, жертвами побутового насилля є майже 60% жінок віком від 15 до 49 років [1]. Попередня багатовікова історія країни характеризується розповсюдженням яскраво виражених настроїв відносно другорядності ролі жінок та їх всемірного приниження, позбавлення багатьох громадянських прав, зокрема щодо наслідування майна. Це спричинило виникнення в країні такого унікального явища, як добровільне перебирання окремими жінками, знедоленими домашнім насиллям або скрутними життєвими обставинами, соціальної ролі та обов'язків чоловіків. Такі жінки називалися «бурнеша», як правило це були старші дочки в родинях, які втратили чоловіків, в тому числі внаслідок міжродинних війн і узаконеної кровавої помсти.

Сучасна Албанія характеризується послідовним рухом у напрямку встановлення гендерної рівності, що зумовлено євроінтеграційними прагненнями країни, прийняттям у 2006 р. низки зобов'язань, пов'язаних із встановленням рівних прав для чоловіків і жінок. Окрім цього, країна ще з 1993 р. є учасником Конвенції щодо ліквідації всіх форм дискримінації по відношенню до жінок. Албанія також ратифікувала Стамбульську конвенцію Ради Європи (2011), згідно якої держави зобов'язуються опікуватися проблемами жінок та дівчат, попереджувати насилля по відношенню до них, захищати жертви та переслідувати їх кривдників у судовому порядку. У досягненні таких цілей державним та місцевим органам влади допомагає структура «ООН-жінки», основним завданням якої є викорінення насилля по відношенню до жінок і дівчат, проведення просвітницької роботи серед чоловіків і хлопців щодо гендерної рівності, координація діяльності з іншими країнами у сфері гендерної рівності.

У 2017 р. сім муніципалітетів Албанії підтвердили свою прихильність до встановлення гендерної рівності, приєдналися до Європейської хартії щодо рівності жінок і чоловіків на місцевому рівні. П'ять з цих семи муніципалітетів за підтримки «ООН-жінки» розробили плани дій із забезпечення рівності чоловіків і жінок, що стало важливим кроком у досягненні визначеної стратегічної мети. Розробка таких планів засвідчує те, що на муніципальному рівні формується бачення, згідно якого жінки і чоловіки, дівчата і хлопці, незважаючи на їх вік, особливі потреби, етнічну і соціальну приналежність, релігійну та сексуальну орієнтацію або гендерну ідентичність, розглядаються у відповідності з принципами гендерної рівності у всіх сферах життя [2].

Метою планів визначено поширення участі жінок та молодих дівчат у прийнятті рішень, ліквідація гендерних стереотипів в освіті, забезпечення рівного доступу жінок та чоловіків до ринку праці, а також до послуг у сфері охорони здоров'я, соціального захисту, культури та соціальної діяльності, житла тощо. Поставлено завдання зробити громадські місця вільними від сексуальних домагань і насилля.

На даний час сформована нормативна база щодо здійснення ГОБ в Албанії, до якої належать: Стратегія управління державними фінансами 2014-2020; Закон про органічний бюджет (із змінами 2016 р.); Закон про фінанси місцевого самоврядування (2017 р.); Національна стратегія гендерної рівності та її дії (2011-2015 та 2016-2020 рр.); Середньострокова бюджетна програма та низка інструктивних матеріалів щодо підготовки та моніторингу місцевого бюджету [3].

В країні створена інституційна база, на основі якої відбувається повномасштабне запровадження ГОБ, вона охоплює: парламентські комітети з економіки та фінансів, з питань праці, охорони здоров'я та соціальної підтримки, захисту прав людини; Національний механізм гендерної рівності, що впроваджується Міністерством охорони здоров'я та соціального захисту; 61 муніципалітет, яким делеговані повноваження щодо надання послуг; координаційні пункти, відповідальні за реалізацію Національної стратегії гендерної рівності в інші стратегії та політичні заходи; Національний інститут статистики.

Головними учасниками ГОБ виступають профільні міністерства, зокрема міністерство фінансів, муніципалітети та громадянське суспільство. Основними завданнями мінфіну у запровадженні ГОБ є методичне забезпечення здійснюваних реформ, налагодження обліку та звітності державних видатків, надання консультативної допомоги

муніципалітетам. Профільні міністерства у галузях охорони здоров'я та соціального захисту безпосередньо реалізують Національну стратегію гендерної рівності.

Велика робота проведена органами місцевого самоврядування, які ініціювали запровадження бюджету участі, як одного з дієвих інструментів формування місцевих бюджетів з врахуванням запитів громадян; налагодили співпрацю з громадянським суспільством та населенням; створили відповідні структури в муніципалітетах з підготовки проекту бюджету та проведення консультацій.

Виняткова роль у запровадженні гендерно-орієнтованого бюджетування належить громадянському суспільству, т. б. недержавним організаціям, які представляють волю та інтереси громадян, це: громадські організації, благодійні фонди, спілки, партії, засоби масової інформації, громадянам. Саме громадянським суспільством Албанії було зроблено достатньо багато для формування позитивного сприйняття ГОБ загалом, його просування та пропаганди за допомогою освітніх форумів, тренінгів та інших заходів, запровадження гендерного аналізу, експертизи, бюджету участі тощо.

Алгоритм впровадження гендерно-орієнтованого бюджетування в Албанії передбачає чотири етапи: 1) гендерно-орієнтований аналіз послуг, інвестицій та бюджетів; 2) оцінка потенціалу ГОБ; 3) гендерно-орієнтований бюджет участі; 4) моніторинг видатків бюджету.

На першому етапі проводиться гендерний аналіз соціальних послуг і виявляються проблеми, що потребують вирішення, а також пропонуються конкретні заходи, наприклад створення спеціалізованих соціальних закладів, виплата допомог жінкам, проведення ремонтних робіт об'єктів інфраструктури тощо.

Н другому етапі, який є основою ГОБ на місцевому рівні, оцінюється кадрове забезпечення реформи, проводиться навчання фахівців, які на практиці втілюють нові технології бюджетування з метою забезпечення гендерної рівності. Це стосується, перш за все, працівників бюджетних відділів та соціальних служб, а також виборних членів рад.

Третій етап власне і полягає у формуванні гендерно-орієнтованого бюджету та календаря бюджетних консультацій. До процесу обговорення проекту місцевого бюджету залучаються місцеві жителі, які вносять рекомендації щодо покращення бюджету на наступний рік. На цьому етапі активно працюють громадські організації, які проводять різноманітні

просвітницькі заходи і залучають населення територіальних громад до вироблення оптимального бюджету з врахуванням місцевих пріоритетів.

На четвертому етапі відбувається моніторинг видатків бюджету та порівняння фактичних і запланованих видатків, особливо в контексті забезпечення гендерної рівності. Дієвість такого контролю забезпечують сформовані моніторингові команди у складі громадських активістів та представників муніципалітету, які визначають ефективність наданих населенню соціальних послуг, стан муніципальних інфраструктурних об'єктів.

Таким чином Албанія за останні роки досягла видатних успіхів у забезпеченні гендерної рівності, зокрема за допомогою гендерного бюджетування. Позитивний досвід Албанії вивчають та переймають інші країни. Основними висновками для імплементації цього досвіду повинно бути:

- формування у суспільстві за допомогою усіх засобів та інституцій позитивного сприйняття необхідності вирішення гендерних проблем;
- створення підґрунтя для подолання гендерної нерівності, а саме нормативно-правової та інституційної бази;
- чітка та послідовна робота як владних структур, так і організацій громадянського суспільства щодо залучення громадян до участі у бюджетному процесі та гендерно-орієнтованому бюджетуванні;
- на місцевому рівні, проблеми гендерної нерівності можна вирішити більш результативно та в короткий термін.

Література:

1. Искоренение насилия в отношении женщин. URL: <http://eca.unwomen.org/> (дата звернення: 25.10.2018 р.).
2. Муниципалитеты Албании впервые принимают планы действий по достижению гендерного равенства. URL: <http://eca.unwomen.org/> (дата звернення: 25.10.2018 р.).
3. Резарт Ксело. Впровадження гендерного бюджетування на місцевому рівні. Кейс Албанії. Київ, листопад, 2018. 28 с.

Булавинець Вікторія Михайлівна
Канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету

БЮДЖЕТНА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Реформа місцевого самоврядування, яка передбачає децентралізацію владних та фінансових повноважень держави, стала найбільш визначальною з часів незалежності України. Формування ефективного місцевого самоврядування, створення комфортних умов для проживання громадян, надання їм високоякісних та доступних суспільних послуг є головним стратегічним завданням процесу модернізації системи державного управління та територіальної організації влади, який здійснюється на сучасному етапі. Однак досягти зазначених цілей неможливо без належного рівня економічного розвитку відповідних територій, їх фінансового забезпечення та наявності достатніх джерел для наповнення місцевих бюджетів [1].

Процес децентралізації дозволив формувати, відповідно до положень Європейської хартії місцевого самоврядування, значний, дієвий та спроможний інститут місцевого самоврядування базового рівня – об'єднані територіальні громади (ОТГ). В результаті, в Україні, впродовж 2015 – 2018 років, 3839 територіальних громад об'єдналися, утворивши 838 ОТГ, в яких проживають 7,1 млн. осіб. Бюджетна децентралізація розширила їх права та надала значну бюджетну незалежність і самостійність, стимулює до фінансової автономії, пошуку додаткових фінансових ресурсів, активізації внутрішнього потенціалу розвитку, а також сприяє збалансуванню потреб та можливостей. Курс України на бюджетну децентралізацію визначив нову систему взаємовідносин між державним і місцевими бюджетами та суттєво розширив перелік джерел наповнення останніх. Об'єднані громади здобули повноваження та ресурс, які мають міста обласного значення. Згідно діючого законодавства України, починаючи з 2015 року до місцевих бюджетів ОТГ зараховуються: 60% податку на доходи фізичних осіб; 100% єдиного податку, податку на прибуток підприємств і фінансових установ комунальної власності та податку на майно (нерухомість, земля, транспорт); 25% екологічного податку; 5% акцизного податку з реалізації підакцизних товарів [2]. З 2018 року до місцевих бюджетів надходить також 5% від рентної плати за видобуток нафти, газу та газового

конденсату. Окрім цього, джерелами формування бюджетів ОТГ є: збори та інші платежі (державне мито, збір за місця для паркування транспорту, туристичний збір, рентні платежі за користування надрами тощо); інші доходи (базова дотація, медична та освітня субвенції, субвенція на розвиток інфраструктури громади, капітальні трансферти, цільові та добровільні внески тощо). Загалом, в результаті значного розширення переліку податкових надходжень до місцевих бюджетів об'єднані громади показують високі і динамічні темпи приросту власних доходів. Так, впродовж 2014 – 2017 рр. власні доходи місцевих бюджетів України зросли на 124 млрд. грн. А їх частка у ВВП становила у 2017 році 6,5%, що на 1,5% більше, ніж у 2014 році. Зростання цих показників зберігається й у 2018 році. Сукупний обсяг бюджетних ресурсів органів місцевого самоврядування у 2017 році вперше перевищив половину від усього Зведеного бюджету України та склав 51,2%. Для розвитку об'єднаних територіальних громад, реалізації їхніх інфраструктурних проектів держава щороку збільшує обсяги державної фінансової підтримки, які за останні роки зросли з 0,5 млрд. грн. у 2014 році до понад 19 млрд. грн. у 2018 році. На будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання доріг загального користування місцевого значення з державного бюджету у 2018 році передбачено субвенцію в сумі 11,5 млрд. грн. [3].

Окрім розширення власних фінансових можливостей, децентралізація надала об'єднаним територіальним громадам такі інструменти забезпечення економічного розвитку, як право на здійснення зовнішніх запозичень та на самостійне обрання фінансових установ щодо обслуговування коштів місцевих бюджетів. Також вони отримали повноваження у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства.

Все вищезазначене свідчить про те, що Україна знаходиться на вірному шляху, адже надані фінансові можливості є запорукою того, що територіальні громади зможуть реалізовувати соціальні та інфраструктурні проекти, створювати умови для розвитку підприємництва, залучення інвестиційного капіталу, розробляти програми місцевого розвитку та надавати більш якісні та різноманітні послуги жителям громади, з метою всебічного покращення їхніх умов проживання. І такі позитивні зрушення вже відбуваються, про що свідчать сотні кілометрів відремонтованих та побудованих доріг, осучаснені медичні та освітні заклади, відновлені інфраструктурні об'єкти, поступовий розвиток

підприємництва в селах, що дає можливість ефективно використовувати місцеві ресурси. З'являються ефективні менеджери, які здатні залучати додаткові фінансові ресурси та вміло розпоряджатися ними. Все це сприяє зростанню довіри населення до місцевої влади та бізнесових структур, котрі створюють робочі місця та сплачують до місцевих бюджетів податки, які спрямовуються на потреби громади [1].

Однак, незважаючи на таку позитивну динаміку, не всі новоутворені ОТГ є сьогодні фінансово спроможними. Для деяких органів місцевої влади максимально повне використання закріплених законодавством значних можливостей для наповнення місцевих бюджетів стало непосильним завданням. Проте, економічна спроможність територіальних громад залежить саме від того, наскільки ефективно органи місцевого самоврядування зможуть організувати діяльність по мобілізації усіх джерел фінансового забезпечення.

Отже, поряд із позитивними аспектами реформи місцевого самоврядування варто вказати на низку недоліків, якими характеризується вітчизняна модель децентралізації:

- неповне використання потенціалу податкових джерел наповнення дохідної частини місцевих бюджетів;
- значна частка субвенцій у доходах місцевих бюджетів;
- застосування інструментів (зокрема, акцизний податок на місцевому рівні), які невласиві фінансовій теорії та світовій практиці;
- перевантаження соціальними функціями;
- відсутність безпосередньої направленості на економічний розвиток територіальних громад;
- ускладнення взаємовідносин об'єднаних територіальних громад з районними радами та місцевими державними адміністраціями з питань управління ресурсами та передачі компетенцій;
- невисокі темпи застосування механізму співробітництва, незважаючи на значний ресурсний резерв цього інструменту;
- неефективне використання комунального майна, земельних та інших природних ресурсів, розташованих на території громади;
- слабе та непрофесійне кадрове забезпечення органів місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад;
- часті та непрогнозовані зміни бюджетного законодавства, які ускладнюють довгострокове планування ресурсів громади та не сприяють ефективному їх розподілу;

- зволікання із законодавчим врегулюванням питання щодо розпорядження землею за межами населених пунктів та планування території в межах об'єднаних територіальних громад;

- невисока популярність та слабкість інструментів прямої участі громадян у здійсненні місцевого самоврядування;

- низький рівень використання сучасних ІТ-технологій для потреб місцевого самоврядування, зокрема в сфері взаємовідносин між владою та громадами.

Як бачимо, процес децентралізації в Україні має як позитивні, так і негативні сторони. Виявлені проблеми свідчать про те, що сучасні тенденції у розвитку громад потребують оновлення механізмів та інструментів активізації їхнього соціально-економічного потенціалу. Нині в пріоритеті мають бути інструменти, здатні забезпечити ОТГ стимулами для пошуку власних ресурсів, мотивувати їх до активізації внутрішніх та зовнішніх резервів розвитку. Тому вважаємо, що в контексті реалізації реформи місцевого самоврядування задля покращення фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад доцільно:

- удосконалити територіальну організацію влади на субрегіональному рівні, що потребує подальшої децентралізації повноважень та системного ресурсного забезпечення їх виконання;

- стимулювати економічну активність територіальних громад шляхом розподілу міжбюджетних трансфертів на конкурентних засадах;

- підвищувати ефективність управління об'єктами комунальної власності, що допоможе збільшити доходи бюджетів територіальних громад від операцій з капіталом;

- широко практикувати соціальне замовлення в сфері надання соціальних послуг чи виконання соціальних програм;

- активізувати потенціал механізму державно-приватного партнерства на місцевому рівні та створювати сприятливе середовище для залучення приватного капіталу;

- впроваджувати аутсорсинг, що дасть змогу зменшити витрати місцевого бюджету та вивільнити внутрішні ресурси для виконання важливіших функцій;

- здобувати досвід та навички підготовки проектних заявок та необхідних документів задля налагодження ефективної співпраці з національними та зарубіжними інституціями (грантодавцями);

– формувати позитивний імідж та привабливу «кредитну» історію об'єднаної територіальної громади.

Все це дозволить створити надійну основу для розвитку місцевого самоврядування, якою стануть економічно активні суб'єкти підприємницької діяльності, достатня кількість кваліфікованих трудових ресурсів, розвинена промислова та соціальна інфраструктура тощо.

Література:

1. Об'єднані територіальні громади. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/gromada>.
2. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.help/law/2456-VI/edition01.01.2018/page8>.
3. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування. URL: https://decentralization.gov.ua/monitoring/2018_10_ua.main-info.

Горин Володимир Петрович

*Канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ГЕНДЕРНЕ БЮДЖЕТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ

Характерною ознакою сучасного етапу розвитку суспільства є посилення уваги з боку усіх суб'єктів економіки, а особливо держави до потреб розвитку людини та задоволення її інтересів. Антропоцентричний характер економічної системи, превалювання інтересів та потреб окремого індивіда над інтересами держави розглядаються сучасною економічною наукою як аксіоми, що не потребують доказової бази. В теперішній час на зміну ідеології соціальної держави приходить концепція інклюзивного стійкого зростання, що передбачає досягнення суспільного та економічного прогресу за рахунок максимального включення усіх членів суспільства в економічні відносини, справедливий розподіл ресурсів та благ у суспільстві, подолання прірви між багатими і бідними, рівні можливості у доступі до суспільних благ.

До пріоритетів інклюзивного розвитку держави належить забезпечення рівності прав і можливостей жінкам і чоловікам в усіх сферах життєдіяльності. Інструментом вирішення цього завдання є гендерно-орієнтоване бюджетування. Під ним розуміють застосування комплексного гендерного підходу в бюджетній політиці та бюджетному процесі, яке передбачатиме розподіл бюджетних коштів у відповідності до гендерного принципу, що поряд із іншими перевагами, веде до посилення прозорості та підконтрольності використання бюджетних коштів.

На думку сучасних науковців, формування структури видатків бюджету з урахуванням елементів гендерно-орієнтованого підходу дасть змогу провадити повноцінну бюджетну реформу, змінити пріоритети бюджетного фінансування, а саме фінансувати надання якісних послуг замість утримання бюджетних установ, підвищити ефективність використання бюджетних коштів завдяки врахуванню потреб чоловіків та жінок, осіб вікових категорій та соціальних груп [2]. Широко використовуване в інших країнах, гендерно-орієнтоване бюджетування має на меті зробити гендерний підхід до управління ресурсами бюджету одним із обов'язкових принципів національної економічної політики. Воно дає змогу не тільки вирішити широке коло питань соціальної політики, але й формує рівні можливості для усіх членів суспільства та забезпечує його розвиток. В цілому, впровадження гендерно-орієнтованого бюджетування має позитивні наслідки у наступних аспектах:

- економічному, адже за рахунок більш ефективного розподілу наявних бюджетних ресурсів формуються умови для підвищення темпів економічного розвитку як окремих територій, так і держави в цілому;

- соціальному, адже через спрямування коштів на конкретного споживача благ, що передбачає гендерно-орієнтоване бюджетування, можливо підвищити якість фінансованих з бюджету послуг для населення; вирішити проблеми гендерної нерівності, дати стимул для проведення гендерно-чутливої політики;

- суспільно-політичному, оскільки гендерно-орієнтоване бюджетування передбачає посилення підзвітності й прозорості діяльності органів влади, а також проведення громадської експертизи нормативно-правових актів на предмет наявності гендерних диспропорцій, підвищення поінформованості й залучення громадськості (зокрема, жінок) на прийняття рішень у бюджетному процесі. Таким чином, впровадження

гендерно-орієнтованого бюджетування свідчить про поглиблення демократизації управління бюджетними ресурсами.

Основними елементами гендерно-орієнтованого бюджету виступають:

– гендерний аналіз бюджету, покликаний дати відповідь на запитання, як бюджетні програми впливають на гендерну рівність, чи задовольняють вони потреби різних суспільних груп. Аналіз реалізують у кілька етапів: визначення гендерних проблем у певній сфері діяльності (аналіз ситуації); збір інформації (вихідних даних про бюджетні програми); проведення гендерного аналізу діяльності (заходів, послуг) в рамках бюджетних програм; гендерний аналіз видатків бюджету за програмами; оцінка результативності видатків у напрямку розвитку гендерної рівності та формування рекомендацій з її посилення;

– розробка та внесення змін до чинних бюджетних програм для того, щоб забезпечити більшу гендерну рівність при розподілі коштів бюджету. В рамках цієї складової гендерно-орієнтованого бюджетування слід також передбачити проведення моніторингу та оцінювання, як новації у бюджетних програмах впливатимуть на гендерні показники;

– системна інтеграція гендерно-орієнтованого бюджетування у процеси планування і виконання бюджетних показників. Вона передбачає врахування гендерного підходу на усіх етапах бюджетного процесу, зокрема, врахування інтересів суспільних груп при формуванні пріоритетів бюджетної політики; наявність у бюджеті бюджетних програм, покликаних підвищити соціальну та гендерну рівність); передбачення при розробці усіх бюджетних програм таких завдань, які спрямовані на усунення існуючих проявів нерівності між жінками і чоловіками, іншими групами населення; доповнення переліку результативних показників гендерно чутливими показниками виконання бюджетних програм; урахування соціального і гендерного аспектів при аналізі виконання програм, забезпечення усунення проявів гендерної нерівності; підготовка звітності про виконання бюджетних програм з урахуванням гендерно-чутливих показників.

Впровадження гендерно-орієнтованого підходу до планування бюджетів вимагає певних передумов: підтримки органами місцевого самоврядування спеціальної політики гендерної рівності та розуміння інструментів її реалізації; наявності політичної волі щодо інтегрування гендерної проблематики до бюджетних програм; наявності відповідної гендерно-дезагрегованої статистики (статистики у розрізі чоловіків та

жінок, сільського та міського населення), яка дає змогу краще оцінити проблеми та розробити рекомендації для виправлення гендерної асиметрії та дисбалансу; інформаційної та просвітницької роботи щодо змісту та переваг гендерно-орієнтованого підходу до бюджетування; наявності реальних інструментів залучення чоловіків та жінок до процесів бюджетування [1, с. 14-15].

Не зважаючи на інноваційність, гендерно-орієнтоване бюджетування має приклади успішного впровадження в Україні, зокрема при складанні бюджетів у Вінницькій, Херсонській, Полтавській, Волинській, Чернівецькій областях. Прикладом застосування такого підходу до планування видатків бюджету стало вдосконалення програм фінансування позашкільної освіти з міського бюджету Житомира. Ґрунтовний гендерний аналіз потреб дітей та підлітків шкільного віку виявив, що пропонувані позашкільною освітою види занять та гуртків не відповідають їх запитам, що знижувало показники охоплення позашкільним вихованням. Результати аналізу стали підставою для внесення змін до програми надання позашкільної освіти та відповідних видатків міського бюджету. Відтак, показники відвідуваності дітьми шкільного віку гуртків та клубів позашкільної освіти значно підвищились [1, с. 44-47].

Проведення гендерного аналізу видатків міського бюджету м. Нижні Плавні на охорону здоров'я стало підґрунтям для внесення змін в організацію діяльності медичних закладів: було сформовано відносно рівні за чисельністю та статево-віковим складом територіальні лікарські дільниці; підготовлено матеріали для внесення змін до процедури укладення договорів, розроблено ефективніший механізм фінансового стимулювання роботи лікарів і молодшого медичного та допоміжного персоналу відповідно до гендерно-вікової структури окремої дільниці. Новації були враховані при складанні бюджетних програм фінансування охорони здоров'я, що дало змогу підвищити якість медичного обслуговування.

Гендерний бюджетний аналіз з внесенням змін до бюджетних програм зазвичай застосовується у галузях соціального захисту населення, зайнятості, при реалізації освітніх, екологічних програм, наданні медичних послуг. Втім, впродовж тривалого часу така практика мала дещо епізодичний характер та здійснювалась зусиллями громадських активістів. Із прийняттям у 2018 році Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до

2021 року урахування гендерного компонента у державному управлінні, в тому числі у бюджетній сфері має набути системного характеру. Відповідно до завдань Програми, за період її виконання передбачене проведення гендерно-правової експертизи вітчизняного правового поля, вдосконалення статистичної звітності в контексті використання показників у розрізі статей та різних соціальних груп; врахування гендерного компонента при проведенні реформ та складанні програм соціально-економічного розвитку на рівні держави та окремих регіонів; розробка механізмів реалізації прав на захист від дискримінації та вирішення гендерних проблем.

Таким чином, можемо констатувати, що гендерно-орієнтований підхід до бюджетування володіє низкою вагомих переваг, які актуалізують його широке впровадження у вітчизняну практику складання і виконання бюджетів. Він дає змогу не тільки знизити гостроту проблем нерівності у доступі до бюджетних послуг, дискримінації за статевою, соціальною чи іншою ознакою, але й виступає дієвим інструментом підвищення ефективності використання коштів бюджету й демократизації процесу управління державними фінансами.

Література:

1. Гендерно-орієнтоване бюджетування в Україні: теорія і практика: метод. посіб. К.: ФОП Клименко, 2016. 92 с.
2. Даудова Г.В., Тукешева Т.Д. Упровадження гендерно-орієнтованого бюджетування в Україні. *Теорія та практика державного управління*. 2017. № 2(57). URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2017-2/doc/2/04.pdf>.

Гупаловська Мирослава Богданівна

*Канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ У СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Фінансовому механізму належить провідна роль у сфері фінансового забезпечення та регулювання економічних і соціальних процесів у країні. Фінансовий механізм стимулює весь процес відтворення: виробництво,

розподіл, обмін і споживання. Він забезпечує сприятливі умови для макроекономічних процесів, а на мікрорівні – сприяє чіткій взаємодії усіх його елементів.

Ми підтримуємо думку С.І. Юрія, що під фінансовим механізмом слід розуміти певну сукупність методів, форм, важелів та інструментів впливу на соціально-економічні процеси в країні [1, с. 39].

Дія фінансового механізму, реалізується на основі методів впливу – фінансового забезпечення та фінансового регулювання. Фінансове забезпечення приватних осіб, підприємницьких структур та держави має здійснюватися через самофінансування, кредитування, страхування, безповоротне фінансування. Завданням фінансової політики держави є встановлення оптимального співвідношення між ними, тобто визначення економічно обґрунтованих пропорцій. Фінансове регулювання розглядається з точки зору використання механізмів фіскальної і монетарної політики держави та засобів ринкового саморегулювання. При цьому дієвість фінансової політики має бути обумовлена правильним вибором та узгодженням фінансового механізму. Функціонування фінансового механізму може бути забезпечене через взаємозв'язок фінансових інструментів з фінансовими індикаторами.

Ми погоджуємося, що застосування фінансового механізму може досягти необхідного результату лише за рахунок доцільно спрямованого взаємовпливу усіх його елементів на процес відтворення. Передусім завдяки зворотному зв'язку елементів фінансового механізму різних вертикальних і горизонтальних рівнів, своєчасній реакції елементів механізму вищого рівня на зміни, що відбуваються під впливом елементів нижчого рівня [2, с. 55].

Основними шляхами для підвищення ефективності функціонування фінансового механізму є:

1) об'єктивна обґрунтованість фінансового механізму, який повинен бути сформований з урахуванням об'єктивних закономірностей розвитку економіки держави;

2) удосконалення правового забезпечення фінансового механізму організації економіки України;

3) використання економіко-математичного моделювання, яке дасть змогу знаходити оптимальні значення фінансового механізму як на мікро- так і на макрорівні, спрогнозувати бажаний результат впливу фінансового механізму на економічні показники держави чи підприємства, вміло і

своєчасно використовувати необхідні чинники, надавши їм конкретного числового значення;

4) науково-обґрунтоване фінансове планування й прогнозування обсягів централізованих та децентралізованих фінансових ресурсів, їх розподілу і використання.

Таким чином, функціонування фінансового механізму полягає у забезпеченні комплексної взаємодії фінансових інструментів за допомогою яких забезпечуються оптимальні параметри формування фінансових ресурсів та максимальна ефективність їх використання для забезпечення економічного розвитку та соціальних потреб громадян.

Література:

1. Фінанси : вишкіл студії: навч. посіб. / за ред. С.І. Юрія. Тернопіль : Карт-бланш, 2002. 357 с.
2. Артус М.М. Фінансовий механізм в умовах ринкової економіки. *Фінанси України*. 2005. № 5. С. 54 – 59.
3. Ковалюк О.М. Методологічні основи фінансового механізму. *Фінанси України*. 2003. №4. С. 51 – 59.

Дем'янишин Василь Григорович

*Д-р екон. наук, професор кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету,
заслужений працівник освіти України*

ДІАЛЕКТИКА ДЕРЖАВНОГО ТА РИНКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ У НАУКОВИХ ПРАЦЯХ ПРОФЕСОРА С. І. ЮРІЯ

Неповний тридцятирічний досвід соціально-економічного розвитку України свідчить про суперечливість, неоднозначність та постійну зміну форм і методів ведення господарства в умовах ринкових трансформацій. Україна упустила відведений їй час для розбудови соціально-орієнтованої ринкової економіки та відкритого суспільства. У всіх сферах життєдіяльності країни спостерігаємо розбалансованість господарського механізму, загострення соціальних проблем, економічну безграмотність більшості населення, незадовільний стан освіти, науки, охорони здоров'я, відставання від сусідів щодо соціальних стандартів, найнижчий рівень

оплати праці в Європі. Це призвело до найжахливіших наслідків сучасного становища в Україні: скорочення чисельності населення, особливо людей працездатного віку, зменшення темпів соціально-економічного розвитку, ліквідації цілих галузей виробництва, дезорганізації аграрного сектору економіки, перетворення України у сировинний придаток розвинутих країн, значне погіршення добробуту громадян.

Такі результати ринкових перетворень в Україні не задовольняють інтереси більшості її громадян. На цих проблемах акцентував особливу увагу знаний в Україні та за її межами вітчизняний науковець С.І. Юрій. Він прийшов до висновку, що «риннок, як один із атрибутів ефективної моделі соціально-економічного устрою суспільства, не став каркасом, який його утримує та сприяє поступовому руху до вдосконалення, до побудови найефективніших взаємовідносин у процесі розширеного відтворення ВВП» [1, с. 5].

Оскільки ринкові відносини є стихійними, важливою складовою економічної системи суспільства, здатною упорядкувати ці відносини, є держава. Тому С. І. Юрій підкреслював, що «світовий досвід переконує, що без активної регулюючої місії державних інститутів неможливий динамічний розвиток господарських структур, котрі базуються на досягненнях науково-технічного прогресу, інноваційних проривах, соціально-орієнтованої ринкової економіки» [1, с. 5].

Однак, для суспільства залишається й досі невирішеним питання стосовно оптимізації співвідношення ринкового та державного регулювання соціально-економічних процесів, яким чином і якою мірою державі доцільно втручатися в господарське життя та функціонування ринкових структур. Аналізуючи ці проблеми, С.І. Юрій зазначав: «Мінімальне втручання – захист від насильства, злочинства, шахрайства, забезпечення виконання угод – робить державу справедливою, безпечною та надійною. У протилежному випадку держава стає провокатором насильства, порушення прав людини, обмеження свободи, апаратом примусу, а вона мала б виступати в ролі організатора, координатора і головного інвестора економічного розвитку» [1, с. 5].

Уміле поєднання ринкового та державного регулювання економіки є запорукою прискорення темпів соціально-економічного зростання, про що свідчить досвід економічно розвинутих країн, та досвід постсоціалістичних держав, які значно випередили Україну, не маючи такого потенціалу, як корисні копалини, родючі земельні ресурси,

сприятливий клімат, вигідне географічне середовище тощо. Оцінюючи практику ринкових перетворень в Україні, С.І. Юрій робить висновки про «відсутність інфраструктури ринкової економіки, як одного з основних гальмуючих факторів, що перешкоджають демократичній перебудові в державі із перехідною економікою. Підводячи ринок до закону і порядку, перетворюючи його в об'єкт правового регулювання, демократична система управління зобов'язана забезпечити ефективне функціонування інфраструктури ринкових відносин і вільної конкуренції, звільнити індивідуума від позаекономічних форм примусу, ліквідувати різного роду номенклатури і привілеї, створити найкращі умови для реалізації економічної свободи співтовариства. Ці проблеми ускладнюються ще й тим, що в Україні широкого розвитку набула тіньова економіка та корупція на державному рівні» [2, с. 6].

Дуже великим парадоксом сьогодення є відсутність в Україні стратегії соціально-економічного розвитку на перспективу, невизначеність економічної доктрини руху суспільства. Окремі заходи держави, які уряди називають реформаторськими, мають короткотерміновий характер і різнобокі вектори руху, не визначають генеральну лінію розвитку держави. Окремі, взаємно не пов'язані між собою дії урядів, за словами С.І. Юрія «призвели до створення кланово-олігархічної системи економічних відносин, при яких особисті та корпоративні інтереси завжди виступають вище державних. Отже, перспективу нової економіки України слід пов'язувати з такими двома пріоритетними чинниками: а) усвідомленням необхідності термінової концентрації політичних, економічних і соціальних складових на національній основі; б) розробкою доктрини розвитку країни, серцевиною якої є діяльність держави у сфері фінансів. Якщо перший чинник пов'язаний більшою мірою із політичними параметрами, то другий, виходячи зі стану реального сектору економіки, а також із рівня державного регулювання економікою при концептуальній сумісності з міжнародними принципами і стандартами й набуття Україною статусу країни з ринковою економікою, пов'язаний із певною специфікою, суть якої – у пріоритеті фінансової рівноваги як основи макроекономічного збалансування всієї господарської системи» [1, с. 5–6].

Світовий досвід показує, що на практиці відсутні єдині стандарти щодо співвідношення між обсягами та методами поєднання ринкових і державних засад регулювання соціально-економічних процесів. Так, наприклад, у США, Японії переважають ринкові методи господарювання, тоді як у Скандинавських країнах – державні. Для країн Центральної

Європи характерне рівномірне поєднання державних та ринкових методів. Однак, незважаючи на це, всі перераховані країни досягли високого рівня соціально-економічного розвитку та матеріального добробуту громадян.

Отже, яким є оптимальне співвідношення між державним та ринковим регулюванням соціально-економічних процесів залежить від політичної волі керівництва держави. Однак таке поєднання не може бути ефективним за умови залучення бізнесменів до участі у владі. Поєднання політичної і бізнесової діяльності є шкідливою для суспільства, оскільки бізнесмен, перебуваючи при владі, буде задовольняти не економічні інтереси всіх членів суспільства, а свої власні. Такою є природа бізнесу. Для вирішення подібної ситуації доцільно прийняти такі законодавчі акти, які б унеможливили захоплення влади бізнесом і створення вітчизняної фінансової олігархії, яка завжди була, є і буде гальмом соціально-економічного розвитку країни.

Метою ринкової економіки є зміцнення економічної могутності країни та підвищення добробуту її громадян. У центрі уваги має бути людина, навколо якої повинно вирувати економічне життя, для якої й існує економіка та соціальна сфера, апарат державної влади та управління, силові структури. На цьому особливу увагу акцентував С.І. Юрій, стверджуючи: «Збагачуючись знаннями вітчизняної та світової скарбниці, наповнюючись всім, що підносить і вивищує людину як гармонійно розвинену особистість, життя завжди готове давати індивідууму стільки, наскільки він сам себе оцінює. Цій ідеї повинно слугувати господарське життя держави. Валовий продукт проходить етапи розподілу, обміну і найголовніший для виробництва етап споживання – умову функціонування та розвитку людини. Отже, задоволення потреб людини для її різнобічного розвитку є природним кінцем призначення суспільного виробництва... Порушення такого закономірного зв'язку, підпорядкування виробництва іншим цілям є протиприродним і означає відхід від загальних принципів економічного розвитку, свідчить про деформації самої системи, тобто відхилення від домінантної складової еволюції економічного прогресу суспільства як умови розвитку людини. У країнах з розвинутою економікою відтворювальні фактори мають менші обмеження і надають більші можливості для саморозвитку особистості. Ці об'єктивні фактори, доповненні суб'єктивними обставинами та відповідними умовами, стають барометром відкритості суспільства. Саме рівень індивідуального і суспільного обмеження відтворення характеризує ступінь використання державою надбань цивілізації» [3, с. 12].

Література:

1. Юрій С.І. Передмова: Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2008. С. 5 – 11.
2. Юрій С.І., Дем'янишин В.Г., Буздуган Я.М. Антологія бюджетного механізму: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2001. 250 с.
3. Фінанси: підручник; за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. К.: Знання, 2008. 611 с.

Дем'янюк Антоніна Вікторівна

*Канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

НАПРЯМИ ПОШИРЕННЯ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ В БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Розвиток демократичних засад державотворення та поглиблення процесу децентралізації щодо прийняття рішень на місцевому рівні сприяють ефективному функціонуванню громад, посиленню взаємодії населення та місцевої влади в контексті забезпечення сталого розвитку територій. Важливе місце у здійсненні управління на місцевому рівні належить громадам та з розвитком процесів демократизації зростаюча роль у прийнятті рішень розвитку територій відводиться також організаціям громадянського суспільства. З метою забезпечення конструктивної співпраці щодо вирішення питань соціально-економічного розвитку територій доцільно виокремити наступні ланки взаємодії на місцевому рівні [5, с. 9]:

- громадяни, що є представниками певної громади;
- організації громадянського суспільства, які покликані представляти та захищати групові інтереси громадян;
- органи місцевого самоврядування та їх виконавчі органи, що представляють інтереси територіальних громад і наділені певними повноваженнями по забезпеченню відповідних інтересів;
- місцеві органи виконавчої влади, які покликані забезпечувати баланс місцевих і національних інтересів.

Важливо зазначити, що органи місцевого самоврядування та місцеві органи виконавчої влади згідно вітчизняного законодавства зобов'язані взаємодіяти не лише між собою, але й з громадою та організаціями громадського суспільства. Така взаємодія передбачає такі рівні громадської участі, як інформування, консультації, діалог та партнерство [5, с. 10 – 11].

Реформа децентралізації та її поширення на здійснення бюджетного процесу на місцевому рівні сприяє активізації громадськості щодо участі у прийнятті бюджетних рішень з метою забезпечення прозорості та сталого розвитку територій. До інструментів прямої демократії, які передбачені вітчизняним законодавством в якості форм громадської участі у бюджетному процесі, можна віднести наступні [2, с. 17]:

- загальні збори громадян, які можуть висувати рекомендації для місцевих органів щодо вирішення певних питань в межах їхньої компетенції;

- місцеві ініціативи – право членів громади ініціювати закриті та відкриті обговорення будь-якого питання в межах компетенції місцевих органів на засіданнях місцевої Ради;

- доручення виборців представникам Ради направляти делегатів на обов'язкові зустрічі виборців та вибраних ними депутатів;

- громадські слухання, які можуть проводитися з бюджетних питань, що належать до місцевої юрисдикції;

- дорадчий комітет, що виконує консультативну роль при місцевих органах виконавчої влади та зазвичай керується регламентом місцевої Ради;

- громадська комісія, яка створюється на більш короткий проміжок часу, ніж дорадчий комітет, як правило, для надання місцевим Радам допомоги при розгляді певних питань.

В сучасних умовах трансформаційних перетворень відбувається посилення ролі громадськості у бюджетному процесі шляхом інституційного оформлення цього процесу з використанням уже накопиченого багаторічного досвіду залучення громадськості до прийняття рішень у сфері бюджету. Участь громадян у бюджетному процесі значною мірою залежить від здатності громадянського суспільства на місцевому рівні долучатися до процесів управління бюджетом, а також від бажання місцевих управлінців сприяти участі громадськості до бюджетного процесу та їх здатності керувати цим процесом. Необхідною умовою ефективного бюджетного процесу на

місцевому рівні є вироблення дієвого управлінського механізму громадського контролю для найповнішої мобілізації і раціонального використання бюджетних ресурсів. Елементами такого механізму запропоновано вважати суб'єкти контролю в усіх організаційно-функціональних формах, нормативно-правове забезпечення та методи контрольної діяльності [1].

Новітні процеси децентралізації прийняття бюджетних рішень обумовлюють необхідність визначення проблем поширення залучення громадськості до бюджетного процесу на місцевому рівні та визначення напрямів їх вирішення. До найважливіших таких проблем доцільно віднести наступні [4]:

- невпевненість громадськості у власних силах як суб'єкта співпраці з органами місцевого самоврядування;
- недооцінка з боку населення громадських об'єднань як платформи для ефективної взаємодії з органами місцевого самоврядування;
- часте ігнорування думки громадськості при прийнятті рішень представниками органів місцевого самоврядування;
- неналежна якість інформування населення про діяльність органів місцевого самоврядування та про те, на що витрачені гроші платників податків;
- пасивність громадян в пошуку інформації про діяльність органів місцевого самоврядування, що призводить до неповного і некоректного розуміння ними стану справ у місцевій політиці;
- недостатньо ефективне використання органами місцевого самоврядування інструментів і методів співпраці з територіальною громадою.

З метою вирішення вищезазначених проблем та активізації участі громадськості у бюджетному процесі важливо законодавчо врегулювати питання термінів та характеру оприлюднення інформації шляхом прийняття змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»; з метою посилення взаємодії громадськості та місцевої влади необхідно запроваджувати проведення тренінгів для громадськості та органів місцевого самоврядування щодо поширення знань про форми та методи залучення громадян до процесу прийняття бюджетних рішень, навчання ефективним методикам проведення громадського контролю тощо [4].

Інноваційним напрямом поширення участі громадськості у бюджетному процесі є використання потенціалу е-демократії (електронної демократії) в забезпеченні функціонування місцевого бюджету, що сприятиме здійсненню більш ефективного місцевого управління, прозорому і підзвітному громадськості. Сьогодні в Україні реалізовані такі елементи е-демократії у сфері бюджетного процесу, як електронне бюджетне законодавство; електронні портали «Прозорий бюджет», «Відкритий бюджет», Єдиний веб-портал використання публічних коштів; веб-сайти органів влади різних рівнів; он-лайн ініціативи громадських організацій тощо. Перспективним напрямом прийняття рішень у сфері бюджету із залученням громадськості також є проведення електронних громадських слухань, включаючи голосування та сповіщення про ухвалення рішень [3].

Результативність поширення участі громадськості в бюджетному процесі на місцевому рівні безпосередньо залежить від нормативно-правового забезпечення цього процесу щодо визначення форм, методів й інструментів участі громадськості та взаємодії з місцевою владою. Підвищення рівня громадської активності у сфері прийняття бюджетних рішень сприятимуть прозорому та ефективному функціонуванню місцевих бюджетів з метою забезпечення сталого розвитку територій. Застосування інноваційних інструментів участі громадськості в бюджетному процесі на місцевому рівні з використанням потенціалу е-демократії забезпечить вирішення питань управління коштами місцевих бюджетів на засадах консолідації зусиль місцевої влади та громадськості.

Література:

1. Аналітичний документ «Механізми участі громадськості в управлінні місцевими фінансами». URL: www.frgn.mk.ua/wp-content/.../12/analitik%20budjet%2017.docx.
2. Аналітичний звіт «Участь громадськості у формуванні бюджетів в Україні: поточна практика та рекомендації щодо її розширення». URL: siteresources.worldbank.org/INTPSIA/.../SouheilHAbboud.pdf.
3. Кравченко Т. А. Інноваційні інструменти реалізації громадянами права на участь у місцевому самоврядуванні. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2015. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2015_2_22.
4. Напрями активізації участі громадськості у місцевому самоврядуванні в містах України. URL: www.niss.gov.ua/articles/1809/.

5. Участь громадськості у процесі прийняття рішень на місцевому рівні: посіб. К.: Ленвіт, 2012 . 64 с.

Каленюк Ігор Володимирович

Студент факультету фінансів

Тернопільського національного економічного університету

Квасниця Оксана Василівна

Канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія

Тернопільського національного економічного університету

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

В основу побудови вітчизняної соціальної політики має бути покладена концепція соціогуманітарної держави в основі якої закладено формування умов для гармонійного усебічного розвитку людини. Практичне втілення якої полягатиме у перегляді соціальних зобов'язань держави та приведенні їх відповідно до економічних можливостей держави. Соціальна політика передбачає забезпечення соціальної безпеки, регулювання соціальних процесів, реалізацію інтересів споживачів, створення умов для сталого людського розвитку, і займає суттєве місце в механізмі забезпечення потреб людини.

Досягнення стратегічних і тактичних пріоритетів соціальної політики не можливе без розбудови відповідного механізму її реалізації у розрізі трьох складових: нормативно-правової, організаційної та фінансової підсистем. Нормативно-правова складова механізму реалізації соціальної політики має передбачати розробку і затвердження комплексу законодавчих актів, що формують юридичне підґрунтя для прийняття практичних рішень, а саме: визначають коло осіб, на яких поширюються заходи соціального захисту та принципи його надання; закріплюють види та форми матеріальної, фінансової та інших видів допомоги, які надаються в рамках реалізації соціальної політики та ін. Організаційна складова механізму реалізації соціальної політики має передбачати формування системи його організаційного забезпечення, а саме: мережі органів загальної та спеціальної компетенції у соціальній сфері, розподіл повноважень і відповідальності між соціальними органами на різних рівнях адміністративно-територіального устрою та ін.

Фінансовий механізм реалізації соціальної політики передбачає формування джерел фінансових ресурсів, що направляються на виконання відповідних програм і заходів, а також обґрунтований вибір методів, форм та важелів їх використання.

За ринкових умов господарювання соціальна політика реалізується за допомогою фінансових ресурсів усіх економічних агентів: домашніх господарств, суб'єктів господарювання і держави.

Структура соціальної політики України представлена такими складовими: політикою розподілу і перерозподілу суспільного продукту, державною політикою зайнятості та охорони праці, державною політикою у соціальній сфері, державною політикою у сфері соціального захисту та соціального забезпечення населення, демографічною політикою держави, соціоекологічною політикою держави, політикою гармонізації соціально-економічних інтересів.

Найповніше зміст соціальної політики розкривають її функції: стабілізуюча, захисна, соціоінтегративна, соціодинамічна, державний контроль при наданні соціальної підтримки та економічна (рис. 1).

Джерело: побудовано автором за даними [1; 2, с.20]

Рис. 1. Функції соціальної політики держави

Водночас ефективність вирішення нагальних соціальних проблем й досягнення визначених державою соціальних пріоритетів залежить, насамперед, від моделі соціальної політики, яку проводить держава.

Під час реалізації соціальної політики слід дотримуватись відповідних принципів, які дають можливість глибше дослідити алгоритм реалізації державної соціальної політики у різних її формах.

І. В. Яковюк [3, с. 27] виокремлює принципи людської гідності, соціальної справедливості, соціального партнерства (солідарності), автономії суспільних відносин та процесів, соціальних зобов'язань. В. В. Дерєга [4, с. 13] зазначає важливість в реалізації соціальної політики принципів соціальної справедливості (зрівняльний та розподільчий аспекти), соціальної солідарності, індивідуальної соціальної відповідальності, соціального партнерства. Г. С. Лопушняк підкреслює доцільність застосування принципів соціальної справедливості, публічності і прозорості, відкритості, участі, відповідальності, ефективності, відповідності (узгодженості), верховенства права, самозабезпечення та самозахисту, солідарності, співучасті, рівності можливостей, рівноправності, субсидіарності, об'єктивності, демократизму, соціального партнерства, гармонійності розвитку людини, стабільності і безперервності, директивності, трипаризму, єдності теорії та практики, взаємозв'язку, зіставності та порівнянності, історичності, гнучкості, пріоритетності, своєчасності, наукової обґрунтованості, бюджетного контролю [5].

Для того, щоб забезпечити гарантований державою рівень соціального захисту потрібно запровадити систему адресної підтримки соціально незахищених верств населення. Вона реалізується через упорядкування на законодавчому рівні пільг, що надаються різним категоріям населення, регулювання гарантованого державою мінімального сукупного доходу. Для адресної моделі характерна диференціація виконання соціальних функцій держави по відношенню до різних верств населення, перерозподіл соціальних витрат держави на користь найбільш уразливих груп населення, підвищення ефективності соціальної системи, зниження соціальної напруги в суспільстві. Зазначимо, що перевага адресності полягає в більш ефективному використанні коштів для допомоги нужденним. В адресній програмі більша частина коштів витрачається на бідних. Отже, адресуючи соціальний захист, можна збільшити здатність системи забезпечити допомогою саме тих, хто її

потребує, і, з іншого боку, унеможливити доступ до коштів соціальної допомоги тих, для кого вона не призначена.

Соціальна політика сучасної держави повинна бути зорієнтована не лише на підтримку наявного рівня соціальних гарантій і створення механізмів соціального захисту окремих найбільш уразливих соціальних груп, а й на реалізацію довготривалих програм щодо кардинальної зміни основ системи соціального захисту, підвищення її ефективності. Соціальна політика держави повинна формувати економічні пріоритети таким чином, щоб підтримувати легально працюючий бізнес в Україні.

Враховання вищенаведених підходів до класифікації принципів та функціонального призначення соціальної політики дозволить на практиці більш ефективно в фінансовому аспекті реалізовувати державну соціальну політику, що, своєю чергою, суттєво вплине на розвиток суспільних відносин, підвищення суспільного добробуту, рівня та якості життя населення, збільшення тривалості життя, зменшення рівня безробіття та підвищення рівня зайнятості, вдосконалення національної системи соціального захисту населення, підвищення рівня освіченості і здоров'я нації, збільшення доходів громадян тощо.

Література:

1. Скуратівський В.А., Палій О.М., Лібанова Е.М. Соціальна політика: навч. посіб. К.: Вид-во УАДУ, 1997. 364 с.
2. Яблочников С.Л., Євась Т.В., Жукова О.А. Стан та проблеми фінансового забезпечення соціальної сфери в Україні. Ефективна економіка: електрон. наук. фахове вид. 2016. № 10. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5172>.
3. Яковюк І.В. Про обсяг поняття «соціальна держава» (на основі порівняльного аналізу моделей ФРН і України). Право України. 1998. № 11. С. 26–28.
4. Деріга В.В. Соціальна і гуманітарна політика: навч. посіб. Миколаїв, 2012. 152 с.
5. Лопушняк Г.С. Принципи формування та реалізації державної соціальної політики. Актуальні проблеми державного управління: електрон. наук. фахове вид. 2010. № 1. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2010-1/doc/1/10.pdf>.

Карпишин Наталія Іванівна
Канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету

ДЕРЖАВНИЙ ФІНАНСОВИЙ АУДИТ ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТНИМИ РЕСУРСАМИ

Вітчизняна система управління бюджетними ресурсами на місцевому рівні має ряд проблем, адже непоодинокими є факти нецільового, неефективного і незаконного використання бюджетних коштів керівниками різних рівнів та розкрадання комунального майна. В цьому аспекті зростає роль державного фінансового контролю виконання місцевих бюджетів як засобу забезпечення належного рівня фінансово-бюджетної дисципліни та підвищення ефективності управління бюджетними коштами на місцевому рівні.

Виконання місцевого бюджету є однією з найбільш важливих стадій бюджетного процесу від якої залежать якісні показники соціального та економічного розвитку, необхідний рівень соціального захисту населення і належне фінансування пріоритетних напрямків місцевого самоврядування. Одним з учасників бюджетного процесу є Державна аудиторська служба України, яка здійснює фінансовий контроль за виконанням місцевих бюджетів в формі державного фінансового аудиту [1].

Фінансовий аудит виконання місцевих бюджетів – це перевірка використання підконтрольним об'єктом коштів місцевих бюджетів з метою встановлення причин, що перешкоджають належному виконанню місцевих бюджетів, а також формування пропозицій з метою усунення та попередження бюджетних порушень на місцевому рівні [2].

Порядок організації та проведення Державною аудиторською службою України та її територіальними органами державного фінансового аудиту виконання місцевих бюджетів регулюється постановою КМУ № 698 від 12.05.2007 р. [3] і Методичними рекомендаціями з організації та проведення державного фінансового аудиту виконання місцевих бюджетів від 13.03.2017 р. №50 [4].

Основними завданнями державного фінансового аудиту виконання місцевих бюджетів є:

- оцінювання стану формування місцевого бюджету та рівня його виконання;
- з'ясування причин, які негативно впливають на процес виконання місцевого бюджету;
- визначення шляхів вдосконалення процесу управління бюджетними коштами, державним і комунальним майном;
- виявлення резервів збільшення доходів та напрямків ефективного використання коштів місцевого бюджету.

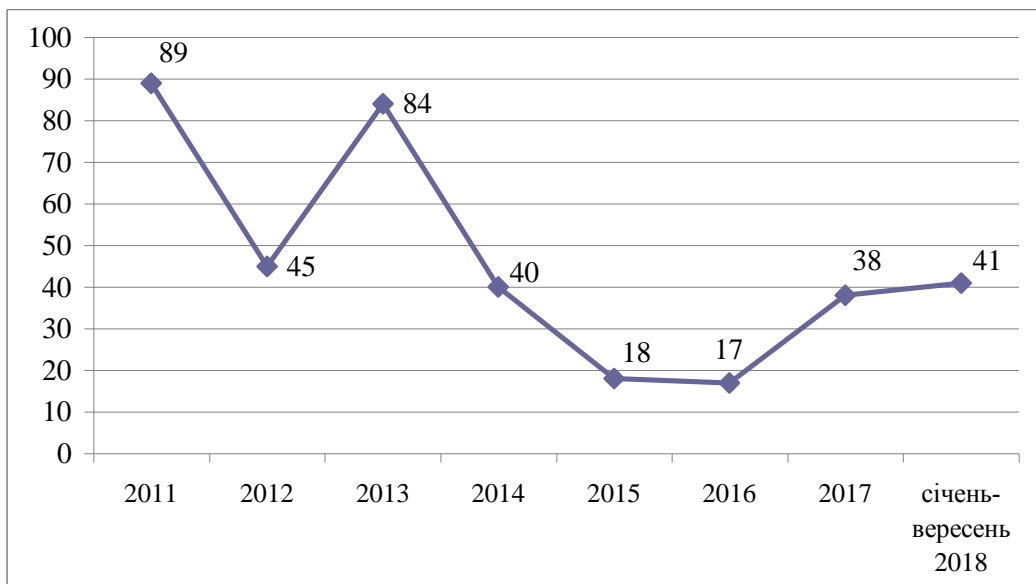
Аудит виконання місцевого бюджету може проводитися як щодо бюджету окремої адміністративно-територіальної одиниці так і щодо зведеного бюджету областей, АР Крим, міст Києва та Севастополя, зведених бюджетів міст та районів. Період аудиту повинен тривати стільки, щоб можна було оцінити показники місцевого бюджету у динаміці та визначити характер причин, які впливають на ефективність його виконання. Як правило, період аудиту виконання місцевого бюджету триває не менше ніж два роки.

Сферою проведення аудиту за виконанням місцевих бюджетів є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, установи, організації та підприємства, які задіяні у виконанні доходної та видаткової частин місцевого бюджету. Метою аудиту є підвищення рівня управління бюджетними ресурсами на місцях, оптимізація видатків місцевих бюджетів та зміцнення їх доходної частини. Особливо актуальною ця форма державного фінансового контролю є в умовах впровадження децентралізаційної реформи та передачі повноважень і фінансових ресурсів на місцевий рівень.

Аналізуючи звітні дані за 2011-2018 рр., можна зауважити, що впродовж цього періоду кількість проведених фінансових аудитів виконання місцевих бюджетів скоротилась майже вдвічі, а в 2016 р. було проведено найменше перевірок – 17 (рис. 1).

Однак, зважаючи на те, що цими контрольними заходами виявляються проблеми та недоліки при управлінні місцевими ресурсами, встановлюються численні випадки незаконного та неефективного витрачання бюджетних коштів, а також виявляються суттєві резерви для наповнення доходної бази місцевих бюджетів, починаючи з 2017 р. кількість фінансових аудитів почала зростати і вже за 9 місяців 2018 р. становила 41.

Джерело: побудовано автором за даними [5]

Рис. 1. Кількість державних фінансових аудитів виконання місцевих бюджетів, проведених за 2011-2018 рр.

Загалом, за січень-вересень 2018 р. Державною аудиторською службою України було проведено 228 державних фінансових аудитів, а саме: 41 аудит виконання місцевих бюджетів, 45 аудитів виконання бюджетних програм та 142 аудити діяльності суб'єктів господарювання. З початку 2018 року державними фінансовими аудитами охоплено фінансових і матеріальних ресурсів на загальну суму майже 485,9 млрд. грн., в тому числі, аудитами виконання місцевих бюджетів – 47,3 млрд. грн., з яких 1,1 млрд. грн. – це кошти державного бюджету, а 46,1 млрд. грн. – кошти місцевих бюджетів [6].

За результатами аудитів виконання місцевих бюджетів, проведених впродовж січня – вересня 2018 р., було виявлено наступні факти неефективних управлінських дій (рішень) або ризикових операцій, що:

- 1) призвели до упущених вигод (неотриманих доходів) на суму 948,7 млн. грн. та непродуктивних (зайвих) витрат на суму 259,3 млн. грн.;
- 2) можуть призвести до упущених вигод (неотриманих доходів) на суму 120,8 млн. грн. та непродуктивних (зайвих) витрат на суму 9,1 млн. грн.;

Також за результатами аудитів виконання місцевих бюджетів було виявлено факти порушення законодавства, що призвели до недоотримання фінансових ресурсів на суму майже 15 млн. грн. і незаконних витрат на суму 1,2 млн. грн., що можуть призвести до недостачі на суму 8,3 млн. грн.

Згідно інформації про стан врахування рекомендацій щодо усунення порушень та недоліків, виявлених під час проведення фінансових аудитів виконання місцевих бюджетів, відомо що:

1) відшкодовано втрат фінансових і матеріальних ресурсів, допущених внаслідок неефективних управлінських дій (рішень) або ризикових операцій на суму 5,9 млн. грн.;

2) упереджено втрати фінансових і матеріальних ресурсів внаслідок неефективних управлінських дій (рішень) або ризикових операцій шляхом забезпечення отримання у майбутньому додаткових надходжень/доходів на суму 6,8 млн. грн. і заощаджень – 23,3 млн. грн.;

3) усунуто фінансових порушень, що призвели до втрат фінансових і матеріальних ресурсів, на суму 3,2 млн. грн.

Державна аудиторська служба під час проведення аудиту виконання місцевих бюджетів виявляє причини, що перешкоджають ефективному формуванню та виконанню місцевих бюджетів, а також розробляє пропозиції щодо усунення таких причин. За результатом проведення аудиту виконання місцевого бюджету складається аудиторський звіт, який надсилається місцевій державній адміністрації та/або органу місцевого самоврядування для узгодження і потім подається на розгляд Міністерству фінансів України.

Результативність державних фінансових аудитів виконання місцевих бюджетів в 2018 р. полягає в тому, що органам місцевого самоврядування було надано більше 440 пропозицій, які направлені на досягнення економічного і соціального ефекту та покращення нормативно-методологічних аспектів. Тому, органи місцевого самоврядування, в яких було проведено державні фінансові аудити виконання місцевих бюджетів, мають реальну можливість проаналізувати виявлені в ході аудиту проблеми, зрозуміти їхні причини та скористатися пропозиціями, наданими в аудиторському звіті щодо покращення управління бюджетними коштами та збільшення доходів місцевого бюджету.

Основними проблемними питаннями діяльності Держаудитслужби в сфері контролю за виконанням місцевих бюджетів є недостатня кількість кваліфікованих кадрів; необхідність встановлення аудиторських стандартів, які б забезпечили єдині критерії якості аудиту; недостатня увага попереджувальним контрольним діям; неналежний рівень комп'ютеризації аудиту тощо. Тому, вдосконалення державного фінансового аудиту виконання місцевих бюджетів слід продовжувати в напрямку кадрового забезпечення, підвищення кваліфікації аудиторів,

забезпечення їхнього соціального захисту; поліпшення матеріально-технічного та фінансового забезпечення функціонування органів державного фінансового контролю. Державній аудиторській службі вкрай необхідно формувати мережу базової інформації про підконтрольні об'єкти, мати доступ до інформації щодо цих об'єктів у базах даних Міністерства фінансів, Державного казначейства, фіскальних органів, Фонду Державного майна України та інших органів.

Література:

1. Постанова КМУ «Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України» від 28.10.2015 р. № 868. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.11.2018 р.).
2. Дікань Л.В., Голуб Ю.О., Синюгіна Н.В. Державний аудит: навчальний посібник. К.: Знання, 2011. 503 с.
3. Про затвердження Порядку проведення Державною аудиторською службою, її територіальними органами державного фінансового аудиту виконання місцевих бюджетів, затвердженим постановою КМУ від 12.05.2007 р. № 698. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-2007> (дата звернення: 12.11.2018 р.).
4. Методичні рекомендації з організації та проведення державного фінансового аудиту виконання місцевих бюджетів. Наказ Контрольно-ревізійного управління України від 13.03.2017 р. №50. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0050501-07> (дата звернення: 02.11.2018 р.).
5. Звіти про результати роботи Державної фінансової інспекції України та її територіальних органів за 2011-2017 рр. URL: <http://www.dkrs.gov.ua> (дата звернення: 02.11.2018 р.).
6. Звіт про результати діяльності Держфінінспекції та її територіальних органів за січень-вересень 2018 року. URL: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/139479> (дата звернення: 02.11.2018 р.).

Кириленко Сергій Вікторович
*Аспірант кафедри міжнародних економічних відносин
Тернопільського національного економічного університету*

ТЕНДЕНЦІЇ КЛІЄНТООРІЄНТОВАНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ КЛІЄНТІВ PRIVATE BANKING

Важливою категорією клієнтської бази українських банків є клієнти private banking. Обслуговування таких клієнтів активно розвивається у нас починаючи з 2015-2016 рр. у зв'язку з тим, що банки, для попередження відтоку заможних клієнтів із-за нестабільної ситуації в країні, зробили послуги для них більш дешевими і вигідними. Разом з тим, загальна кількість банків, що працюють з цим сегментом клієнтів залишається незначною (до п'яти банків). Переважно це іноземні банки, які працюють на території України і входять до міжнародних фінансових груп (ОТП Банк, Креді Агріколь Банк, УкрСиббанк).

В даний час розвиток private banking в Україні характеризується такими тенденціями:

– в банках, які активно розвивають private banking, відбулося зростання кількості VIP-клієнтів, наприклад, це Банк Кредит Дніпро (за 2016 р. на 30%), Укрексімбанк (лише за січень-лютий 2017 р. – на 20% порівняно з аналогічним періодом 2015 р.), Ощадбанк (за 2016 р. – на 50%, а обсяги пасивів клієнтів сегменту Premium – на 47%) [1, с. 37], Укргазбанк (у 2017 р. кількість зросла у 4 рази) [2, с. 39];

– кризові явища та валютні коливання загалом не вплинули на поведінку клієнтів private banking і вони не забирали кошти з банків. Проте рівень довіри заможних клієнтів до банків залишається низьким. Подальша поведінка цього сегменту клієнтів залежатиме від економічної і політичної стабільності;

– велика частина клієнтів private banking (державні чиновники і депутати) знаходиться на обслуговуванні у Приватбанку, що видно з їхніх декларацій. Зберігання значних сум грошей у банках зумовлена відсутністю дієвих інструментів для інвестування вільних коштів, які міг би запропонувати вітчизняний фінансовий ринок;

– доволі значний вплив на клієнтів private banking мала націоналізація Приватбанку, що спричинила певний перерозподіл клієнтських потоків. Для утримання своїх VIP-клієнтів банк вдався до зміни умов їхнього обслуговування в сторону покращення;

– основним критерієм віднесення клієнтів до цього класу поступово стає не розміщення ними на депозитах у банках значних грошових коштів (зазвичай 100 тис. дол. США), а їх дохід (3-5 млн. грн.). Така зміна підходів зумовлена непривабливістю для банку тримання валютних залишків на рахунках;

– внаслідок посилення вимог Національного банку України до фінансового моніторингу банки здійснюють перевірку законності походження грошових коштів заможних клієнтів і вимагають підтвердження цього. Відповідно у клієнтів формується розуміння та позитивне сприйняття таких змін;

– змінилися підходи заможних клієнтів до вибору банківської установи, вони все більше цікавляться фінансовим станом банку, вивчають рекомендації фахівців, оцінки аналітиків. Для клієнтів private banking важливим є збереження налагоджених зв'язків і вони не надто налаштовані на часті зміни банків для обслуговування їхніх заощаджень;

– найбільш популярними банківськими продуктами для клієнтів private banking є строкові депозити, депозитні сертифікати, елітні преміум-карти, кредитні програми на придбання автомобілів преміум-класу та нерухомості, банківські скриньки, операції з дорогоцінними металами, страхування, партнерські програми;

– затребуваними для клієнтів private banking є послуги конс'єрж-сервісу (придбання різноманітних видів квитків і бронювання місць, послуги в аеропортах, інвестиційний і податковий консалтинг, юридична та медична підтримка тощо);

– набувають поширення пакетні пропозиції в межах private banking, причому набір послуг може суттєво відрізнятись для різних груп клієнтів відповідно до їх запитів (розвиток бізнесу, інвестування, нагромадження коштів, придбання об'єктів нерухомості, подорожі та ін.);

– розвиваються послуги із здійснення інвестування коштів клієнтів, розробки індивідуальних інвестиційних рішень, надання професійних консультацій з цих питань. В зв'язку з лібералізацією оподаткування таких операцій, починаючи з 2017 р., зростають обсяги інвестування коштів в облігації внутрішньої державної позики. Зміни у валютному регулюванні спричинили розвиток операцій щодо інвестування за кордоном (до 50 тис. дол. США).

Перспективним сегментом клієнтської бази для розвитку private banking є категорія клієнтів affluent – т. б. заможних людей, які заробили самостійно свої статки в сучасних умовах. Як підтверджує практика, такі

люди займають активну позицію щодо використання власних коштів, зокрема здійснення інвестицій. У різних банках встановлено різні межі для заощаджень щодо обслуговування їх власників на засадах private banking, переважно це 1 млн. грн. (або більше ніж 37 тис. дол. США), хоча в Ощадбанку така межа підвищена до рівня 2,5 млн. грн.

Банківські продукти, які користуються попитом у клієнтів категорії affluent, це – депозити, преміум-карти, консьєрж-сервіс, бонусні програми, програми страхування під час подорожі, технічна підтримка на дорогах, окреме обслуговування у відділеннях, різноманітні програми лояльності (зокрема скидки по преміальним картам).

Для VIP-клієнтів та клієнтів категорії affluent, а також у певної частини інших груп клієнтів залишається високим попит на банківські скриньки, який значно зріс у гострий період кризи, але разом із стабілізацією соціально-економічного становища в країні попит на цю послугу також стабілізувався. Випадки крадіжок з банківських скриньок, які мали місце в містах Києві та Рівному, дещо послабили довіру до такої послуги банків.

Розвиток персонального обслуговування супроводжується змінами у каналах продажу послуг заможним клієнтам. Так, для клієнтів private banking банки створюють спеціальні відділення зі своєю логістикою та високими стандартами обслуговування. Разом з тим, кількість таких відділень обмежена і клієнти у великих містах змушені добиратися до них з великими затратами часу. Тому більш поширеними є окремі зони у традиційних банківських відділеннях для VIP-клієнтів та premium-обслуговування. Такі виділені зони також характеризуються більш високими стандартами обслуговування клієнтів. Банки, виходячи із особливостей клієнтської бази, самостійно визначають канали продажу послуг.

Практики передбачають, що у персональному обслуговуванні, перш за все, заможних клієнтів зростатимуть запити на інвестування коштів і прийняття інвестиційних рішень, а також на максимальну діджиталізацію та високоякісне обслуговування улюбій точці світу. Для того, щоб відповідати сучасним потребам клієнтів банкам необхідно розширяти інвестиційні продукти і послуги, спрощувати процеси банківських операцій, посилювати захист платіжних засобів, розвивати дистанційні канали продажу, запроваджувати омніканальне обслуговування, покращувати експертизу рішень, що ухвалюються.

Література:

1. 50 ведущих банков Украины. 2017. – К., 2017. – 60 с.
2. 50 ведущих банков Украины. 2018. – К., 2018. – 64 с.

Кізима Тетяна Олексіївна

*Д-р екон. наук, професор кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

БОРГОВА ПОВЕДІНКА ДОМОГОСПОДАРСТВ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Остання світова фінансова криза спровокувала в Україні низку трансформацій, у результаті яких сформувалися нові економічні, психологічні та соціальні передумови для збільшення попиту вітчизняних домогосподарств на кредитні послуги фінансових організацій. Суттєво розширилася пропозиція дороговартісних товарів і послуг на різноманітних ринках (меблів, побутової та електронної техніки, автомобілів, нерухомості, освітніх, медичних, туристичних послуг тощо). Також в сучасних реаліях серед українських домогосподарств можна все частіше спостерігати слідування західним моделям фінансової поведінки, де завдяки стабільним законам і усталеній грошовій системі громадяни демонструють активну боргову поведінку, оскільки мають можливість досить легко брати гроші в кредит, а при здійсненні покупок розраховуватися кредитною карткою.

У сучасних умовах боргова поведінка домогосподарств стає предметом активного дослідження з боку суспільних наук (насамперед, економічної теорії, фінансів, економічної психології та соціології), кожна з яких використовує власні теоретичні напрацювання у процесі її аналізу. Серед економічних теорій, що досліджують означені проблеми, слід виокремити натуралістичну (А. Сміт, Д. Рікардо, Ж. Сей, Д.Р. Мак-Куллох, В. Рошер, Б. Гільдебранд та ін.) та капіталотворчу (Дж. Ло, Й. Шумпетер, Дж. Кейнс, Р. Хоутрі та ін.) теорії кредиту. Проблематика боргової поведінки населення знайшла своє відображення у наукових дослідженнях Д. Бегуела, Дж. Кіма, Д. Стребкова. В Україні комплексне дослідження цієї проблематики є практично відсутнім, хоча упродовж останніх років інтерес до неї значно зростає, про що свідчить науковий

доробок вітчизняних вчених – М.В. Іващенко, В.Т. Леонова, Ю.В. Махнарилова, О.С. Шаманської та інших. Відтак вищевикладені аргументи обумовлюють актуальність досліджуваної проблеми.

У нинішніх вітчизняних реаліях одним з різновидів фінансової поведінки домогосподарств є боргова поведінка, якій притаманне внутрішнє спонукання до запозичень, оперування залученими коштами та ірраціонально-вольова компонента (скажімо, довіра).

Великий тлумачний словник сучасної української мови дає визначення боргу як «суми непогашеного боргового зобов'язання» [1, с. 92], Тлумачний словник економіста (за ред. проф. С. М. Гончарова) – як «грошової суми, взятої на конкретно визначений термін за певними зобов'язаннями щодо сплати за боргові послуги і з гарантіями на обов'язкове повернення» [2, с. 84], а Економічний словник (за ред. Й.С. Завадського) – як «будь-якого процесу, завдяки якому підприємство одержує готівку або інші кошти в обмін на зобов'язання виплатити договірну суму плюс процент» [3, с. 27]. Тобто, борг характеризує таку фінансову поведінку, яка передбачає терміновість користування позиченими коштами, їх подальше повернення та дотримання умов користування.

Необхідно відмітити, що в економічній літературі досить часто оперують поняттями «борг», «кредит», «позика», нерідко ототожнюючи їх. Так, Економічний словник трактує кредит як «позичку на певний строк у грошовій або товарній формі з умовою повернення, як правило, з оплатою процента [3, с. 154]. Відтак тут умови користування цим фінансовим інструментом є більш конкретизованими, адже має місце принцип платності (на відміну від визначення боргу, де принцип платності відсутній). Саме ці три принципи – строковості, платності і поверненості є найбільш вживаними в економічній літературі. Інші дослідники вважають ці поняття синонімічними, оскільки і борг, і кредит можуть як передбачати процентні виплати, так і обходитися без них. Зокрема, Д. Стребков розуміє кредит більш широко, а саме не лише як інституціональний, але й неінституціональний (міжособистісний) борг, оскільки важливим параметром для автора є безпосередньо поверненість грошових коштів. Однак визначення конкретного терміну повернення боргу, необхідність виплати відсотків, формальне (письмове) закріплення домовленості у ситуації кредитування-запозичення між окремими громадянами можуть бути і відсутніми [4, с. 110].

Відтак, зважаючи на розмаїття думок щодо розуміння основних понять, що формують зміст фінансової поведінки домогосподарств, вважаємо за необхідне наголосити, що більш логічним і науково коректним у досліджуваному нами контексті є використання терміну «боргова поведінка домогосподарств», хоча термін «кредитна поведінка домогосподарств» є доволі поширеним як у вітчизняній, так і зарубіжній науці та практиці. Доцільність використання терміну «боргова поведінка домогосподарств» обумовлена також і прагматичними міркуваннями, адже на практиці, окрім залучення кредитних ресурсів фінансових інституцій, серед членів домогосподарств досить поширеним є явище міжособистісних позик, тобто надання позикових коштів може відбуватися як під певний відсоток, так і на будь-яких інших умовах. Тому переконані, що такі відносини також є важливим об'єктом наукових досліджень фінансової поведінки домогосподарств у сучасних умовах (принагідно зазначимо, що, на наш погляд, позика і кредит, як різновиди боргових відносин, є первинними поняттями щодо боргу; а борг є похідним поняттям відносно позики і кредиту, оскільки саме наявність позики чи кредиту формують безпосередньо борг домогосподарства).

Так, Д. Стребков, під борговою (кредитною, позиковою) поведінкою розуміє «діяльність індивіда чи домогосподарства, в процесі якої відбувається залучення грошових коштів, що передбачає їх обов'язкове подальше повернення» [4, с. 110]. Таким чином, найважливішим параметром боргової поведінки автор вважає саме поверненість грошових коштів, оскільки борг «тим і відрізняється від акту дарування, що його потрібно повертати. У той час як визначення конкретного терміну повернення боргу, необхідність виплати відсотків, формальне (письмове) закріплення домовленості в ситуації кредитування-запозичення між окремими громадянами може бути і відсутнім» [5, с. 8]. Тобто, дотримання лише одного принципу – принципу поверненості – автори вважають достатньою підставою для зарахування тієї чи іншої фінансової дії до розряду боргової поведінки.

Схоже трактування боргової (кредитної) поведінки подає М. Іващенко, яка визначає її як діяльність індивіда, в процесі якої відбувається запозичення коштів на умовах терміновості, зворотності і платності [6].

Принагідно зазначимо, що борг як поняття та явище може набувати різних форм і, відповідно, трактувань, а саме як: дія; угода; грошові кошти або майно; відносини; довіра. Саме довіра, на наш погляд, є вагомою

компонентою боргових (кредитних) відносин. Адже, як справедливо зазначають науковці, «борг – це не лише економічні, але й чисто людські відносини. Це більш широке поняття, яке характеризує зобов'язання загалом» [7]. Тому переконані, що в сучасних умовах довіру потрібно розглядати як один з найважливіших ресурсів економіки, оскільки у нинішніх реаліях вона перестає бути категорією суто філософською, поступово стаючи категорією й економічною.

Відтак, беручи до уваги вищезазначене, під борговою поведінкою домогосподарств вважаємо за доцільне розуміти діяльність членів домогосподарств, у процесі якої відбувається запозичення коштів насамперед на умовах поверненості та строковості, а також (якщо це обумовлено угодою) платності. Тобто, специфічною ознакою боргової поведінки є безпосередньо процес позичання коштів та подальше обслуговування утвореного боргу. А беручи до уваги ідентифікацію понятійного апарату у контексті нашого дослідження, можемо стверджувати, що кредитна (позикова) поведінка є складовою (різновидом) боргової поведінки домогосподарств.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
2. Гончаров С.М., Кушнір Н.Б. Тлумачний словник економіста / за ред. проф. С.М. Гончарова. К.: Центр учбової літератури, 2009. 264 с.
3. Економічний словник / Завадський Й.С., Осовська Т.В., Юшкевич О.О. К.: Кондор, 2006. 355 с.
4. Стребков Д. Основные типы и факторы кредитного поведения населения в современной России. Вопросы экономики. 2004. № 2. С.109-128.
5. Грибанова О.Б., Стребков Д.О. Развитие системы кредитования в России: анализ потребностей и предпочтений населения. URL: www.socpol.ru/grantprog/pdf.
6. Іващенко М.В. Мотиви фінансової поведінки домогосподарств та вплив неекономічних чинників на їх характер. URL: http://esteticamente.ru/e-journals/PSPE/2010_4/Ivaschenko_410.htm.
7. Ермасова Н.Б. Формы кредита в зависимости от характера кредитора и заемщика, характера целевых потребностей заемщика. URL: <http://www.Inventech.ru/lib/money/>.

Коваль Світлана Любомирівна
Канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету

ДЕРЖАВНЕ СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ: ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ

Реалізація соціально орієнтованої політики держави передбачає вирішення проблем соціального захисту громадян і спрямована на створення належних умов для достойного рівня життя та вільного розвитку особистості. Виникнення та функціонування соціального страхування зумовлене наявністю різноманітних соціальних ризиків та необхідністю утримання громадян, які не можуть брати активної участі в процесі суспільного виробництва.

Незважаючи на наявність вагомих теоретичних досліджень, у практичній площині функціонування державного соціального страхування накопичилось багато проблем, які негативно позначаються на соціально-економічному розвитку країни, добробуті, зайнятості громадян, забезпеченні виконання соціальної функції держави. Зміна економічної ситуації, інтеграція України у світове співтовариство вимагає значних структурних перетворень у системі соціального захисту населення загалом та загальнообов'язкового державного соціального страхування зокрема. З огляду на це, комплексне дослідження питань, пов'язаних із функціонуванням системи загальнообов'язкового державного соціального страхування та вивчення прогресивного досвіду Німеччини набуває особливої актуальності.

Німеччина є високорозвиненою країною Європейського Союзу, яка за багатовікову історію накопичила значний досвід у сфері державного соціального страхування. Саме тому, вивчення тенденцій та характерних рис державного соціального страхування Німеччини представляє особливий інтерес, оскільки дасть можливість запозичити передовий досвід для впровадження в Україні.

Основи обов'язкового державного соціального страхування Німеччини започатковано ще наприкінці XIX ст., коли було вперше прийнято законодавчі акти, які стосувалися соціального захисту громадян. Розвитку системи соціального страхування сприяв канцлер Німеччини Отто фон Бісмарк, заслугою якого було те, що у 1883–1889 рр. уперше у законодавчому порядку запроваджено державну систему соціального страхування. Так, у 1883 р. вступив в силу закон про обов'язкове

державне страхування на випадок хвороби, у 1884 р. – закон про страхування від нещасних випадків на виробництві [1, с. 164].

Ще у 1825 р. у Німеччині було створено перший пенсійний фонд, однак застрахованими особами були у той час виключно чиновники. Внаслідок активних заходів з боку канцлера Отто фон Бісмарка у 1889 р. вперше у світовій практиці була запроваджена система державного пенсійного страхування. За його ініціативи у 1889 р. у Німеччині прийнято закон про страхування на випадок інвалідності і старості. Цим законом було передбачено охоплення всіх робітників та службовців, які мали річний дохід до 2000 рейхсмарок і гарантовано можливість виходу на пенсію при досягненні 70 років. Така система пенсійного страхування забезпечувала однакові умови для всіх працюючих: чоловіків і жінок, робітників і державних службовців [1, с. 165].

Система державного соціального страхування запроваджена Отто фон Бісмарком заснована на таких принципах:

- страхові виплати базувалися на праці найманих осіб і поширювалися лише на тих осіб, які отримали це право завдяки своїй праці;
- страхові виплати надавалися лише тим найманим працівникам, чия заробітна плата була нижчою за встановлену законодавчо мінімальну суму;
- встановлення фіксованого співвідношення страхових внесків, які сплачували роботодавці та працівники;
- орієнтованість на управління системою соціального страхування як з боку найманих працівників, так і роботодавців [2, с. 22].

Найбільшим здобутком Бісмарка вчені вважають запровадження обов'язковості системи соціального страхування. Така модель державного соціального страхування мала велике значення не лише для Німеччини, а й для інших країн, котрі з часом також використали цей досвід при запровадженні соціального страхування.

На теперішній час у Німеччині функціонує п'ять форм державного соціального страхування, які регламентуються Кодексом соціального права: державне медичне страхування, державне обов'язкове страхування у разі догляду за хворою чи старою людиною, державне пенсійне страхування, державне страхування на випадок безробіття, державне страхування від наслідків нещасного випадку на виробництві. У межах функціонування державної системи соціального страхування всі роботодавці, які мають найманих працівників укладають з ними соціальні

страхові договори. Фінансова база системи державного соціального страхування у Німеччині (так само як і в Україні) формується за рахунок обов'язкових страхових внесків. Розмір страхових внесків залежить від обсягу зарплати найманого працівника. Страхові внески сплачуються працівником та роботодавцем [3, с. 47].

Зважаючи на історичний досвід функціонування соціального страхування у Німеччині, який є одним із найкращих у Європі доцільно запроваджувати його у практику України. Так, державне медичне страхування в Україні поки що не функціонує, а знаходиться на стадії упровадження. Натомість система соціального обов'язкового державного медичного страхування Німеччини, бере свій початок з XIX ст.

Обов'язкове соціальне медичне страхування Німеччини гарантує застрахованому найманому працівнику та членам його сім'ї збереження звичного рівня життя. Цей вид страхування охоплює 92% населення Німеччини. Активними суб'єктами державного медичного страхування є незалежні організації – лікарняні каси та асоціації лікарів. Розмір обов'язкових внесків визначається загальними зборами і становить близько 13% від фонду оплати праці [4, с. 122].

Обов'язкове соціальне медичне страхування Німеччини передбачає покриття матеріальних витрат пов'язаних із діагностикою і профілактикою захворювань; лікування в амбулаторних та стаціонарних медичних закладах, придбання ліків і допоміжних засобів при амбулаторному та стаціонарному лікуванні. Крім того, цей вид соціального страхування передбачає виплату допомоги у зв'язку із тимчасовою втратою працездатності.

Особливістю системи державного медичного страхування Німеччини є те, що страхові внески найманих працівників забезпечують не лише їх особисте страхування, а і членів їх сімей, які не працюють. При цьому внески справляються не лише із заробітної плати, а й з пенсій, допомоги на випадок безробіття [4, с. 122].

Досвід Німеччини стосовно оплати праці лікарів, на нашу думку, може бути застосованим в Україні. Система медичного страхування Німеччини дозволяє виключати можливість зловживань із боку медичних працівників у контексті призначень непотрібних медичних обстежень та процедур. Страхові організації здійснюють оплату наданих медичних послуг на основі бальної системи оцінки рівня наданих послуг. Бали встановлюються у розрізі наданих послуг. Розмір плати медичним працівникам розраховується на підставі отриманих ними балів як

співвідношення загальної кількості балів, зароблених усіма лікарями і регіонального бюджету охорони здоров'я. Такий спосіб обчислення вартості передбачає, що збільшення обсягу наданих медичних послуг у регіоні призводить до того, що кожен бал буде мати меншу цінність.

З метою обмеження можливостей лікарів в отриманні більших доходів шляхом необґрунтованого включення до звітів більшого обсягу наданих послуг, комітети лікарів і фондів охорони здоров'я здійснюють постійний нагляд за діяльністю медичних установ, і будь-яке відхилення звітності від реального обсягу наданих медичних послуг відображається у статистичних спостереженнях за медичною установою і дає можливість виявити лікаря, показники якого істотно відхиляються від середніх показників. Винний зазнає певних санкцій [5, с. 14].

Вивчення досвіду Німеччини у сфері державного медичного страхування дає можливість рекомендувати до застосування в Україні впровадження системи персоніфікованого обліку та автоматичного звітування наданих медичних послуг, що дасть можливість покращити ситуацію у сфері охорони здоров'я, оплачувати послуги медичних закладів відповідно до обсягу і якості наданих послуг, що сприятиме підвищенню оплати праці медичних працівників та виключити можливість зловживань із боку медичних працівників у контексті призначень не потрібних медичних обстежень та процедур.

Література:

1. Ріппа М.Б., Тучак Т.В. Еволюція пенсійного забезпечення Німеччини: від Бісмарка до Рістера. *Фінанси, облік і аудит*. 2009. № 14. С. 161–171.
2. Надточій Б. Соціальне страхування у контексті історії. *Соціальний захист*. 2003. № 2. С. 20–24.
3. Кириченко А.В. Розвиток соціального страхування в Україні: монографія. Київ: ЦП «КОМПРИНТ», 2017. 197 с.
4. Стеценко В. Правове забезпечення обов'язкового медичного страхування в Німеччині (ключові засади та досвід для України). *Вісник Академії управління МВС*. 2010. № 3(15). С. 120–126.
5. Сасковец А.А. Государственное медицинское страхование в Германии: становление, проблемы, стратегические решения. Москва: МАКС Пресс, 2005. 28 с.
6. Коваль С.Л. Система державного соціального страхування: досвід України та Німеччини. *Світ фінансів*. 2018. № 2. С. 67–77.

Круп'як Ірина Йосифівна
Канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету

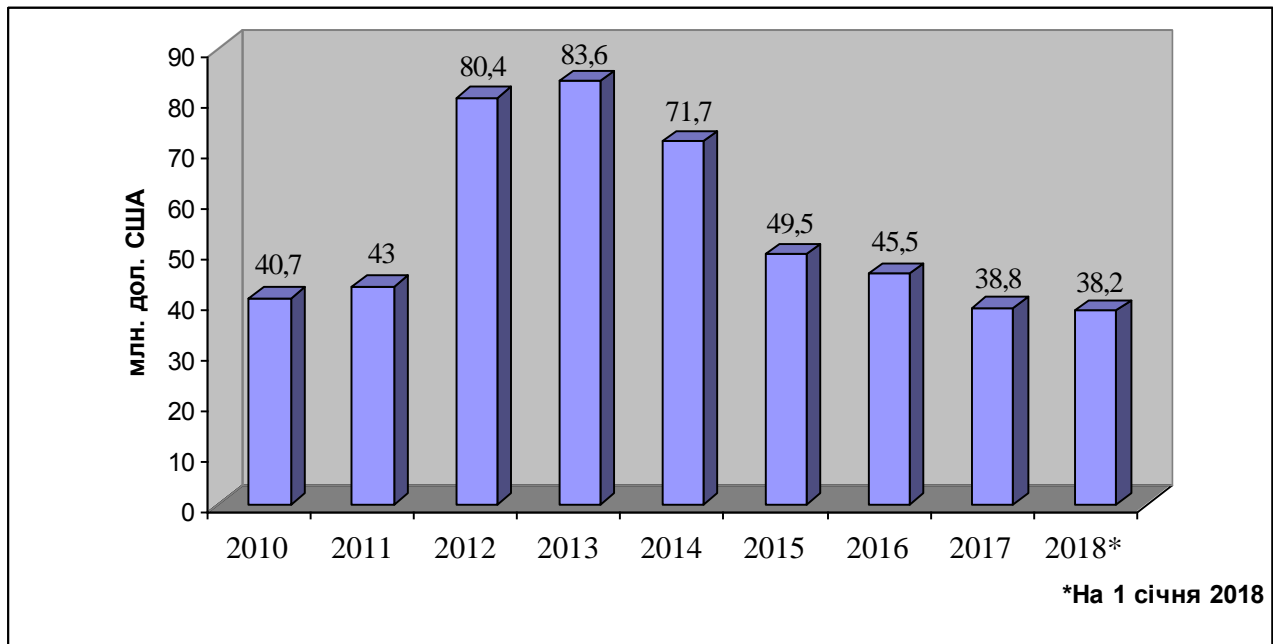
ІНВЕСТУВАННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ ДЕРЖАВИ

Фармацевтична галузь держави є важливим сегментом національного ринку, що вирізняється наукоємністю, розвиненим кооперуванням, а також інтегрованою сферою підприємницької діяльності, яка пов'язана з виробництвом, зберіганням, розповсюдженням лікарських засобів, виробів медичного призначення для задоволення потреб клієнтів та спрямована на отримання прибутку. Збалансований розвиток галузі передбачає нарощення інвестицій з метою підвищення ефективності та конкурентоздатності вітчизняних фармацевтичних підприємств, переорієнтації експорту національних виробників з ринків країн з перехідною економікою до країн Європи. Водночас, порушення макроекономічної динаміки, несприятливий інвестиційний клімат та вичерпання потенціалу екстенсивного розвитку на фоні неефективних механізмів стимулювання залучення інвестицій сповільнили надходження останніх у фармагалузь України. Відтак, виникає необхідність пошуку нових, відповідних сучасним реаліям методичних підходів та технологій інвестування фармацевтичної галузі держави.

Розвиток підприємств фармацевтичної галузі безпосередньо залежить від регулярності здійснення інноваційних процесів та забезпеченості інвестиційними ресурсами. Однак, незначна кількість вітчизняних інноваційних препаратів на ринку, пов'язана з високою вартістю досліджень та розробок. При цьому, витрати України на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДВКР) щорічно скорочуються та є в 5 разів нижчими, ніж у розвинених західних країнах. Питома вага витрат на НДВКР у державі не досягає 1%, а частка фармації не перевищує 0,1%, що стримує розробку сучасних інноваційних препаратів [3].

Стратегічні іноземні інвестори через макроекономічну нестабільність та відсутність жорстких обмежень на імпорту лікарських препаратів не зацікавлені у виробничих активах в Україні. Так, у 2014-2017 роках спостерігалось суттєве скорочення обсягу прямих іноземних інвестицій у фармавиробництво держави (рис. 1). Станом на 1 січня 2018 року обсяг прямих іноземних інвестицій у фармавиробництво скоротився

на 22,8% порівняно з 2015 роком і на 54,3% порівняно з аналогічним періодом 2013 року та склав лише 38,2 млн. дол. США [1]. Відтак, для стимулювання залучення іноземних інвестицій у фармацевтичну галузь держави доцільним є зменшення ризиків (непередбачуваність регуляторних нововведень, неможливість прогнозувати динаміку курсу української валюти), визначення пріоритетних напрямів інвестування, запровадження системи компенсаційних виплат та обмежень на імпорту медикаментів.

Джерело: побудовано автором за даними [1]

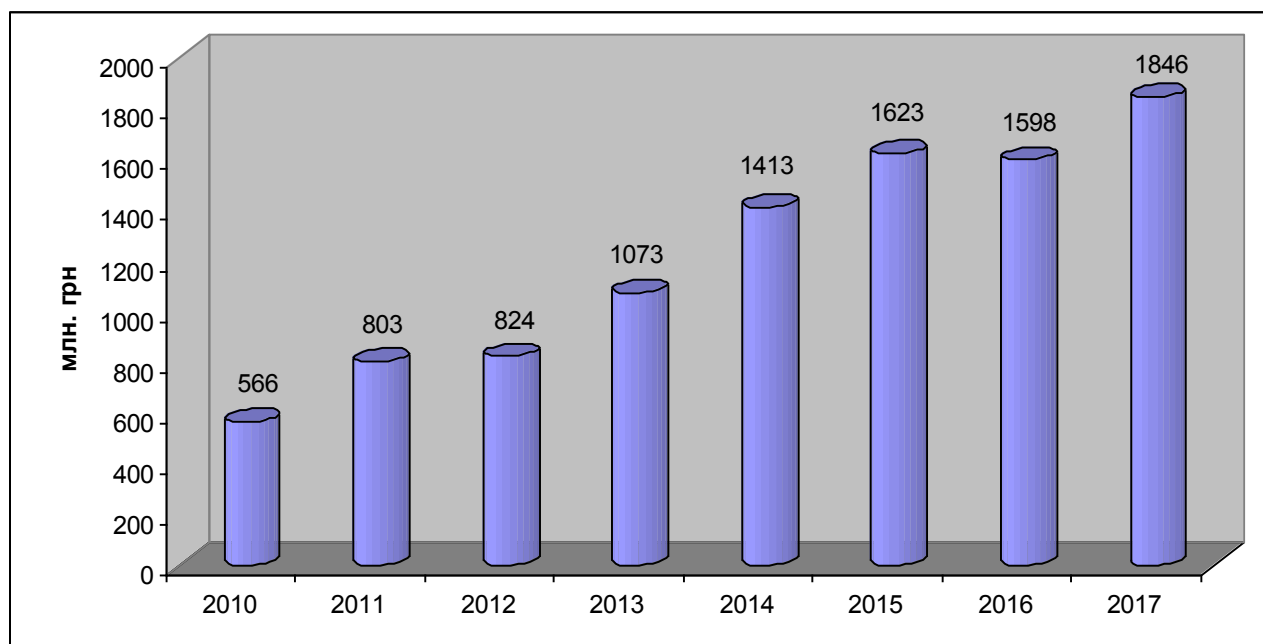
Рис. 1. Динаміка прямих іноземних інвестицій у фармавиробництво України у 2010-2017 роках

Процеси імпортозаміщення протягом останніх восьми років, що стимулюють залучення інвестицій спостерігалися в госпітальному сегменті фармаринку держави, на якому переважають препарати українського виробництва, що акумулюють до 86% обсягу госпітальних закупівель в натуральному і більше 50% в грошовому вираженні [3]. Однак, частка високовартісного сектора, до якого відноситься більшість інноваційних препаратів залишалася незначною. При цьому, 2017 рік характеризувався високими темпами приросту роздрібного та госпітального споживання лікарських засобів у доларах (+15%). Споживання в упаковках відновилося до докризового рівня. У грошовому вираженні цей показник збільшившись на 19% порівняно з попереднім роком та становив 70 млрд. грн. Зростання ринку забезпечувалося

переважно за рахунок збільшення обсягів продажу в упаковках та перерозподілу споживання у сторону високовартісних препаратів.

Водночас українська фармацевтична галузь за останні вісім років демонструє високі темпи зростання капітальних інвестицій – 18% на тлі більш низького середнього показника у 13% для інших галузей. Капітальні інвестиції збільшувались навіть у кризовий період 2014-2015 років та досягли свого максимального значення (1846 млн. грн.) у 2017 році (рис. 2). При цьому, у кризовий період локальним виробникам вдалось суттєво покращити свої позиції на ринку. Перевагою таких виробників є можливість швидко реагувати на зміну ринкових умов порівняно з імпортерами. Локальні гравці менш вразливі до процесів девальвації, що сприяє більшій конкурентоспроможності порівняно з імпортерами. Частка локальних виробників у 2010-2017 рр. зростає на 14% [2].

Джерело: побудовано автором за даними [1]

Рис. 2. Динаміка капітальних інвестицій у фармавиробництво України у 2010-2017 роках

Інвестовані кошти були витрачені на перехід на європейські стандарти «належної виробничої практики». Такого вкладення вимагали зобов'язання держави в рамках міжнародних угод з ЄС, і це дозволило компаніям продавати свою продукцію в ЄС. Значна частина залучених інвестицій була направлена у модернізацію виробництва, закупівлю сучасних виробничих ліній для традиційних препаратів. Так, Борщагівський ХФЗ модернізує цех із виробництва таблеток та капсул

(інвестиції до 2019 року повинні скласти 317 млн. грн), «Дарниця» витратила 20 млн. євро на створення високотехнологічного виробництва інфузійних розчинів [3].

Таким чином, належне інвестування фармацевтичної галузі дозволяє: модернізувати та розширити виробничі потужності; підвищити технологічний рівень фармавиробництва; розробити нові препарати; забезпечити контроль якості продукції відповідно до міжнародних стандартів; зберегти наукову базу; створити спеціалізовані детермінанти конкурентної переваги держави.

Література:

1. Державна служба статистики України: статистична інформація. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Магалецький К. Економіка та фармацевтичний ринок України: як завершився минулий рік і що чекає попереду? Інвестиційна ситуація в Україні. URL: <https://www.apteka.ua/article/447493>.
3. Пітерс Мартін. Бачення 2020: план дій у сфері розвитку фармацевтичного сектору в Україні. URL: http://chamber.ua/Content/Documents/-1613326644Vision2020_ukr.pdf.

Малиняк Богдан Степанович

*Канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ

Демократична форма управління державою передбачає важливу роль населення у процесі управління суспільними фінансами. Громадянин, виборець стає визначальним чинником бюджетної політики, вибору пріоритетів бюджетних видатків та побудови податкової системи. Тож цілком логічно, що в такій моделі управління бюджетом, в основі концепції оцінювання ефективності видатків бюджету знаходиться суспільне сприйняття користі від суспільних благ відносно відчуття тягаря сплачених податків. В узагальненому вигляді – ефективність видатків бюджету – це обсяг суспільних благ, який визначений на основі оцінки

населення до обсягу сплачених податків. Таким чином, побудова моделі оцінювання ефективності видатків базується на аргументах, що від того, наскільки люди оцінюють користь від видатків бюджету, і залежить рівень ефективності видатків. Найбільше це стосується оцінювання видатків місцевих бюджетів.

На наше переконання, ефективність видатків місцевого бюджету не може бути визначена певним окремим показником і потребує всебічного оцінювання їхньої відповідності низці критеріїв. До найважливіших з них доцільно зараховувати чотири критерії:

- розвиненість процедур, які регламентують відносини між учасниками бюджетного процесу, його прозорість та відкритість перед громадськістю;
- відповідність бюджету суспільним пріоритетам;
- якості бюджетних програми результативності їх виконання та досягнення запланованих цілей;
- вартості бюджетних послуг.

Передумови ефективності видатків закладаються у дотриманні демократичних процедур планування та виконання бюджету. Рішення, що стосуються наповнення і використання коштів бюджетів ухвалюють службовці та політики. У своїй діяльності вони посилаються на те, що виконують свої функціональні повноваження і представляють інтереси громадян. Втім існують великі ризики, що цього не відбудеться. Дуже часто депутати та службовці у своїй роботі керуються не суспільними, а особистими інтересами, або в кращому разі – власним уявленням про те, що є добре для громади. Нерідко вони, ухвалюючи рішення, намагаються уникнути додаткової роботи чи відповідальності. В Україні ця проблема ще більше поглиблюється через високий рівень корупції й значний вплив олігархів на органи влади.

Розвинуті демократичні правила у бюджетному процесі можуть значною мірою усунути ці та інші ризики. Користь від бюджетних видатків безпосередньо залежить від задоволеності потреб людей, тому важливо, щоб демократичні процедури створювали умови, зокрема, для ефективної взаємодії влади і громадськості.

Дослідження дотримання демократичних процедур спрямоване на встановлення фактів застосування тієї чи іншої процедури у бюджетному процесі. Потрібно намагатися, щоб таке дослідження мало не просто описовий характер, а було формалізоване у певний набір критеріїв та показників оцінювання. На нашу думку, такий аналіз має передбачати

з'ясування участі громадськості у бюджетному процесі на всіх його стадіях:

- публічне обговорення пріоритетів формування та використання бюджетних коштів громади перед складанням проекту бюджету та розгляду проектів змін до бюджету;

- публічний розгляд проекту бюджету відповідними постійними комісіями місцевої ради за участю експертів, громадян, представників ЗМІ;

- проведення бюджетних слухань перед поданням до місцевих рад проекту місцевого бюджету, на яких обговорюватиметься опублікований завчасно документ з участю усіх зацікавлених осіб;

- публічне звітування про результати використання коштів місцевого бюджету [1, с. 30].

Аналіз дотримання бюджетних процедур може базуватися, зокрема, на основі моніторингу виконання рішень органів місцевого самоврядування, що регламентують бюджетний процес – Статуту територіальної громади, бюджетного регламенту тощо.

Оцінювання відповідності бюджетних видатків суспільним пріоритетам є творчим процесом. Яким би бюджет не був великим, його обсяги обмежені можливостями одержувати певну суму доходів. При цьому потреби населення, в тому числі й ті, які забезпечуються за рахунок бюджету, є безмежними. Тому логічно постає проблема вибору пріоритетів діяльності, тобто тих напрямків роботи, які, насамперед, доцільно фінансувати за рахунок бюджету, а також визначення тих напрямків, від фінансування яких необхідно відмовитись у відповідний період. Визначення таких пріоритетів відповідно до суспільних потреб означає, що вони будуть повніше задоволені, а отже видатки – більш ефективними.

Найбільша складність у дослідженні відповідності бюджетних видатків суспільним пріоритетам, на нашу думку, полягає у з'ясуванні останніх. Вважаємо, що існують два різних шляхи одержання інформації про суспільне розуміння пріоритетів розвитку і бажаних напрямків витрачання бюджетних коштів: безпосереднє дослідження громадської думки та аналіз документів, підтриманих суспільством.

Сьогодні існує можливість використання багатьох інструментів для того, щоб дізнатися громадську думку з того чи іншого питання, зокрема це: соціологічні дослідження, експертне опитування, робота з фокус-групами, різноманітні онлайн голосування тощо. Однак репрезентативні

соціологічні дослідження щодо пріоритетів розвитку місцевої громади проводять рідко, оскільки вони є затратними заходами. Крім цього, слід визнати, що дані ґрунтовних соціологічних досліджень часто доволі складно адаптувати до потреб аналізу ефективності бюджетних пріоритетів [2, с. 51]. Відтак доводиться користуватися спрощеними підходами до вивчення суспільної думки, для яких характерний серйозний недолік – некоректність і суб'єктивність даних. Вихід з цієї ситуації може полягати в аналізі документів, сформованих з урахуванням суспільних настроїв і підтриманих виборцями, а саме передвиборчих програм політичних сил, представлених в органах влади; коаліційних угод за підсумками виборів. Розробка та ухвалення дієвої Стратегії розвитку адміністративно-територіальної одиниці передбачає широку участь громадськості, експертів, науковців й активне її обговорення серед людей. Ключові положення передвиборчих програм депутатів місцевих рад беруть за основу Програми соціально-економічного розвитку. Відтак положення цих документів також можна використовувати для дослідження того, чи передбачені у них заходи враховано при складанні проекту місцевого бюджету.

Повною мірою повноваження місцевих рад у визначенні пріоритетів видатків місцевих бюджетів виявляються у визначенні обсягів бюджетних призначень на фінансування регіональних програм. Зіставлення цих видатків з суспільними пріоритетами, які закріплено, зокрема, у програмних документах, дає відповідь на запитання: наскільки громадські пріоритети враховані у бюджетній політиці? Великі можливості проводити системний аналіз видатків місцевих бюджетів відкриває програмно-цільовий метод бюджетування. Використання цього методу планування і виконання місцевого бюджету означає, що кошти бюджету використовують не просто для утримання бюджетних установ та виплати заробітних плат, а для виконання конкретних завдань і досягнення визначених цілей. Це принципово нова філософія управління бюджетом, яку розвинуті країни використовують вже тривалий час та яка себе позитивно зарекомендувала.

Отже, сьогодні місцеві бюджети складаються з різних бюджетних програм. Для кожної бюджетної програми визначено її мету, завдання, напрямки використання бюджетних коштів, відповідальних виконавців, результативні показники й іншу важливу інформацію. Необхідною умовою спрямування бюджетних коштів на виконання конкретної бюджетної програми є наявність затвердженого паспорта. Правила

складання паспортів бюджетних програм та звітів про їхнє виконання затверджені наказом Міністерства фінансів України № 1098 від 29.12.2002 р. [3]. Паспорт бюджетної програми – документ, що визначає мету, завдання, напрями використання бюджетних коштів, відповідальних виконавців, результативні показники та інші характеристики бюджетної програми відповідно до бюджетного призначення, встановленого рішенням про місцевий бюджет. Паспорт бюджетної програми є важливим джерелом інформації для оцінювання видатків. Зазначимо, що для аналізу цього документа можна скористатися Методичними рекомендаціями щодо здійснення оцінки ефективності бюджетних програм, затвердженими Наказом Міністерства фінансів України № 608 від 17.05.2011 р. [4].

Оцінювання бюджетних програм поділяються на два консолідованих етапи: аналіз обґрунтованості та якості розробки програми і, власне, аналіз її результативності та ефективності. На першому етапі бюджетну програму досліджують на предмет її відповідності пріоритетам соціально-економічного розвитку країни та регіону, окремих галузей економіки (сфер діяльності). До того ж, означені у паспорті бюджетної програми мету, завдання та напрями використання бюджетних коштів оцінюють щодо реалістичності й доцільності їхнього виконання у плановому бюджетному періоді та спрямованості на досягнення очікуваного результату.

В аналізі ефективності видатків особливе місце посідає дослідження обсягу бюджетних ресурсів, спрямованих на виробництво тих чи інших суспільних послуг. При цьому, має цінність як інформація про фактичну вартість суспільних послуг, які надаються споживачу (послуг дошкільної освіти, культурно-мистецьких закладів тощо), так і дані про витрати на придбання товарів, робіт та послуг, що використовуються бюджетними установами та/або комунальними підприємствами для виробництва суспільних послуг населенню.

Інформація про витрати на забезпечення населення бюджетними послугами має важливе етичне значення, яке полягає у відкритості влади стосовно платників податків. Крім цього, така інформація має ще й цінне прикладне значення. Наявність даних про витрати на конкретну послугу часто дає змогу порівнювати з вартістю аналогічних послуг, які пропонують суб'єкти підприємницької діяльності. Для цього потрібно порівнювати аналогічні послуги. Однак варто зауважити, що таких аналогів послуг, які надають комунальні установи, суб'єкти

підприємництва пропонують населенню не так і багато. Набагато більше можливостей для дослідження вартості послуг відкривається у разі порівняння вартості послуг, які надають різні бюджетні установи або навіть різні органи місцевого самоврядування. Ще більші можливості для порівняння відкриваються, якщо досліджувати вартість придбаних товарів, робіт і послуг, що використовують бюджетні установи або комунальні підприємства. Адже в цій сфері простіше виявити порушення, які призводять до надмірних витрат бюджету. Громадянин як споживач суспільних благ може самостійно оцінити ступінь обґрунтованості здійснених видатків бюджету, а також скласти власне уявлення про корисність, яку отримують від цього конкретний споживач та громада загалом.

Окреслені напрямки оцінювання ефективності видатків бюджету важливі не лише для розробки концепції побудови системи контролю, а й мають прикладне значення для підвищення ефективності бюджетних видатків.

Література:

1. Малиняк Б., Горин В. Письменний В. #аналізуємо бюджет : доступно про головне : посіб. / за ред. Б. Малиняка. Тернопіль : Zazaprint, 2017. 78 с.
2. Малиняк Б., Підлісний І. Ефективність видатків місцевих бюджетів: механізм контролю в Шотландії та уроки для України. *Світ фінансів*. 2018. № 3. С. 41–57.
3. Наказ Міністерства фінансів України № 1098 від 29.12.2002 р. «Про паспорти бюджетних програм». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0047-03>.
4. Наказ Міністерства фінансів України № 608 від 17.05.2011 р. «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо здійснення оцінки ефективності бюджетних програм». URL: http://minfin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=358839&cat_id=355989.

Мелих Оксана Юріївна
*Канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ УКРАЇНСЬКИХ ДОМОГОСПОДАРСТВ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Однією із сфер фінансової системи держави є фінанси домогосподарств. Видатний український вчений-економіст Сергій Ілліч Юрій, ще у 2008 році, у своїй праці «Фінанси домогосподарств: теоретичні підходи до трактування сутності», наголошував: «Домогосподарства відіграють активну роль у всіх соціально-економічних процесах, що відбуваються в Україні, й надалі ця роль зростатиме, адже сучасне домогосподарство є підґрунтям економічного добробуту будь-якої держави» [4, с. 10].

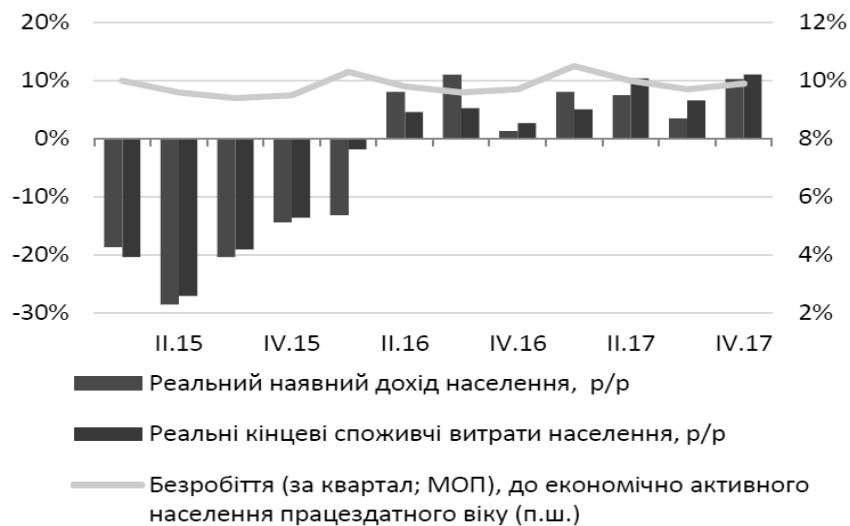
Таким чином, в процесі формування та використання власних фінансових ресурсів, домогосподарства масово та тісно взаємодіють з усіма іншими суб'єктами ринкової економіки, активно впливають на їх розвиток, формування і розподіл ВВП країни, доходів державного і місцевих бюджетів, тощо.

Розрив зв'язків між суб'єктами господарювання внаслідок збройного конфлікту на Сході України, розкручування інфляційної спіралі, різке погіршення бізнес-клімату, обумовивши зростання рівня безробіття, скорочення реального наявного доходу населення, негативно позначились на динаміці фінансових ресурсів домогосподарств України (див. рис. 1).

За період з 2001 по 2013 рік, наявні доходи населення по відношенню до ВВП зросли з 52,7% до 83,5%, що фактично підтверджує визначальну роль фінансів домогосподарств в процесі формування, розподілу та використання доданої вартості в національній економіці. Проте, розгортання фінансово-економічної кризи у 2014-2015 рр. призвело до зниження значення даного показника, який за підсумками 2017 року становив лише 65,2%.

При цьому, за підсумками 2001-2017 рр., сукупні доходи, в розрахунку на одне домогосподарство, зросли з 470,63 грн. до 8 165,2 грн.

Рис. 1. Зміна реального наявного доходу, споживчих витрат населення та рівня безробіття у 2015-2017 рр. [2, с. 28]

Домінуючим джерелом доходів вітчизняних домогосподарств, які є складовою їх фінансових ресурсів, виступає заробітна плата (52,4%) та соціальні виплати, а саме: пенсії, стипендії, соціальні допомоги надані готівкою (20,2%).

Варто наголосити, що вагомою складовою доходів вітчизняних домогосподарств поступово стає оплата праці громадян України, що здійснюється нерезидентами. У 2017 році вона становила 20,2% частки заробітної плати в структурі доходів домогосподарств. Після запровадження безвізового режиму, питома вага коштів трудових мігрантів у структурі номінальних доходів українців зросла з 6,9% у 2015 році до 9,4% у 2017 році [2, с. 28].

Поряд із цим, доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості, які займають значну питому вагу у сукупних надходженнях населення розвинутих країн, досягнувши в Україні максимального значення у 6,2% в 2010 році, за підсумками 2017 року склали лише 4,1%.

Така динаміка свідчить про те, що потенціал підприємництва використовується недостатньо та міг би бути більшим, але через адміністративні бар'єри, несприятливий бізнес-клімат та відсутність спеціалізованих фінансово-кредитних продуктів даний вид доходів посідає незначне місце у структурі фінансових ресурсів українських домогосподарств.

Проявом погіршення соціально-економічної ситуації в Україні у 2014-2015 рр., внаслідок впливу ендогенних та екзогенних факторів, було

скорочення реального наявного доходу населення України на 11,5 в.п. та на 20,4 в.п. відповідно.

Проте, у 2017 році, в результаті зростання зарплат, надходжень від трудових мігрантів, соціальних виплат, фінансовий стан населення суттєво поліпшився. Зокрема, в результаті зростання номінальної та реальної заробітної плати на 37% та 19% відповідно, реальний наявний дохід домогосподарств у 2017 році зріс на 7,4%, що на 5,4 в.п. більше порівняно з 2016 роком.

На доходи також позитивно вплинули перерахунок соціальних допомог відповідно до змін прожиткового мінімуму, індексація пенсій та скасування обмежень щодо їх виплати працюючим пенсіонерам.

У 2018 році спостерігалось подальше зростання доходів домашніх господарств. Зокрема, підвищення 01.01.2018 р. мінімальної заробітної плати, з 3 200 грн. до 3 723 грн., стало одним із чинників зростання в першому кварталі реальної заробітної плати на 10,8%.

Та, незважаючи на дану тенденцію, як свідчать результати вибіркового опитування домогосподарств, що було проведене Державною службою статистики України у 2018 році, майже 40% респондентів зазначили, що незважаючи на зростання доходів, доводиться відмовлятися у найнеобхіднішому, крім харчування (див. табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл домогосподарств за самооцінкою їх доходів у 2016-2017 рр. [3, с. 11]

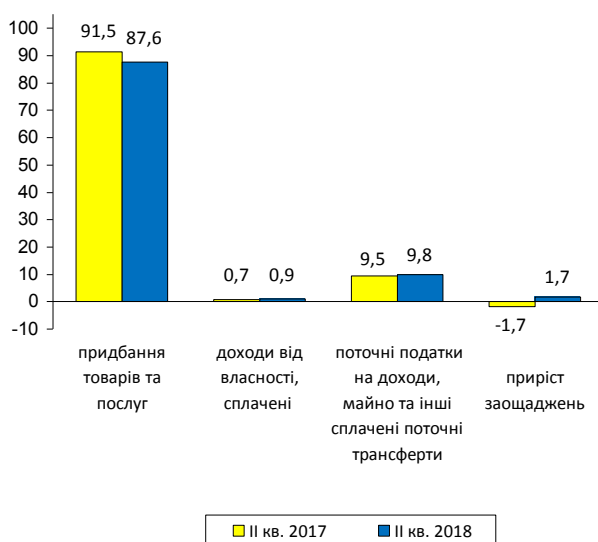
Показники	Усі домогосподарства		у тому числі ті, що проживають:			
			у міських поселеннях		у сільській місцевості	
	2016	2017	2016	2017	2016	2017
<i>Кількість домогосподарств, тис.</i>	15033,4	14985,6	1010,9,4	1008,5,5	4924,0	4900,1
Розподіл домогосподарств за самооцінкою рівня їх доходів, %						
<i>було достатньо і робили заощадження</i>	6,2	7,8	6,0	7,2	6,6	9,2
<i>було достатньо але заощаджень не робили</i>	45,7	49,6	46,0	51,5	45,1	45,6
<i>постійно відмовляли у найнеобхіднішому окрім харчування</i>	44,0	38,1	44,3	37,5	43,3	39,3
<i>не вдалося забезпечити навіть достатнє харчування</i>	4,1	4,5	3,7	3,8	5,0	5,9

Слід наголосити, що одним із чинників, який вносить значну невизначеність у фінансову поведінку домогосподарств є стрімке зростання тарифів на житлово-комунальні послуги. Так, питома вага

витрат на оплату комірною у структурі витрат домогосподарств за останні вісім років зросла на 7,5 в.п. й за підсумками 2017 року становила 15,1%.

В цілому, споживчі витрати домогосподарств в Україні становлять 90,5% сукупних витрат населення.

Така тенденція свідчить про низьку фінансову можливість домогосподарств здійснювати заощадження, які є одним із джерел інвестування розвитку економіки країни та досягнення стійких темпів економічного зростання. Зокрема, за підсумками I кварталу 2018 року, приріст заощаджень українських домогосподарств становив лише 1,7% (див. рис. 2).

Рис. 2. Структура витрат і заощаджень населення України, % [1]

Таким чином, аналіз динаміки фінансових ресурсів домогосподарств свідчить про скорочення розриву між їх доходами і витратами, що у свою чергу, обмежує можливості домашніх господарств, як сектору національної економіки, розвиватися й ефективно виконувати покладені на них функції. Така тенденція вимагає від держави чітких і скоригованих дій спрямованих на створення передумов для зростання реальних доходів, регулювання сфери оподаткування, оплати праці, пенсійного забезпечення і соціальних допомог.

Література:

1. Експрес-випуск Державної служби статистики України «Доходи та витрати населення у I кварталі 2018 року». URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 18.11.2018 р.).

2. Звіт про фінансову стабільність (НБУ, червень 2018 р.). URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=32236491 (дата звернення: 18.11.2018 р.).
3. Статистичний збірник Державної служби статистики України «Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів» (за даними вибіркового опитування домогосподарств у січні 2018 року). DOI: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/17/Arch_sdrd_zb.htm.
4. Юрій С.І., Кізима Т.О. Фінанси домогосподарств: теоретичні підходи та трактування сутності. Фінанси України. 2008. №8. С. 3–10.

Остріщенко Юлія Вікторівна

*Канд. екон. наук, експерт з питань бюджетування на місцевому рівні
Проекту "ЄС для підсилення державних фінансових
систем місцевих урядів" LOGICA*

РЕАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ МІЖНАРОДНИХ ПРОЕКТІВ ЩОДО ПІДТРИМКИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Сильне та ефективне управління державними фінансами є ключовою умовою сталого економічного зростання та ефективного надання державних послуг. Консолідована та узгоджена середньострокова програма реформ та ефективні механізми реалізації – необхідні інструменти вирішення проблем макроекономічної стабілізації та, в кінцевому рахунку, забезпечення макроекономічної стабільності. Ефективне управління державними фінансами є основою для реалізації державної політики та досягнення цілей стратегічного розвитку шляхом підтримки загальної бюджетної дисципліни, стратегічного та ефективного розподілу бюджетних коштів, надання якісних суспільних послуг.

Однією із складових комплексної реформи управління державними фінансами є реформа децентралізації, започаткована в Україні у 2014 році. Фіскальна децентралізація є ключовим елементом такої реформи. В основі реформи – децентралізація влади і суттєве розширення повноважень територіальних громад, що передбачає перерозподіл завдань, повноважень і ресурсів на національному, регіональному та місцевому рівнях, підвищення фінансової самостійності місцевих бюджетів, зміцнення матеріальної та фінансової основи місцевого самоврядування.

Варто зазначити, що успішне впровадження реформи децентралізації стало можливим, зокрема, дякуючи вагомій фінансовій підтримці з боку міжнародних партнерів, урядів зарубіжних країн, міжнародних фінансових організацій. У рамках зазначеного, ряд донорів активно підтримують реформу фіскальної децентралізації в Україні, серед яких наступні:

1. *U-LEAD з Європою: Програма з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку в Україні.* Це програма міжнародної технічної допомоги Європейського Союзу та його держав-членів (Данії, Естонії, Німеччини, Польщі та Швеції) для підтримки реформи децентралізації на всіх рівнях публічного управління, яка включає реалізацію заходів з посилення спроможності ключових суб'єктів на центральному, регіональному та місцевому рівнях з метою впровадження реформ регіональної політики та децентралізації, а також надання високоякісних місцевих адміністративних послуг громадянам України.

Програма складається з двох компонентів: компонент 1, за реалізацію якого відповідає GIZ, стосується передусім координації та посилення спроможності на вертикальному і горизонтальному рівнях на всій території України (від рівня громад до районного, обласного та центрального рівнів) та передбачає ряд заходів з посилення ефективності фінансового управління на рівні муніципалітетів; компонент 2, за реалізацію якого відповідає SIDA, передбачає створення ефективних центрів надання адміністративних послуг. При цьому, основна увага приділяється новим об'єднаним територіальним громадам.

2. В рамках проекту «*Підтримка децентралізації в Україні*» (DSP) уряд Швеції підтримує уряд України у проведенні реформи децентралізації шляхом надання органам місцевого самоврядування консультативної допомоги з питань здійснення покладених на них повноважень та посилення їх відповідальності. Надається консультативна, аналітична та координаційна підтримка для створення спільної та більш міцної емпіричної основи для формування фіскальної політики в трансформованій новій системі децентралізованого уряду.

3. Проект «*Розробка курсу на зміцнення місцевого самоврядування в Україні*» (PULSE) фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та підтримує зусилля України щодо прийняття та реалізації раціональної політики децентралізації. PULSE ставить перед собою три основні цілі: 1) забезпечення внеску органів місцевого

самоврядування у формування та реалізацію законодавства та політики у сфері децентралізації; 2) збільшення фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування та посилення їх спроможності у сфері ефективного управління фінансами; 3) посилення спроможності ключових зацікавлених сторін (органів місцевого самоврядування, учасників бюджетного процесу тощо) виконувати нові функції, повноваження та обов'язки, обумовлені результатами реформи децентралізації. Головним виконавцем цього проекту є Асоціація міст України.

4. Проект «*Децентралізація приносить кращі результати та ефективність*» (*DOBRE*), що фінансується USAID, має дві основні цілі: 1) посилити спроможність органів влади об'єднаних територіальних громад ефективно виконувати покладені на них обов'язки та надавати якісні послуги громадянам; 2) збільшити рівень залучення місцевих жителів та громадських організацій до прийняття рішень органами місцевого самоврядування. *DOBRE* працює в семи областях (Дніпропетровська, Івано-Франківська, Харківська, Херсонська, Кіровоградська, Миколаївська, Тернопільська) та надає безпосередню допомогу 75 об'єднаним територіальним громадам.

5. Швейцарсько-український проект *DESPRO* «*Підтримка децентралізації в Україні*», який фінансується Швейцарською конфедерацією через Швейцарське бюро співробітництва (SDC) та реалізується Швейцарським центром ресурсів та консультацій з питань розвитку (Skat). Місія проекту полягає в оптимізації системи управління на місцевому/регіональному рівні та сприянні ефективному місцевому розвитку, що, в свою чергу, створить новий імпульс для демократичних процесів в Україні та надання якісних послуг на рівні громади.

6. Проект «*ЄС для підсилення державних фінансових систем місцевих урядів*». Загальна ціль проекту – забезпечення спроможної, ефективної, прозорої та підконтрольної системи управління місцевими фінансами, досягнення стійких цілей в економіці та розвитку відповідно до урядових зобов'язань, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, та відповідно до Стратегії управління державними фінансами України на 2017-2020 роки.

У рамках Проекту передбачено реалізувати чотири компоненти:

– компонент 1 «Удосконалення процесу бюджетування та обліку в органах місцевого самоврядування» (має два підкомпоненти – «Модернізація системи планування і виконання місцевих бюджетів», «Модернізація системи бухгалтерського обліку в державному секторі»);

- компонент 2 «Розробка комплексної інформаційно-аналітичної системи управління плануванням та виконанням місцевих бюджетів (на основі результатів та в координації з програмою Світового Банку та ЄС “WB-EU Trust Fund”);

- компонент 3 «Кращий нагляд за управлінням місцевим боргом»;

- компонент 4 «Ефективний фінансовий контроль та зовнішній аудит на місцевому рівні».

Ключові завдання компоненту 1:

- підтримка Мінфіну у розробленні методичних рекомендацій для місцевих органів влади щодо середньострокового планування та стандартних форм документів;

- підтримка місцевих фінансових органів у розробці місцевих бюджетів на середньострокову перспективу;

- аналіз законодавства та підготовка пропозицій з удосконалення бюджетного процесу на місцевому рівні;

- підтримка розпорядників коштів у впровадженні Національних стандартів бухгалтерського обліку;

- розробка навчальних програм по бюджетному процесу и бухгалтерському обліку, проведення тренінгів для представників місцевих органів влади і спеціалістів бухгалтерських служб бюджетних закладів.

Основні завдання компоненту 2:

- розробка концепції, а також функціональних і технічних вимог до інтегрованої інформаційно-аналітичної системи управління плануванням та виконанням місцевих бюджетів (ІАС);

- тестування розробленої ІАС у пілотних регіонах, проведення тренінгів з використанням оновленої ІТ-системи, розробка та реалізація стратегії навчання.

Основні завдання компоненту 3:

- розробка методичних рекомендацій щодо управління заборгованістю на місцевому рівні (оцінювання кредитоспроможності громади, процедур надання та контролю місцевих гарантій, позик, підходів до управління ризиками);

- оптимізація обміну даними, необхідними для аналізу місцевої заборгованості і місцевих гарантій.

Основні завдання компоненту 4:

- підготовка дослідження повноважень органів державного фінансового контролю та аудиту (Державної аудиторської служби,

Рахункової палати, Державної казначейської служби) щодо контролю та аудиту місцевих бюджетів, розроблення пропозицій щодо їх перегляду;

- проведення дослідження щодо контрольних функцій місцевих фінансових органів та розроблення пропозицій щодо їх перегляду;

- надання допомоги в розробленні загальних підходів до аудиту місцевих бюджетів органами державного фінансового контролю та незалежного зовнішнього аудиту;

- розроблення пропозицій щодо створення механізмів громадського контролю за місцевими фінансами та комунальною власністю.

Бенефіціаром проекту є Міністерство фінансів України. Зацікавлені сторони: Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Державна аудиторська служба України, Рахункова палата України, місцеві органи влади та всеукраїнські асоціації органів місцевого самоврядування.

Петрушка Олена Володимирівна

*Канд. екон. наук, старший викладач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА У МЕДИЧНІЙ ГАЛУЗІ

Інститут партнерства державного та приватного секторів являє собою не тільки об'єднання фінансових, економічних, інтелектуальних та трудових ресурсів, а й виступає інституційно-організаційним поєднанням переваг державної публічної влади і приватного підприємницького сектору з метою вирішення суспільно важливих питань у різних сферах та галузях народного господарства. Співробітництво держави та бізнесу у медичній галузі являє собою симбіоз можливостей і ресурсів учасників, враховуючи їх сильні сторони при виконанні поставлених завдань. Ключовою функцією органів державної влади при цьому виступає реалізація публічних соціальних зобов'язань, контроль за наданням безоплатних медичних послуг для населення, а також стратегічними пріоритетами і цілями країни, програмами соціального та економічного розвитку. Для приватного сектору при реалізації проектів державно-

приватного партнерства (ДПП) у сфері охорони здоров'я важливим є своєчасно та в повному обсязі забезпечити надання послуг по найбільш оптимальній ціні, а також приймати участь у субсидованих державою програмах і проектах. Така рівновага державних, приватних та соціальних інтересів приводить, на нашу думку, до ряду соціально-економічних ефектів для учасників ДПП.

Виступаючи учасником системи ДПП, держава отримує ряд потенційних можливостей, які сприяють підвищенню ефективності управління і обслуговування державного майна; залученню інвестиційних ресурсів у розвиток медичної галузі; стимулюванню розвитку регіональних ринків капіталу, технологій, товарів і послуг; покращенню ситуації на ринку праці та створенню додаткових робочих місць; оновленню основних фондів.

Розглядаючи сторону бізнесу, то ключовими перевагами участі його суб'єктів у програмах партнерства виступають наступні:

- стабільність і гарантія отримання доходів;
- користування податковими пільгами та преференціями;
- бюджетне кредитування учасників;
- наявність державних та муніципальних гарантій;
- бюджетне цільове субсидування для реалізації проектів ДПП;
- досягнення мультиплікаційного ефекту, активізація залучення іноземних інвестицій у реальний сектор економіки [1, с. 3133].

Для визначення соціально-економічних ефектів від реалізації проектів ДПП у медичній галузі для приватного сектору важливим є визначення рівня задоволення населення медичними послугами, загальної величини захворюваності та смертності, стану забезпечення населення закладами охорони здоров'я та медпрацівниками, а також рівня кваліфікації та досвідченості кадрів. Зазначені вище вигоди сприятимуть зростанню рівня життя населення завдяки отриманню медичних послуг високої якості.

Дослідження властивостей державно-приватного партнерства загалом, та застосування його у системі охорони здоров'я зокрема, дає змогу зробити висновок про те, що йому притаманні як позитивні властивості, так і ризики успішного застосування в інтересах його учасників.

До основних переваг державно-приватного партнерства у медичній галузі можна віднести:

- ефективний розвиток державних медичних закладів;

- підвищення якості та доступності медичних послуг;
- запровадження інноваційних форм фінансування;
- стимулювання підприємництва та впровадження новітніх методів управління;
- залучення додаткових фінансових ресурсів;
- успішна реалізація великих інфраструктурних об'єктів;
- новітні технології та сучасне медичне обладнання;
- забезпечення достойними заробітними платами працівників медичної галузі;
- забезпечення економічного добробуту та соціального зростання та підвищення якості життя громадян [2].

До потенційних ризиків, на нашу думку, варто віднести:

- бюрократичні перепони та адміністративні бар'єри;
- надмірний контроль влади за діяльністю партнерів;
- висока вартість управління;
- нестабільна політична ситуація;
- корупційні схеми в системі охорони здоров'я;
- недосконалість чинної системи оподаткування;
- перехід бюджетних коштів у тіньовий обіг;
- неналежний рівень правового регулювання;
- неузгодженість дій учасників державно-приватного партнерства;
- недостатня кількість висококваліфікованих кадрів на усіх рівнях управління;
- тривалий період впровадження;
- відсутність інформації стосовно переваг застосування проектів ДПП.

Враховуючи вищезазначене, уже сьогодні можна визначити основні напрямки використання ДПП у вітчизняній системі охорони здоров'я:

- 1) цільова підготовка кадрів та медична післядипломна освіта;
- 2) організація стажування українських медиків у провідних клініках світу;
- 3) розвиток медичного приладобудування та фармацевтичної галузі;
- 4) впровадження високотехнологічної медичної допомоги;
- 5) розвиток добровільного медичного страхування.

Співпраця підприємницьких структур, органів державного управління та суспільного сектору при виконанні проектів ДПП забезпечить розвиток новітніх форм управління, зменшить навантаження

на державний бюджет, стимулюватиме бізнес та допоможе вирішити ряд соціально-економічних проблем у нашій державі.

Література:

1. Жердев Р.А. Государственно-частное партнерство как драйвер развития отечественного здравоохранения. *Российское предпринимательство*. 2015. №16(18). С. 3125–3138.
2. Павлюк К., Камінська О. Медична реформа: використаємо можливості державно-приватного партнерства. URL: <http://n-auditor.com.ua/1657.html>.

Письменний Віталій Валерійович

Канд. екон. наук, докторант кафедри фінансів ім. С.І. Юрія Тернопільського національного економічного університету

КРИТЕРІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ «ВЛАСНИХ» ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ

З усього переліку податкових джерел, звідки місцева влада черпає необхідні їй фінансові ресурси, чи не найбільш ефективно це робити через призму місцевого оподаткування. Для цього вона володіє цілим спектром повноважень, які зводяться до можливості самостійно впроваджувати, визначати порядок обчислення та механізм сплати місцевих податків і зборів. В умовах фінансової децентралізації право податкової ініціативи має бути технічно розширене й пов'язуватися з відповідальністю у сфері прийняття рішень щодо надання суспільних благ і послуг. Найліпший варіант, коли впровадження податкових платежів, як і їх витрачання, буде закріплене за одним рівнем влади та відділене від центру.

Причиною широких податкових повноважень органів влади на місцях є намагання врахувати особливості економічного та соціального розвитку регіонів, що в централізованій системі державного управління є непростим завданням. Надання їм більшої компетенції та відповідальності у сфері формування податкових надходжень має заперечливі аргументи. Впровадження додатково до закріплених на законодавчому рівні так званих «власних» податків і зборів може створити передумови до розвитку податкового сепаратизму. Побоювання матимуть місце з огляду на нерозвиненість політичних інститутів і небажання змінювати парадигму формування доходів місцевих бюджетів.

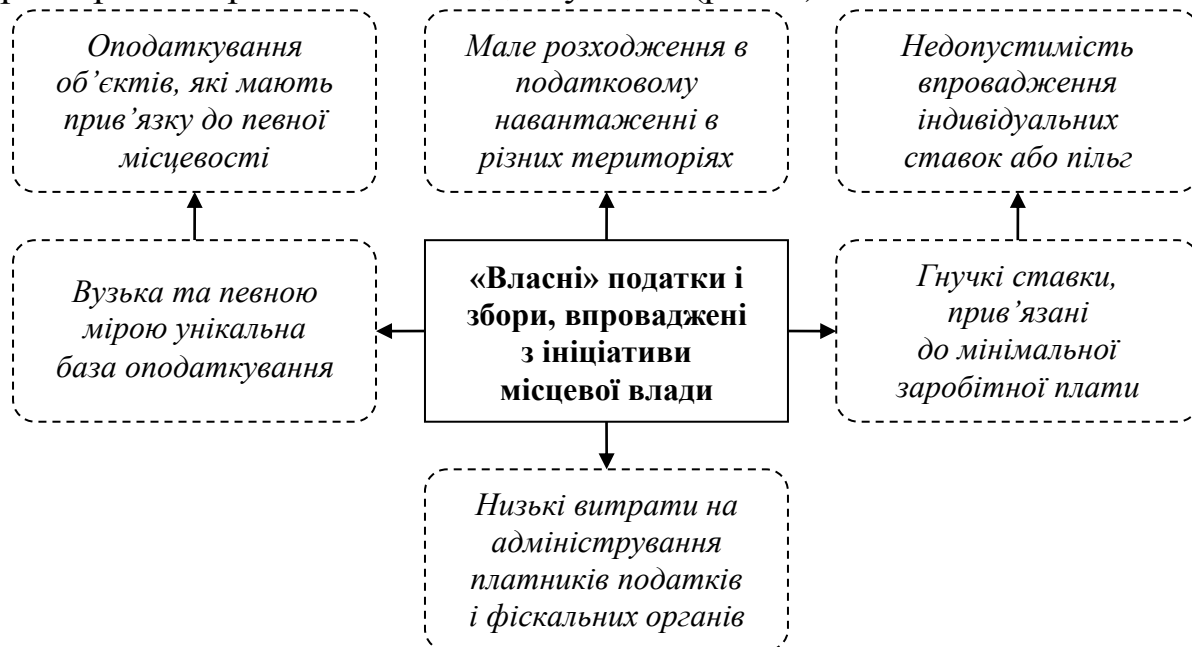
Якраз «власні» податкові платежі добре підходять, аби стати основою системи місцевого оподаткування, вони, як і місцеві податки та збори, враховують такі критерії. По-перше, витрати органів державної фіскальної служби на податкове адміністрування повинні бути якомога меншими, а їх стягнення – не впливати на заощадження платників податків. По-друге, порядок обчислення та механізм сплати не має зачіпати соціальну поведінку населення, переміщення бази оподаткування з одних територій до інших. По-третє, для формування відповідності між обсягом надходжень і видатками місцевих бюджетів на забезпечення суспільного добробуту органи влади повинні корегувати елементи оподаткування цих платежів.

Якщо на початковому етапі вони (поряд із місцевими податками та зборами) можуть розглядатися як факультативне джерело бюджетних доходів, то згодом – їх повноцінно замінити. Відповідно до інших переконань «власні» податки і збори справляються за будь-які надані блага або дії органів влади, які можуть бути інтерпретовані як «плата за послуги». При цьому до особливостей необхідно віднести зв'язок із певною місцевістю та здатність бути технічно використаними в територіальному масштабі [1, с. 79]. Під ними необхідно розуміти платежі, які впроваджуються за ініціативою представницьких органів місцевого самоврядування, ці ж органи визначають їх елементи та здійснюють адміністрування.

Подані на рис. 1 критерії впровадження «власних» податкових платежів певною мірою нагадують вимоги до місцевих податків і зборів, апробовані у вітчизняній практиці й чим визначили нинішній стан місцевого оподаткування. Ними вдалося частково позбутися в Україні від неефективних податкових платежів, витрати на адміністрування яких перевищували надходження, сформувати гнучку систему податкових ставок, прив'язану до мінімальної заробітної плати, забезпечити більш-менш рівномірний розподіл податкового навантаження, зокрема щодо оподаткування нерухомої бази оподаткування. Але для того, щоби система місцевого оподаткування набула конструктивних змін, її більш ніж двадцять років ескортували спроби та помилки.

«Власні» податки та збори мають стати основою парадигми формування доходів місцевих бюджетів, еволюціонувавши з інституту місцевих податків і зборів. Якщо відійти від спірного, на наше бачення, питання лобіювання політичних рішень, вони комбінуються з демократичними відносинами, за яких органи влади на місцях самостійно,

зважаючи на природно-кліматичні, географічні, соціально-демографічні, економічні й інші чинники, зможуть впроваджувати податки та визначати елементи оподаткування. Головним критерієм має стати вузька та певною мірою унікальна база оподаткування, як фізичний, вартісний або інший характерний вираз об'єкта оподаткування (рис. 1).

Рис. 1. Критерії впровадження «власних» податків і зборів з ініціативи місцевої влади

У цьому сенсі місцеві ради можуть оподатковувати збір ягід і грибів у лісах місцевого значення, видобуток мешканцями корисних копалин, призначених для власного використання, заняття торгівлею за межами ринків, використання місцевої символіки в комерційних цілях тощо. Але найбільш ефективним буде оподаткування об'єктів, які мають прив'язку до певної місцевості (придатними для цього сьогодні є податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, і плата за землю). Для цього органи влади мають розробити положення, які обґрунтовували б економічну необхідність того чи іншого платежу та результати впровадження, визначили елементи оподаткування, порядок обчислення й механізм сплати.

Ще одним критерієм для «власних» податків і зборів є встановлення гнучких податкових ставок, прив'язаних до мінімальної заробітної плати (рис. 1). Це означає, що законодавчо визначена величина податкових нарахувань на одиницю вимірювання податкової бази з часом буде змінюватися. Звичайно, це матиме негативний вплив на економічну діяльність платників податків, які називатимуть такі податкові ставки

неприпустимими та доводити, що ця ініціатива створює деструктив в організації податкових відносин. За допомогою гнучких податкових ставок органи влади зможуть ефективно змінювати пріоритети фіскальної політики, призвичаювати до умов кон'юнктури.

Хоча побутує інша думка: краще впровадити елементи конкуренції з надання суспільних благ і послуг, аніж здійснювати регулювання податкових ставок [2, с. 21]. Тут неважлива кількість податків, розміри податкових ставок або можливість використання податкових пільг. Податкові платежі розглядаються тою частиною багатства, яку громадяни віддають для задоволення колективних потреб, на відміну від індивідуальних, та можуть бути забезпечені шляхом оподаткування. Насправді, зіставлення суспільних благ і послуг із їх оплатою буде ідеалізованим. Територіям із високим податковим навантаженням важко конкурувати з тими, котрі за рахунок низьких ставок податків приваблюють інвесторів, ресурси й капітал.

Навіть якщо податкові ставки не будуть гнучкими, місцевим радам має заборонятися застосовувати індивідуальні податкові ставки, як і пільги зі сплати «власних» податкових платежів (рис. 1). Ця вимога повинна не допустити надмірний вплив «людського чинника» в роботі місцевої влади, що часто трапляється. Зокрема, у нинішньому податку на прибуток підприємств комунальної власності місцева влада оподатковує прибуток за нульовою ставкою, аргументуючи це підтриманням комунального сектору економіки. Для всього спектру «власних» податків і зборів коло платників податків, до яких можуть застосовуватися індивідуальні податкові ставки, розшириться з числа «своїх» підприємств.

Мале розходження в загальному обсязі податкового навантаження в різних територіях – критерій, який дає змогу уникнути міграцію платників податків (рис. 1). Але він не стосується оподаткування нерухомої бази оподаткування, не схильної до міжтериторіального переміщення (ми вже проводили аналогію з податком на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, та платою за землю). Натомість високі податкові ставки в одних місцях можуть призвести до закриття бізнесу або його переведення до інших територій. В умовах поганої економічної кон'юнктури впровадження додаткових податків буде виправдане, коли місцевій владі потрібно терміново сформувати достатню ресурсну базу для виконання функцій і завдань.

Таким чином, для парадигми доходів місцевих бюджетів «власні» податки та збори не є чимось новим на кшталт «винаходу велосипедного

колеса». Підходи до їх формування були запозичені з принципів функціонування інституту місцевих податків і зборів, самооподаткування та цільових фондів, утворених місцевими радами. Вони є своєрідним симбіозом, природним етапом еволюції ресурсної бази органів влади на місцях та вершиною розвитку демократичних перетворень. Для впровадження цих платежів потрібні політична воля, уникнення дискусії в Конституції, бюджетному й податковому законодавствах і єдиний підхід, що базується на чітких критеріях.

Література:

1. Сиринов М. А. Местные финансы. М.: Гос. изд-во, 1926. 216 с.
2. Холматов М. Особенности системы местных налогов и сборов: международный опыт, существующая практика и возможности ее адаптации для Республики Таджикистан / М. Холматов, Л. Борунова. Душанбе, 2014. 43 с.

Русін Віктор Миколайович

*Канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

Дрозд Леся Михайлівна

*В.о. завідувача сектору інформаційних технологій та захисту інформації
Калуського УДКСУ Івано-Франківської області*

КОНТРОЛЬ ОРГАНІВ КАЗНАЧЕЙСТВА ЗА ВИТРАЧАННЯМ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ

Державна казначейська служба України є центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сферах казначейського обслуговування бюджетних коштів. Основним призначенням цього органу є забезпечення касового виконання бюджетів. Однак, хоча й Казначейство не є спеціалізованим органом державного фінансового контролю, в процесі своєї діяльності воно реалізує широкий спектр контрольних повноважень за рухом бюджетних коштів. В контексті цільового та ефективного витрачання бюджетних коштів досить актуальним є дослідження контрольних повноважень органів казначейства за витрачанням бюджетних коштів та з'ясування результатів цієї діяльності.

Метою цього дослідження є з'ясування видів фінансового контролю, який здійснюють органи Казначейства за витрачанням бюджетних коштів та проведення аналізу показників виявлених порушень бюджетного законодавства учасниками бюджетного процесу в процесі здійснення цього контролю.

Органи казначейства здійснюють контроль бюджетних повноважень у процесі зарахування надходжень, прийнятті зобов'язань та проведенні платежів, за цільовим витрачанням коштів державного та місцевих бюджетів розпорядниками й одержувачами бюджетних коштів, а також заходи з питань дотримання бюджетного законодавства, порядку ведення бухгалтерського обліку та складання звітності бюджетними установами [1].

Основний спектр контрольних повноважень органів казначейства реалізується в процесі виконання видаткової частини державного та місцевих бюджетів. Згідно норм Бюджетного кодексу України [2] та положення про Державну казначейську службу України до повноважень Казначейства України з контролю за дотриманням бюджетного законодавства в процесі виконання бюджетів за видатками належить здійснення контролю за:

- 1) веденням бухгалтерського обліку всіх витрат бюджетних коштів;
- 2) відповідністю кошторисів розпорядників бюджетних коштів показникам розпису бюджету;
- 3) відповідністю взятих бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів відповідним бюджетним асигнуванням, паспорту бюджетної програми;
- 4) відповідністю платежів взятим бюджетним зобов'язанням та відповідним бюджетним асигнуванням;
- 5) дотриманням розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів, вимог законодавства у сфері закупівель в частині наявності, відповідності та правильності оформлення документів.

В процесі реалізації цих контрольних повноважень органи казначейства можуть виявляти певні порушення бюджетного законодавства розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів. При виявленні таких порушень органи казначейства до порушників бюджетного законодавства можуть застосовуватися певні заходи впливу, а саме:

- 1) попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства. Такий захід застосовується в усіх випадках виявлення

порушень бюджетного законодавства. Розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів, в діяльності яких виявлено порушення бюджетного законодавства мають усунути такі правопорушення в строк до 30 календарних днів;

2) зупинення операцій з бюджетними коштами;

3) призупинення бюджетних асигнувань.

В межах реалізації контрольних повноважень органами Державної казначейської служби України за 9 місяці 2018 року попереджено 11 684 порушення бюджетного законодавства, допущених розпорядниками та одержувачами коштів державного та місцевих бюджетів на загальну суму 9 826,0 млн. грн. (табл. 1). Крім цього, в процесі подання кошторисів та інших документів, що застосовуються при виконанні бюджету, у разі недотримання порядків відкриття (закриття) рахунків, подання фінансової і бюджетної звітностей та інших випадках порушення бюджетного законодавства по державному та місцевих бюджетах надано 6058 попереджень на суму 8 911,3 млн. гривень [3].

Таблиця 1

Структура наданих органами ДКСУ розпорядникам (одержувачам) бюджетних коштів попереджень про неналежне виконання бюджетного законодавства за січень-вересень 2018 р.

Порушення бюджетного законодавства	Державний бюджет		Місцеві бюджети		Разом	
	К-сть	Сума, млн. грн.	К-сть	Сума, млн. грн.	К-сть	Сума, млн. грн.
У процесі взяття або реєстрації зобов'язань, фінансових зобов'язань	1951	3470,9	8893	6017,4	10844	9488,3
При прийнятті до виконання платіжних доручень	135	136,0	705	201,7	840	337,7
Разом	2086	3606,9	9598	6219,1	11684	9826

Більшість виявлених порушень розпорядниками та одержувачами коштів державного та місцевих бюджетів було усунуто. Станом на 1 жовтня 2018 р. усунуто 11 321 порушень бюджетного законодавства на загальну суму 9 365,6 млн. грн. [4] (табл. 2).

Крім цього, розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів було усунуто 5 578 порушень на суму 4 550,5 млн. грн., зафіксованих органами Державної казначейської служби України у попередженнях про неналежне виконання бюджетного законодавства в процесі подання

кошторисів та інших документів, що застосовуються при виконанні державного та місцевих бюджетів, у разі недотримання порядків відкриття (закриття) рахунків, подання фінансової і бюджетної звітностей та інших випадках порушення норм бюджетного законодавства [4].

Таблиця 2

Структура усунутих розпорядникам (одержувачам) бюджетних коштів попереджень про неналежне виконання бюджетного законодавства за січень-вересень 2018 р.

Порушення бюджетного законодавства	Державний бюджет		Місцеві бюджети		Разом	
	К-сть	Сума, млн. грн.	К-сть	Сума, млн. грн.	К-сть	Сума, млн. грн.
У процесі взяття або реєстрації зобов'язань, фінансових зобов'язань	1921	3456,2	8614	5604,3	10535	9060,5
При прийнятті до виконання платіжних доручень	134	130,9	652	174,2	786	305,1
Разом	2055	3587,1	9266	5778,5	11321	9365,6

Органи Державної казначейської служби України в межах повноважень, передбачених статтями 112 та 118 Бюджетного кодексу України за порушення учасниками бюджетного процесу вимог бюджетного законодавства застосовували такі заходи впливу як зупинення операцій з бюджетними коштами на рахунках розпорядників (одержувачів) бюджетних коштів. Станом на 01.10.2018 року органами Державної казначейської служби України оформлено 1165 протоколів про порушення бюджетного законодавства та складено 1315 розпоряджень про зупинення операцій з бюджетними коштами на рахунках розпорядників (одержувачів) бюджетних коштів, а саме:

– при виконанні державного бюджету – 284 протоколи та 322 розпорядження;

– при виконанні місцевих бюджетів – 881 протокол та 993 розпорядження [5].

Станом на 01.10.2018 розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів щодо яких органами ДКСУ було застосовано такі заходи впливу як зупинення операцій з бюджетними коштами більшість порушень було усунуто, зокрема 870 порушень бюджетного законодавства на загальну суму 1 871,0 млн. грн.

Отже, із наведених вище даних можемо стверджувати, що в процесі

виконання державного та місцевих бюджетів за видатками органи Державної казначейської служби України реалізують ряд контрольних повноважень, що дають можливість в процесі попереднього та поточного контролю виявити порушення норм бюджетного законодавства розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів. Такі контрольні заходи на етапах до та під час проведення операцій з бюджетними коштами дають можливість недопустити нецільового використання бюджетних коштів. Більшість таких виявлених органами ДКСУ порушень бюджетного законодавства розпорядники та одержувачі бюджетних коштів усувають.

Заходи щодо виявлення порушень бюджетного законодавства органами ДКСУ є більш ефективнішими та доцільнішими, аніж ті заходи, що здійснюються після здійснення операцій спеціалізованими органами державного фінансового контролю. Адже такі заходи не допускають нецільового використання бюджетних коштів. Аналітичні дані щодо виявлених органами казначейства порушень бюджетного законодавства розпорядники та одержувачі бюджетних в процесі виконання державного та місцевих бюджетів підтверджують необхідність здійснення в подальшому контрольних повноважень за використанням бюджетних коштів.

Література:

1. Стоян В., Русін В. Казначейська система виконання бюджету: навч. посіб. Тернопіль : Астон, 2015. 271 с.
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 19.11.2018).
3. Інформація щодо наданих органами Державної казначейської служби України розпорядникам (одержувачам) бюджетних коштів попереджень про неналежне виконання бюджетного законодавства. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/news/informatsiya-shchodo-nadanikhorganami-derzhavnoi-kaznacheyskoi-sluzhbi-ukraini-rozporyadnikam-oderzhuvacham-byudzhethnikh-koshtiv-poperedzhen-pro-nenalezhne-vikonannya-byudzhethn-5c07d167d2ba4> (дата звернення: 20.11.2018).
4. Інформація щодо усунутих розпорядниками (одержувачами) бюджетних коштів порушень, зафіксованих у попередженнях про неналежне виконання бюджетного законодавства. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/news/informatsiya-shchodo-usunutikh->

rozporyadnikami-oderzhuvachami-byudzhetnikh-koshtiv-porushen-zafiksovanikh-u-poperedzhennyakh-pro-nenalezhne-vikonannya-byudzhetnogo-zakonodavstva (дата звернення: 20.11.2018).

5. Інформація щодо зупинення операцій з бюджетними коштами. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/news/informatsiya-shchodo-zupinennya-operatsiy-z-byudzhetnimi-koshtami> (дата звернення: 20.11.2018).

Савчук Світлана Василівна

*Канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

Коломийчук Наталія Михайлівна

*Канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ

Сучасні виклики розвитку демократичного суспільства та активізація процесів децентралізації вимагають посилення ролі громадського контролю як на державному, так і на місцевому рівнях. При цьому актуальність здійснення контролю громадськості за діями влади зростає, зважаючи на ситуацію у зовнішньополітичному, фінансово-економічному та гуманітарному середовищах України.

Недосконалість нормативно-правового підґрунтя у реалізації контрольних заходів громадськими інститутами, низький рівень поінформованості громадян щодо можливості їхньої участі в управлінських процесах, зокрема у прийнятті відповідних рішень місцевої влади, в тому числі з питань формування та використання бюджетних коштів, призводять в результаті до порушення налагодженої співпраці держави та населення.

В контексті вирішення зазначених проблем, доцільним є дослідження зарубіжного досвіду здійснення громадського контролю та застосування відповідних методів впливу громадськості на управлінські процеси.

Як свідчить практика зарубіжних країн, громадський контроль являється неодмінною складовою демократичної держави, і, відповідно, при його відсутності йдеться про обмеження можливостей громадян

відстоювати надані їм права та свободи, а також зростання ризику застосування ними неправових методів з метою задоволення суспільних інтересів. Адже саме громадський контроль дає змогу провести реальну оцінку діяльності органів влади різних рівнів щодо виконання ними наданих повноважень та забезпечення населення необхідними суспільними благами і послугами. Завдяки ефективній організації громадського контролю у населення зміцнюється довіра до діяльності владних суб'єктів, зростає впевненість у результативності використання бюджетних коштів [9].

Так, у розвинутих демократичних країнах населення, як правило, реалізує свої права щодо контролю за діяльністю органів влади через різноманітні громадські інституції, створені з метою єдності інтересів громадян. Саме через такі об'єднання вони долучаються до управлінських процесів та реалізації державної політики на всіх рівнях, що гарантовано Конституціями більшості держав з метою захисту інтересів різних верств суспільства. В контексті формування ефективного механізму громадського контролю в ряді країн (Великобританія, Ісландія, Норвегія, Румунія, Словенія, Португалія, Республіка Молдова) дієвим є інститут місцевих уповноважених з прав людини (омбудсмени). Саме омбудсмени являються спеціально уповноваженими та відносно незалежними контролерами, які при порушенні прав і свобод людини, рішеннями чи діями органів місцевого самоврядування надають їм поради і рекомендації по виправленню та удосконаленню ними своїх рішень. Цілком прийнятним для вітчизняної практики є досвід Бельгії, Фінляндії, Норвегії, Швейцарії, де законодавчими актами регламентовано здійснення попереджувальних заходів через проведення слухань, обговорень чи інших форм взаємодії із громадянами стосовно можливих порушень у діяльності місцевих органів влади [1].

Досліджуючи досвід США, варто зазначити про високий рівень громадського контролю, де громадянам надані реальні можливості для участі у прийнятті управлінських рішень та контролі за їх реалізацією. Безпосередньо громадські інституції можуть притягнути до відповідальності посадовців за незаконні чи неправомірні дії. Підґрунтям до цього є доступ будь-якого громадянина чи громадських організацій до державних документів для одержання повної інформації про діяльність влади. Відповідно до законодавства у США кожен громадянин може висловити зауваження по окремих політичних, економічних, соціальних чи інших питаннях, що запропоновані органами влади і є обов'язковими

для публікування. Також для посадовців існують встановлені правила, яких вони повинні дотримуватись. Важливою для ефективного громадського контролю є співпраця громадян і громадських організацій, що дозволяє спільно формувати та реалізовувати політику держави [2].

Як свідчить вітчизняна практика і наявні проблеми, важливим постає наявність належної законодавчої бази, що можна відмітити на прикладі Грузії, де підготовлено “Кодекс місцевого самоврядування Грузії” спільно з неурядовими організаціями, а також проект закону “Про додаткові форми участі населення в місцевому самоврядуванні” в контексті реалізації реформи децентралізації, яким передбачено вдосконалення процедур обов’язкового інформування громадськості про проекти рішень органів муніципалітету, участі громадян у засіданнях колегіальних органів, подачі цивільних петицій [3]. Саме наявність системи демократичних інститутів у суспільстві, що ефективно контролює використання владою бюджетних коштів є запорукою стабільного розвитку держави та регіонів.

Незважаючи на відсутність відповідного нормативно-правового регулювання діяльності громадських дорадчих комітетів у Румунії, органи місцевої влади тісно з ними співпрацюють в частині надання рекомендацій з багатьох важливих питань, а громадяни можуть вільно висловлювати свої позиції стосовно муніципального управління. Саме громадські дорадчі комітети у цій країні виступають важливим громадським інститутом, що є своєрідним зв’язком влади і громадян, оскільки інформують владу про наявні потреби громадськості, що надалі сприяє максимальному їх задоволенню [4].

Спеціальні дорадчі комісії за участю жителів міста, що обираються муніципальним парламентом, створюються в Нідерландах. Метою таких комісій є розгляд скарг на дії та рішення органів місцевого самоврядування. Вони працюють за певними спеціалізаціями, а їхні рішення мають рекомендаційний характер. Як свідчить практика, влада, як правило, прислуховується до рекомендацій дорадчих комісій. Рішення влади перевіряються, насамперед, на предмет справедливості, а не тільки щодо законності їх прийняття [1].

Дорадчими комітетами в Ірландії, Люксембурзі та Польщі є групи волонтерів з представників громад, які здатні висловити думку громадян та допомагають з’ясувати їхні інтереси стосовно тих питань, якими опікується як громадська організація, так і місцева влада. Такі дорадчі комітети створюються з ініціативи органами місцевого самоврядування чи

профільних недержавних організацій, працюють на постійній основі у формі проведення засідань [5].

Отже, досвід багатьох країн показує, що в демократичній державі функціонування системи державного управління, діяльність органів влади різних рівнів, а також процес реалізації державних програм, формування та використання бюджетних коштів повинні відображати першочергово суспільні переваги, в основу чого має бути покладено інтереси громадянськості.

Література:

1. Контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування (іноземний досвід). Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит Комітету Верховної Ради України. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29223.pdf>.
2. Кац Е.М. Принцип прозорості урядових структур: як громадяни Сполучених штатів впливають на державну політику. К, 2000, С. 9.
3. Грузія на шляху розвитку місцевої демократії. 2015. URL: <http://decentralization.gov.ua/reform/item/id/104> б.
4. Посібник з участі громадянськості. Проект “Голос громадянськості” Міжнародний центр перспективних досліджень / За ред. Джини Гілбрет Холдар, Ольги Захарченко. К. : Дизайн-студія «iMedia», 2002. 149 с.
5. Громадянська участь у творенні та здійсненні державної політики / Е.А. Афонін, Л.В. Гонюкова, Р.В. Войтович. К., 2005. 250 с.

Сидор Ірина Петрівна

*Канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

КРЕДИТНІ РЕСУРСИ В СИСТЕМІ ПОЗИКОВИХ ФІНАНСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

Одним із важливих напрямів функціонування домогосподарств як суб'єкта фінансових відносин є формування достатньої фінансової бази для можливості повноцінного розвитку кожного з членів домогосподарства – безпосередніх власників і носіїв людського капіталу. Основою фінансової бази домогосподарств є джерела формування

фінансових ресурсів домашніх господарств. Обсяг фінансових ресурсів домогосподарства, як і суб'єктів господарювання, в значній мірі залежить від результатів власної фінансово-господарської діяльності, які можуть бути позитивними, тоді формується дохід домогосподарства, або негативними, тоді у домогосподарства не вистачає фінансових ресурсів, що змушує їх звертатись до зовнішніх джерел формування фінансових ресурсів.

Вагомим фінансовим ресурсом домогосподарств є кредитні ресурси, надані фінансовими установами, здебільшого банками. У таблицях 1 - 2 представлено динаміку наданих кредитів банківськими установами домогосподарствам України у 2013-2017 рр. Так, аналізуючи обсяги отриманих домогосподарствами кредитів у банківських установах слід відмітити, що за період 2013-2017 рр. вони мали строкатий характер, що здебільшого пояснюється економічною політикою банків щодо відсоткових ставок та зменшенням реальних доходів громадян. Якщо до 2014 р. загальний обсяг кредитів, отриманих від банківських установ домогосподарствами зростає до 211,2 млрд. грн., то у 2016 р. їх обсяг склав 163,3 млрд. грн., що на 47,9 млрд. грн. менше. У 2017 р. обсяг наданих кредитів зріс на 10,9 млрд. грн. і становив 174,2 млрд. грн. Серед усіх наданих кредитів домогосподарствам найбільшу частку становлять споживчі кредити (див. табл. 1) – більше 70 %.

Таблиця 1

Динаміка обсягу наданих споживчих кредитів банківськими установами домогосподарствам України у 2013-2017 рр.

Роки	Всього кредитів, млрд. грн.	Споживчі кредити			
		всього	у тому числі за строками:		
			до 1 року	від 1 до 5 років	більше 5 років
2013	193,5	137,3	50,8	47,5	38,9
2014	211,2	135,1	51,7	40,9	42,4
2015	174,8	104,8	33,3	29,5	42,0
2016	163,3	101,5	34,2	27,8	39,4
2017	174,2	122,0	42,6	45,2	34,2

Джерело: побудовано автором за даними [2]

Кредити на споживчі цілі, які залучаються домогосподарствами, сприяють збільшенню платоспроможного попиту і дозволяють задовольнити потреби сім'ї до того, як будуть накопичені грошові заощадження у необхідних сумах. Споживчий кредит може виступати як у грошовій, так і комерційної формах.

Таблиця 2

Динаміка обсягу наданих кредитів на придбання, будівництво і реконструкцію нерухомості банківськими установами домогосподарствам України у 2013-2017 рр.

Роки	Всього кредитів, млрд. грн.	На придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості				
		всього	у тому числі за строками:			
			до 1 року	від 1 до 5 років	від 5 до 10 років	більше 10 років
2013	193,5	51,44	2,26	3,45	6,89	38,83
2014	211,2	71,80	3,78	3,23	7,62	57,16
2015	174,8	66,17	6,30	3,31	7,71	48,84
2016	163,3	58,55	3,58	2,50	7,54	44,92
2017	174,2	48,27	1,25	1,89	8,68	36,44

Джерело: побудовано автором за даними [2]

Для динаміки споживчих кредитів характерна така ж особливість як і за загальним обсягом отриманих кредитів домогосподарствами. Так, за аналізований період 2013-2016 рр. обсяг споживчих кредитів скоротився з 137,3 млрд. грн. до 101,5 млрд. грн., або на 35,8 млрд. грн.

У 2017 р. було прийнято Закон України «Про споживче кредитування», який передбачив суттєві зміни на користь споживача та зобов'язує фінансові установи висвітлювати перелік необхідної інформації щодо кредитування, зокрема реальну процентну ставку, заборонено рекламу кредитів «під 0%» та кредитів без перевірки кредитоспроможності позичальника та стало можливим укладення договору в електронній формі з накладенням електронних цифрових підписів чи їхніх аналогів [2]. Відтак, обсяг споживчих кредитів у 2017 р. зріс на 20,5 млрд. грн.

Таблиця 3

Динаміка обсягу наданих інших кредитів банківськими установами домогосподарствам України у 2013-2017 рр.

Роки	Всього кредитів, млрд. грн.	Інші кредити			
		всього	у тому числі за строками:		
			до 1 року	від 1 до 5 років	більше 10 років
2013	193,5	4,73	2,04	1,99	0,70
2014	211,2	4,32	1,46	2,02	0,83
2015	174,8	3,82	1,08	1,77	0,97
2016	163,3	3,25	1,04	1,39	0,82
2017	174,2	3,85	2,2	1,43	0,38

Джерело: побудовано автором за даними [1]

За терміном укладених договорів зі споживчого кредитування 37% кредитів – це кредити від 1 до 5 років, 34,9% – кредити до 1 року і 28% – кредити більше 5 років.

У структурі кредитів, наданих домогосподарствам у 2017 р. більше 27% припадає на кредити, надані на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості.

Динаміка обсягу цих кредитів у період 2013-2017 рр. вказує на максимальний обсяг їх надання у 2014 р., що становило 71,8 млрд. грн. Зростання обсягів таких кредитів пов'язано із запровадженням нових державних програм щодо пільгового житлового будівництва для молоді та Програми енергоефективності щодо збереження в оселях українців тепла «теплі кредити», відповідно до яких громадянам пропонується відшкодування 20% вартості «утеплення» за рахунок бюджетних коштів. У наступних 2015-2017 рр. обсяг цих кредитів скоротився на 23,6 млрд. грн. і становив у 2017 р. 48,2 млрд. грн. У структурі кредитних ресурсів домогосподарств у 2017 р. 22,16% займали іпотечні кредити, що на 14,69% менше ніж у попередньому році.

Таблиця 4

Динаміка обсягу наданих іпотечних кредитів банківськими установами домогосподарствам України у 2013-2017 рр.

Роки	Із загальної суми іпотечні кредити			
	Всього	у тому числі за строками:		
		до 1 року	від 1 до 5 років	більше 10 років
2013	56,27	2,56	6,09	47,61
2014	72,15	3,81	6,42	61,92
2015	60,21	3,54	4,50	52,16
2016	60,26	3,21	4,37	52,67
2017	38,60	1,65	2,61	34,33

Джерело: побудовано автором за даними [1]

Слід відмітити, що позикові фінанси відіграють значну роль у розвитку фінансової сфери задовольняючи інтереси як домогосподарств, так і кредиторів. Занепокоєння фахівців викликають значні суми позикових ресурсів, взятих населенням. Водночас, з метою реальної оцінки рівня кредитного навантаження на фізичну особу необхідно порівняти обсяг позикових коштів та їх власних фінансових ресурсів. Зважаючи на поступово зростаючий рівень фінансової грамотності сучасних домогосподарств в Україні зростає і рівень можливості їх самостійно управляти власним кредитним портфелем. Окрім того,

показник обсягу власних фінансових ресурсів враховує не лише наявні кошти, а й матеріальні ресурси (будинки, квартири, машини тощо), якими володіють домогосподарства, що вказує на перевищення власних коштів над обсягом кредитних боргів.

Основними причинами скорочення обсягу кредитних ресурсів домогосподарств в останні роки є: зростання облікової ставки НБУ, рівень попиту на банківські продукти, платоспроможність домогосподарств та рівень інфляції.

Література:

1. Офіційний сайт Національного банку України URL: <http://www.bank.gov.ua/Statist/sfs.ht> (дата звернення: 20.11.2018).
2. Що передбачає новий Закон «Про споживче кредитування»? URL: <https://finpost.com.ua/news/3645> (дата звернення: 20.11.2018).

Сидорчук Анатолій Андрійович

*Канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ БЮДЖЕТНИХ ПРОГРАМ

При затвердженні паспортів бюджетних програм визначаються цілі, які мають бути досягнуті за результатами її реалізації і які знаходять своє відображення у показниках затрат, продукту, ефективності та якості бюджетної програми [1]. *Показники ефективності* при реалізації окремої бюджетної програми будуть відрізнятися між собою, проте вони обов'язково матимуть спільну складову – оцінюють величину середніх витрат, які припадають на одну особу (споживача благ). Такою особою може стати один учень, житель громади, молода особа тощо. Тому, формула, яка запропонована вітчизняними дослідниками Б. Малиняком та В. Горином $ЕФЕКТИВНІСТЬ = \frac{БЛАГО}{ВИТРАТИ}$ (1) [2, с. 29], яка передбачає відносну оцінку співставлення благ із понесеними для його надання витратами, у контексті визначення ефективності реалізації місцевими органами влади бюджетних програм трансформується у формулу (2):

$$\text{ПОКАЗНИК(И) ЕФЕКТИВНОСТІ} = \frac{\text{ВИТРАТИ ПРОГРАМИ}}{\text{КІЛЬКІСТЬ СПОЖИВАЧІВ ПОСЛУГИ}} \quad (2)$$

ПОКАЗНИК(И) ЕФЕКТИВНОСТІ позначатимуться нами як K_e .

Тобто формула *ЕФЕКТИВНОСТІ* (2) суттєвим чином відрізняється від формули *ЕФЕКТИВНОСТІ* (1) тим, що при її використанні не оцінюється обсяг наданих бюджетною програмою благ. Водночас, з'являються додаткові інструменти щодо оцінки обсягу понесених витрат на реалізацію програми через порівняння:

- із показниками ефективності по аналогічних програмах у межах країни;
- із усередненим показником ефективності за результатами реалізації бюджетної програми по усіх регіонах країни. Даний показник можна оцінювати як базисний.

Коефіцієнт ефективності, як усереднений показник по програмах, які мають аналогічну спрямованість у межах країни, або як усереднений показник ефективності за результатами реалізації бюджетної програми по усіх регіонах країни позначається нами як $\overline{K_e}$. У випадку його застосування, оцінка ефективності виконання бюджетної програми полягатиме не лише у характеристиці показників її якості – наприклад, середніх витрат на проведення заходів у сфері молодіжної політики у розмірі 1000 грн. – яку здійснюють працівники Державної аудиторської палати України, а у порівнянні із аналогічним показником по аналогічних програмах в окремих регіонах країни.

Формула (2) трансформується у формулу (2.1.):

$$\text{ПОКАЗНИК(И) ЕФЕКТИВНОСТІ} = \frac{K}{K_e} \quad (2.1.)$$

У випадку якщо показники ефективності по бюджетних програмах окремої територіальної громади в абсолютному розмірі дорівнюють аналогічним усередненим показникам на загальнодержавному рівні, значення *ПОКАЗНИК(И) ЕФЕКТИВНОСТІ* по бюджетній програмі дорівнюватиме 1. Використання такої формули також дозволить диференціювати оцінку ефективності використання фінансових ресурсів територіальних громад між собою та порівнянні із національним рівнем. Проте, повноцінне використання формули 2.1. можливе при розробці уніфікованих показників ефективності при використанні програмно-цільового методу у межах окремих бюджетних програм.

Література:

1. Наказ Міністерства фінансів України 17.05.2011 № 608 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо здійснення оцінки ефективності бюджетних програм» / Міністерство фінансів України URL: <https://www.ibser.org.ua/legislation/zakonodavstvo-z-pmc/ocinka-byudzhethnyh-program>.
2. Малиняк Б. Аналізуємо бюджет: доступно про головне: посібник [Богдан Малиняк, Володимир Горин, Віталій Письменний] : за ред. Богдана Малиняка. Тернопіль: ZAZAPRINT, 2017. 76 с.

Тулай Оксана Іванівна

*Д-р екон. наук, професор кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ФІНАНСОВІ ДОМІНАНТИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

*Соціально-економічна трансформація життєво-господарського
устрою України відводить фінансам те місце, яке було визначене
всім попереднім розвитком господарської діяльності людства... ..*

Сергій Юрій

Парадигма сталого розвитку вимагає вирішення завдань, пов'язаних із запобіганням виникненню екологічних проблем та мінімізацією негативних соціально-економічних наслідків техногенних катастроф, спричинених сучасною промисловою еволюцією. Адже господарська діяльність підприємств може завдавати природному середовищу екологічні, економічні та соціальні збитки через знищення елементів довкілля, забруднення його викидами, стоками, відходами, через нераціональне використання природних ресурсів, вичерпання природних комплексів; порушення екологічних зв'язків у середовищі існування [1, с. 16].

Окрім цього, супроводжуючись високою ресурсо- та енергоємністю виробництва, великими фінансовими витратами на ліквідацію наслідків забруднення – значно більшими, ніж попередження забруднення завдяки впровадженню екологічно безпечних технологій та методів господарювання, вітчизняна промисловість втрачає конкурентоспроможність. З огляду на це важливим є спрямування

фінансових можливостей на екологічну модернізацію національного господарства [2, с. 33]. В умовах постійного зростання вартості енергоносіїв, палива і сировини, загальної нестачі або навіть повної відсутності коштів на закупівлю нових виробничих фондів проблема їхнього відновлення на підприємствах без допомоги ззовні є невирішеною [3, с. 216].

Таким чином, постає нагальна необхідність зосередити увагу на екологізації економіки, що передбачає сукупність заходів щодо регулювання та стимулювання природоохоронної діяльності суб'єктів господарювання різних галузей промисловості та сільського господарства, котрі здійснюються з метою забезпечення збалансованості соціально-економічної й екологічної систем на принципах сталого розвитку.

Загалом процес екологізації економіки має охоплювати систему відповідних цілей:

- збереження та відновлення потенціалу навколишнього природного середовища (збереження екосистем, стабілізація клімату, раціональне природокористування, зменшення забруднення, викорінення насильства щодо людини та природи загалом);

- збереження та розвиток цивілізації (підвищення рівня та якості життя населення, насамперед це стосується гарантування послуг з охорони здоров'я та екологічної безпеки);

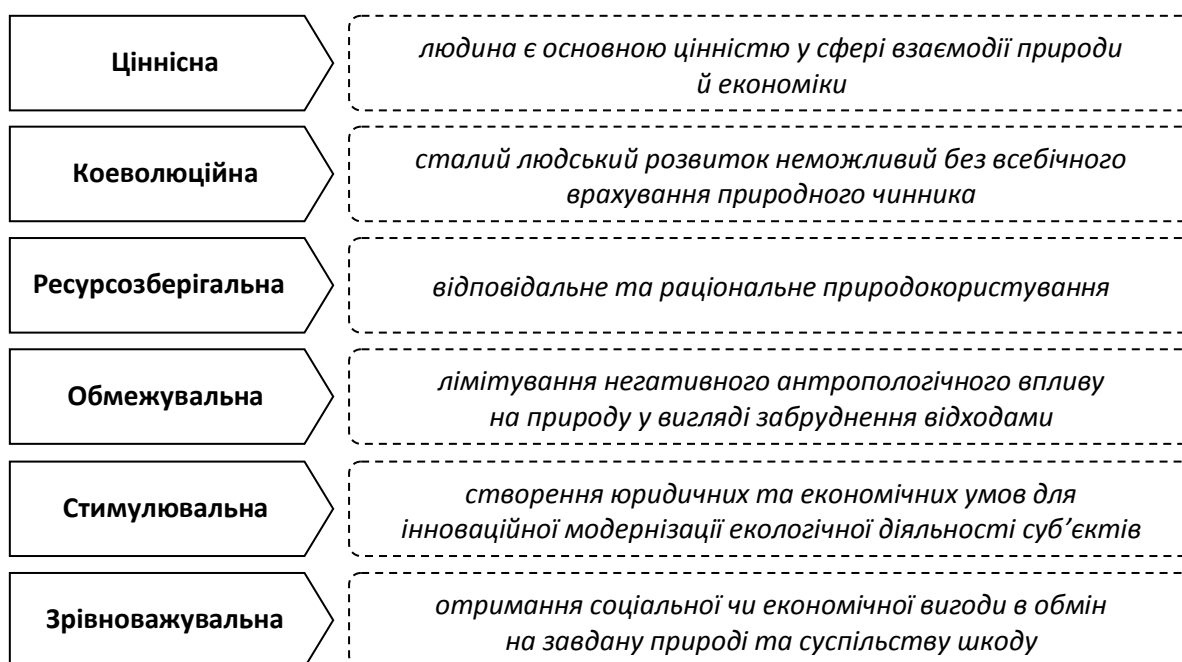
- оптимізація темпів економічного зростання (зростання національного доходу, стимулювання інвестицій, глобальне партнерство).

Досягнення зазначених цілей передбачає виконання таких функцій: ціннісної, коеволюційної, ресурсозберігальної, обмежувальної, стимулювальної, зрівноважувальної (рис. 1).

Водночас перехід суб'єктів підприємництва на еколого-інноваційний шлях розвитку має бути спрямований насамперед на задоволення матеріальних потреб за умов екологізації їхньої діяльності, що передбачає: 1) виробництво та застосування засобів захисту довкілля від забруднення; 2) заміну екологічно несприятливих виробів і послуг екологічно досконалішими чи такими, що сприяють зменшенню матеріало- та енергоємності систем [4, с. 98].

Варто зауважити, що суб'єкти господарювання не зацікавлені в екологізації виробництва, оскільки їхня мета – отримання прибутку в короткостроковому періоді, що, на відміну від довгострокового прибутку, зростає за умови ігнорування екологічних вимог. Держава зобов'язана запропонувати їм вигідну фінансову модель співпраці, що передбачає, з

одного боку, гарантування вигоди від природоохоронних витрат і стимулювання до використання ресурсо- та енергозберігаючих технологій, а з іншого – генерування фінансових ресурсів на реалізацію екологічних програм і заходів.

Джерело: розроблено автором

Рис. 1. Основні функції екологізації економіки

Умовою доцільності державного регулювання екологічної модернізації має бути перевищення економічного ефекту, отриманого суспільством саме від екологізації діяльності підприємств, над сумарними витратами ($B + OB$) за відрахуванням надходжень (H), тобто має задовольнятися умова:

$$E \geq B + OB - H \quad \text{або} \quad H + E \geq B + OB, \quad (1)$$

де E – ефект, отриманий державою від переорієнтування підприємств на екологічне виробництво;

OB – операційні витрати держави [5, с. 69].

Загалом до природоохоронних заходів належать усі види господарської діяльності, спрямовані на зниження чи ліквідацію негативного антропогенного впливу на навколишнє природне середовище, збереження, покращення і раціональне використання природноресурсного потенціалу країни [5, с. 60]. Фінансове забезпечення природоохоронної діяльності передбачає законодавчо усталену систему джерел і форм фінансування сфери охорони навколишнього природного середовища; від

нього залежить успішність вирішення нагальних екологічних проблем, а загалом – стан довкілля в Україні [2, с. 21].

Чільне місце серед джерел фінансових ресурсів, що спрямовуються на природоохоронні цілі, відводиться екологічному оподаткуванню. У зарубіжних країнах екологічні податки є стимулом інвестиційно-інноваційної діяльності та засобом і методом для вирішення проблем, пов'язаних із перерозподілом коштів для збільшення фінансування програм, спрямованих на раціональне природокористування та збереження якості навколишнього природного середовища [6, с. 56]. Екологічний податок може розглядатися як інструмент обмеження випуску екологічно шкідливої продукції та загалом як економічний інструмент екологізації виробництва (важливо, щоб цей податок не стягувався з усіх природокористувачів, а лише з тих, хто забруднює довкілля) [7, с. 14].

Екологічний податок введений з 1 січня 2011 р. Податковим кодексом України на заміну збору за забруднення навколишнього природного середовища. Однак Податковий кодекс України не містить положень щодо оподаткування виробництва товарів і послуг, які мають високий рівень екологічного ризику. Практично відсутній механізм пільгового оподаткування екологічно безпечної діяльності промислових та сільськогосподарських підприємств. Умови сплати екологічного податку не передбачають його збільшення у разі понаднормового забруднення довкілля і навпаки.

З метою підвищення ефективності податкового регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища необхідна орієнтація оподаткування на вирішення таких завдань: зміщення податкового навантаження у ті сектори економіки, які завдають найбільшої шкоди довкіллю; податкове стимулювання інвестицій в охорону навколишнього природного середовища; введення акцизу на товари і послуги, які мають високий рівень екологічного ризику, та використання цих коштів на інтенсивне впровадження технологій ресурсо- та енергозбереження.

Практика підтверджує, що у сучасних умовах суб'єктам господарювання вигідніше сплатити екологічний податок, аніж встановлювати дороге безпечне та природоохоронне обладнання. З метою стимулювання суб'єктів господарювання до екологобезпечної діяльності необхідно надавати їм адресні податкові пільги щодо діяльності у сфері поводження з відходами, знижувати розмір ставки податку на прибуток за умови запровадження технологій ресурсо- та енергозбереження.

Література:

1. Економічні аспекти екологічної безпеки : монографія / М.І. Сокур, В.М. Шмандій, П.Є. Гаврилов [та ін.]. Кременчук : ПП Щербатих О.В., 2011. 200 с.
2. Веклич О.О. Сучасні тенденції фінансового забезпечення природоохоронної діяльності в Україні. *Фінанси України*. 2009. № 11. С. 20–34.
3. Поповенко Н.С., Лапіна І.С., Кула М.В. Економічні засади забезпечення сталого розвитку промислових підприємств. *Праці Одеського політехнічного університету*. 2013. Вип. 3. С. 315–319.
4. Іванова Т.В. Принципи державної політики екологічного та ресурсозберігаючого розвитку України в умовах глобалізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 2. С. 96–100.
5. Сталий розвиток національного господарства: еколого-економічна концепція : монографія / за заг. ред. О. І. Маслак. Кременчук: ПП Щербатих О.В., 2014. 256 с.
6. Шевченко І.В. Екологічне оподаткування: зарубіжний досвід і Україна. *Стратегічні пріоритети*. 2014. №2. С. 55–60.
7. Бобровський А. Л. Екологічний менеджмент : підруч. / А. Л. Бобровський. Суми: Унів. книга, 2009. 586 с.
8. Юрій С. Обрії фінансизму. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2008. № 5. С. 13–18.

Шулюк Богдана Степанівна

*Канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

НЕОБХІДНІСТЬ ТА НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Для розвитку економіки і науково-технічного прогресу світові держави беруть активну участь в інноваційних проектах. Інноваційна діяльність цілком підтримується державними і громадськими інститутами, представниками бізнесу, що зумовлює необхідність співпраці і кооперації, як приватних, так і державних суб'єктів (фірм, університетів, державних лабораторій та ін.).

Порівняно з іншими країнами, Україна займає низьку позицію стосовно здійснення інноваційної діяльності (табл. 1). Вона практично зникла з винахідницької та інноваційної карти світу. Нині її частка в світовому обсязі торгівлі наукомісткою продукцією становить 0,1%.

Таблиця 1

Рейтинг України за інноваційними складовими серед інших країн світу

№ з/п	Індекс глобальної конкурентоспроможності України за інноваційною складовою	2014-2015 рр. (із 144 країн)	2015-2016 рр. (із 140 країн)	2016-2017 рр. (із 138 країн)
1.	<i>Відповідність бізнесу сучасним вимогам</i>	99	91	98
1.1	Чисельність місцевих постачальників	80	61	62
1.2	Якість місцевого постачальника	83	80	79
1.3	Стан розвитку кластерів	128	124	125
1.4	Ширина лацюга створення вартості	79	70	97
1.5	Управління міжнародним розповсюдженням	82	86	91
1.6	Модернізація виробничого процесу	95	68	71
1.7	Межі маркетингу	79	81	80
2.	<i>Інновації</i>	81	54	52
2.1	Здатність до інновацій	82	52	49
2.2	Якість науково-дослідних інститутів	67	43	50
2.3	Витрати компаній на дослідження і розробки	66	54	68
2.4	Співпраця університетів у дослідженнях та розробці	74	74	57
2.5	Державні закупівлі високотехнологічної продукції	123	98	82
2.6	Наявність вчених та інженерів	48	29	29
	Загалом	92	72	73

Джерело: складено автором за даними [2]

На внутрішньому ринку ситуація трохи краща. У 2017 р. питома вага загального обсягу витрат у ВВП становила 0,48%, у тому числі за рахунок коштів державного бюджету – 0,16%. Відтак 19,3% загального обсягу витрат були спрямовані на виконання фундаментальних наукових досліджень; частка витрат на виконання прикладних наукових досліджень становила 22,2%; на виконання науково-технічних (експериментальних) розробок спрямовано 58,5% загального обсягу витрат [1].

Проте підприємства все-таки вважають за краще купувати вже діючі і випробувані технології, так як фінансувати нові розробки ризиковано. Основними причинами такої ситуації у нашій країні визначено: корупцію, політичну нестабільність, інфляцію, неефективну державну бюрократію, ускладнений доступ до фінансів, часту зміну урядів, високі податкові ставки, складність податкового законодавства, регулювання валютного

ринку, невідповідну якість інфраструктури, обмежувальне регулювання ринку праці, недостатню здатність до інновацій, злочинність та крадіжки [2].

Щоб стимулювати залучення фінансових ресурсів, держава повинна страхувати інноваційні ризики. На підставі проведеного аналізу можна зробити висновок про низьку інноваційну складову економіки України, яка стримується різноманітними бар'єрами:

- дефіцитом власних фінансових коштів підприємств і високою вартістю позикових коштів;
- складною і малоефективною системою оподаткування;
- відсутністю зв'язків між науково-дослідним сектором, які розробляють інновації, і промисловим сектором, що їх використовують;
- недосконалістю відповідної бази і структур, необхідних для трансферу технологій, а також інформації на дану тему;
- відсутністю зацікавленості як держави, так і підприємців у здійсненні інновацій.

Виходячи з проведеного дослідження, для активізації інноваційної діяльності в Україні, варто використовувати кращі здобутки світового досвіду з урахуванням економічних, фінансових та соціальних умов нашої країни, зокрема:

1) оскільки участь держави у фінансуванні інноваційної діяльності є обов'язковою, то її стратегічні цілі мають бути направлені на забезпечення постійного паритету між попитом і пропозицією інновацій в економіці. Для цього варто окреслити тактичні завдання, головними з яких є пошук ефективних форм та методів підтримки перспективних досліджень й розробок, сприяння взаємодії всіх учасників інноваційного процесу;

2) забезпечити надання прямих державних субсидій та податкових пільг малим та середнім підприємствам, що займаються прикладними науковими розробками і здійснюють інноваційну діяльність в перспективних галузях, а також фінансування наукових досліджень та інноваційних ідей на основі конкурсного відбору кращих проектів;

3) в умовах посилення нестачі бюджетних коштів, варто доповнювати прямі методи бюджетного фінансування інновацій непрямыми інструментами їх стимулювання. Зокрема, поглиблювати інноваційну спрямованість економічної політики через державну підтримку бізнес-інкубаторів та інноваційних центрів як носіїв передової технології для підтримки малого бізнесу та інновацій, через сприяння

обміну знаннями та співробітництва між виробниками і науковими проектно-технологічними організаціями. Крім того, доцільним є створення державних венчурних фондів, які результативно функціонують у таких країнах, як Фінляндія (SITRA), США (SBIC);

4) доповнити загальнонаціональну стратегію інноваційного розвитку регіональною складовою, відтак модернізувати економіку країни шляхом стимулювання інноваційної діяльності в її регіонах. При цьому в інноваційний процес варто залучати і ті території, які є депресивними завдяки створенню Фонду підтримки інноваційної діяльності регіонів. Це дасть змогу застосовувати фінансові стимули для підвищення активності інноваційної діяльності регіонів. Фонд зможе як надавати фінансову допомогу, так і стимулювати перспективні території, розширюючи можливості інноваційної діяльності та дозволяючи виходити на новий, раніше недоступний, міжрегіональний і навіть міжнародний рівень [3, с. 275];

5) збільшити науково-методичне забезпечення розвитку малого підприємництва та здійснювати комплексні наукові дослідження економічних проблем сучасності;

6) підвищити витрати на наукову діяльність та освіту, в тому числі на навчальні програми для підприємців та винахідників в рамках процесу обміну знаннями та досвідом.

Окреслені заходи здатні забезпечити високу доступність інвестиційних ресурсів для всіх суб'єктів інноваційної діяльності. Проте реформування не може бути ефективним без належного навчання та підвищення кваліфікації працівників за допомогою розроблення навчальних програм, проведення засідань «за круглим столом», конференцій, консультацій та інших заходів.

Література:

1. Інформація про виділення бюджетних коштів на інноваційну діяльність у 2017 р. (за даними Державної служби статистики України). URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm (дата звернення: 25.10.2018).
2. Позиція України в рейтингу країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності за 2014–2017 рр. URL: <http://edclub.com.ua/analytika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-1> (дата звернення: 07.11.2018).

3. Яшина Н.И., Емельянова О.В., Прончатова-Рубцова Н.Н. Оценка финансового состояния субъектов РФ для определения перспектив развития инновационной деятельности в регионах. *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского*. 2013. № 3 (3). С. 272–276.

**ЧЕТВЕРТИЙ ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КОНКУРС СТУДЕНТСЬКИХ
НАУКОВИХ ЕСЕ ПРИУРОЧЕНИЙ ПАМ'ЯТІ
ВИДАТНОГО УКРАЇНСЬКОГО ВЧЕНОГО-ЕКОНОМІСТА
СЕРГІЯ ІЛЛІЧА ЮРІЯ**

(м. Тернопіль, 27 листопада 2018 р.)

ГОЛОВА ЖУРІ КОНКУРСУ:

Кириленко О.П. – завідувач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, д.е.н., професор.

ЧЛЕНИ ЖУРІ КОНКУРСУ:

Булавинець В.М. – доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, к.е.н., доцент;

Гупаловська М.Б. – доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, к.е.н.;

Дем'янюк А.В. – доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, к.е.н.;

Мелих О.Ю. – доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, к.е.н.

В межах комплексу наукових заходів, присвячених пам'яті видатного українського вченого-економіста Сергія Ілліча Юрія, кафедра фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ провела конкурс студентських наукових есе на тему: **«Роздуми майбутнього фінансиста».**

Журі визначило шість переможців:

1 місце – *Тараненко Яна Олександрівна* (студентка Чорноморського національного університету ім. П. Могили);

2 місце – *Курячей Анастасія Андріївна* (студентка Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича); *Паньків Юлія Ігорівна* (студентка Тернопільського національного економічного університету); *Дмитрієва Ольга Миколаївна* (студентка Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича);

3 місце – *Павлюс Оксана Володимирівна* (студентка Тернопільського національного економічного університету); *Чернюк Анна Михайлівна* (студентка Чорноморського національного університету ім. П. Могили); *Бортник Олександр Олександрович* (студент Чорноморського національного університету ім. П. Могили).

За оригінальність та логічність викладення думок грамоти отримали:

Хабінець Ольга Михайлівна (студентка Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича);

Захарченко Єлизавета Олегівна (студентка Чорноморського національного університету ім. П. Могили);

Глазачева Інга Андріївна (студентка Чорноморського національного університету ім. П. Могили).

РОЗДУМИ МАЙБУТНЬОГО ФІНАНСИСТА

Протягом багатьох років ведеться суперечка про роль держави в економіці і навіть на сьогоднішній день світ не отримав єдиної правдивої відповіді. Пройшовши величезний шлях, який включав знаменитий "Laissez-faire" фізіократів, що означає мінімальне вторгнення держави в економічне життя, і висловлювання прихильників кейнсіанства, які стверджували про те, що досягти рівноваги в економічній системі неможливо через механізм вільної конкуренції, а також безліч різних підходів, які все ще формуються зараз, питання залишається все таким же важливим. Саме в ньому я бачу основу фінансового майбутнього нашої країни, саме держава є головним детермінантом економічного і фінансового розвитку нашої країни. Роль держави влучно описана Маргарет Тетчер: «Держави зберігають своє значення, по-перше, тому, що саме вони встановлюють правові рамки, а розумна правова основа має колосальне значення (зараз, можливо, більше, ніж будь-коли) як для суспільства, так і для економіки. По-друге, тому що держави допомагають розвивати почуття самобутності, особливо коли їх межі збігаються з територією, яку займає окремою нацією, а з глобалізацією прагнення людей до самобутності посилюється. І по-третє, лише держави мають монопольне право на примус, тобто правом придушення злочинності на власній території і захисту від зовнішньої загрози. Функцію примусу держава не повинна віддавати ніколи, хоча на практиці вона в якійсь мірі все ж може бути передана приватному підприємству на договірній основі. Держава відрізняється від суспільства; воно, в кінцевому рахунку, - слуга, а не господар людей; його здатність вселяти страх не зменшується. Все це – абсолютна правда. І все ж ми потребуємо держави і завжди будемо потребувати її». Тому вектор розвитку зосереджений саме на ньому, відповідно, головна проблема і методи її вирішення також, як не дивно, закладені там. Я повністю згоден з думками С.І. Юрія [1]. Як відомо, головним дієвим суб'єктом будь-якої економічної системи сучасного суспільства є держава. Світовим досвідом з'ясовано, що без активної регулюючої місії державних інститутів неможливий динамічний розвиток господарських структур, навіть тих, що базуються на досягненнях

науково-технічного прогресу, інноваційних проривах соціально орієнтованої ринкової економіки. Проте залишається без відповіді питання про те, у якій мірі держава має втручатись у господарське життя та діяльність ринкових структур [1]. Тут важливо знайти той баланс між мінімальною і максимальною участю держави, адже саме тут і захований ключ до ефективної політики держави. Наукою було визначено, що не існує «ліків від усіх хвороб». Світова практика чітко показала наскільки важливі внутрішні умови і потреби, при формуванні фінансової системи. Цей баланс між об'єктивним процесом і суб'єктивної діяльності держави повинен встановлюватись методом проб і помилок. Головною проблемою є знаходження оптимального співвідношення між природними економічними процесами і усвідомленим державним регулюванням. Особисто я бачу кілька суттєвих проблем в політиці держави, які, як я вважаю, вимагають пильної уваги. Мова йде, по-перше, про дії держави, спрямовані на придушення або ускладнення ведення власного бізнесу. Високі податки, корупція, а також існування кланово-олігархічної системи, при яких окремі особистості і корпоративні інтереси виступають вище державних – все це лише частина тих чинників, що негативно впливають на розвиток бізнесу.

Наступне питання, що вимагає уваги, зовнішня заборгованість, а якщо більше точніше, то її неефективна форма. Зовнішня заборгованість стала постійним фактором функціонування глобальної економіки. Фактично, всі країни світу, незалежно від рівня їх економічного розвитку намагаються використовувати прямі іноземні інвестиції, як джерело зростання і розвитку. Проблема України у великому рівні саме кредитної форми цих інвестицій, тоді як для економічно розвинених країн характерною формою являється емісія боргових цінних паперів. Очевидно, що фінансовий сектор в Україні був і залишається недостатньо капіталізованим, але я бачу головну проблему саме у великій залежності фінансового сектора України від банків, адже цілком доречно називати фінансову систему України – банкоорієнтованою. Безумовно, існують і інші чинники, що відокремлюють Україну від розвиненої ринкової економіки: неефективна нормативно-правова діяльність органів державної влади. Так, наприклад, незважаючи на велику кількість прийнятих законодавчих актів та нормативно-правових документів в системі управління державним боргом, вони не створюють цілісної системи комплексного правового, економічного та організаційного забезпечення порядку здійснення і використання державних запозичень; організації

оподаткування суб'єктів господарювання, валютного та зовнішньоекономічного регулювання, тощо. Саме покладаючись на теоретичні і практичні аспекти визначених історичним розвитком суспільства відповідних аксіом та законів, кожна країна здійснює постійний пошук на різних етапах свого розвитку найоптимальнішого співвідношення між конкурентним ринком та вільним підприємництвом, з одного боку, і втручанням держави в економіку та її соціальну політику – з іншого [2]. Як підсумок, саме пошук і реалізація цього оптимального співвідношення є головними завданнями, рішення яких приведуть до розвитку фінансового сектора України.

Література:

1. Юрій С.І. У пошуках компромісу між державним патерналізмом і фінансизмом. *Світ фінансів*. 2008. Вип. 4.
2. Юрій С.І. Міжнародні фінанси у ХХІ столітті. *Вісник економічної науки України*. 2007. № 1.

Глазачева Інга Андріївна
Студентка групи 213

Чорноморського національного університету ім. Петра Могили

РОЗДУМИ МАЙБУТНЬОГО ФІНАНСИСТА

Аналізуючи інформацію про плани економічного розвитку країни, я дійшла висновку, що в них не розглядається роль громадянина як учасника економічних відносин. Громадянина не в звичному для політиків, соціологів понятті народу, населення, а в буквальному розумінні конкретної людини, яка і має отримати наочні результати розвитку економіки та, що є дуже важливим, має взяти дієву участь у втіленні планів економічного розвитку. І роль платника податків та споживача товарів і послуг, на мою думку, - далеко не все, в чому має полягати участь громадянина у фінансових відносинах.

При тому, що кожний громадянин країни, перебуває у щільному інформаційному оточенні закликів: «Купуй, купуй ще більше! Отримуй кредити і купуй знов!», я не відчуваю зацікавленості держави в грошових ресурсах населення як джерелі інвестицій. В той же час за оцінкою НБУ

станом на червень 2018 року тільки в готівковому обігу в українців знаходиться 360,8 мільярдів гривень, крім цього, за підрахунками НБУ, громадяни володіють десятками мільярдів готівки в американській валюті. Це дає уяву про те, яким потужним інвестиційним потенціалом володіють українці.

Так, розглядаючи у роботі «Фінансова грамотність населення в діалектиці сучасних освітніх тенденцій» необхідність розробки та втілення в Україні системи заходів з фінансової освіти населення, автори - доктор економічних наук, професор С.І. Юрій та доктор економічних наук, професор кафедри фінансів ім. С.І. Юрія Тернопільського національного економічного університету Кізіма Т.О. зазначали, зокрема, і важливість «залучення до участі на фінансовому ринку дедалі ширшого кола приватних інвесторів». За моїми спостереженнями, пропозиції, викладені у зазначеній роботі щодо шляхів підвищення фінансової грамотності населення, залишаються дуже актуальними. Адже основна частина наших громадян і зараз не має елементарних знань про фінансові операції, в результаті часто потрапляє у ризиковані ситуації та підриває особисту фінансову стабільність, що в свою чергу відображається і на стабільності фінансових відносин в країні.

Тож, наше суспільство має бути зацікавлене у грамотній, продуманій фінансовій поведінці громадян, спрямовувати та навчати їх. Наприклад, хотілося б чути про конкретні вітчизняні проекти, за рахунок яких планується відновлювати економіку, і куди можуть бути спрямовані фінансові вливання громадян. Скажете, що втрачено довіру громадян і це не дозволить залучити їх кошти? Але ж не має і відповідної роботи й зусиль держави. То може настав час розпочати таку роботу і допомогти своїм громадянам змінити психологію підходу до своїх особистих фінансів. Як зазначено у роботі «Фінансова грамотність населення в діалектиці сучасних освітніх тенденцій» «побудова цивілізованих економічних відносин у нашій країні неможлива без кардинального переосмислення ролі грошей в житті суспільства, яке передбачає відхід людини від позиції жертви всевладдя грошей і перетворення її на свідомого й повноправного суб'єкта грошових відносин».

Література:

1. Ціщик Р.В. Аналіз динаміки та структури заощаджень населення України Економічний аналіз. 2015. Том 20. С. 71 – 75.

2. Фінансова грамотність населення в діалектиці сучасних освітніх тенденцій. *Фінанси України*. 2012. № 2. С. 16 – 25.
3. Степанова А., Удод Є. Заощадження домогосподарств як важливий інвестиційний ресурс країни. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2012. Вип. 136. – С. 45 – 50.

Дмитрієва Ольга Миколаївна
Студентка групи 483

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

РОЗДУМИ МАЙБУТНЬОГО ФІНАНСИСТА: МОЖЛИВОСТІ ПОДОЛАННЯ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ В УКРАЇНІ

В сучасній економіці використовується величезна кількість понять і термінів. Одним з найважливіших є визначення сутності державного бюджету. Кожен автор трактує його по-різному. На мою думку, найбільш вдалим є погляд українського вченого, професора Сергія Ілліча Юрія, який вважав, що економічний зміст бюджету не може бути визначений однозначно, його суть проявляється, в першу чергу, в процесах, що передбачають формування та використання коштів централізованого загальнодержавного фонду фінансових ресурсів [1, с. 6]. Крім того, він являє собою невід’ємний атрибут держави і є фундаментальним її носієм [1, с. 5]. З цією думкою важко не погодитися, оскільки саме через державний бюджет відбувається централізація грошових коштів і здійснюється економічна політика на території країни. Бюджету належить центральне місце в системі державних фінансів, тому його дослідження та виконання є важливим для суспільства і для органів державної влади зокрема.

Державний бюджет є самостійною категорією, основним призначенням якого є формування й використання централізованого фонду грошових коштів для задоволення потреб суспільства. Серед багаточисельних проблем функціонування державного бюджету в Україні сьогодні доцільно виділити його незбалансованість. На формування бюджетного дефіциту впливають економічні, військові та політичні чинники. Серед них особливої уваги потребують значний обсяг тіньової

економіки, недосконалість і часта зміна законодавства, неефективне оподаткування, корупція в державній структурі та інші [2].

Рано чи пізно будь-якої проблеми слід позбуватися або мінімізувати її негативні наслідки. Тому важливо запропонувати заходи, які в майбутньому можуть призвести до зменшення чи навіть усунення дефіциту Державного бюджету України:

– збільшення дохідної частини державного бюджету за рахунок: зменшення рівня тіньової економіки і збільшення податкових надходжень; максимізації обсягу коштів, отриманих від приватизації та використання державного майна;

– скорочення видаткової частини державного бюджету за рахунок: оптимізації розміру й структури витрат на систему державного управління; зменшення масштабів участі держави в діяльності державних підприємств.

Крім того, доцільно збільшити прозорість механізму функціонування системи державних фінансів, поліпшити механізм управління державним боргом, підвищити ефективність капітальних видатків бюджетів усіх рівнів і посилити фіскальну дисципліну.

Підводячи підсумки, можна зазначити, що державний бюджет функціонує за допомогою особливих форм – доходів і видатків. Для забезпечення оптимального розвитку країни потрібно збалансувати ці показники. Проте найближчим часом цього буде важко досягнути, оскільки великий вплив на економічний стан України справляє сучасна політична ситуація, військова агресія на Сході України та анексія Криму. Без подолання впливу означених чинників, на мій погляд, проблема бюджетного дефіциту в Україні не вирішиться.

Література:

1. Юрій С.І. Концептуальні засади сутності бюджету. *Фінанси України*. 2001. № 10. С. 3 – 10.
2. Янів Л.М., Зінченко О.А. Проблеми дефіциту державного бюджету України і шляхи їх розв'язання. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2016. № 6. С. 12 – 14.

РОЗДУМИ МАЙБУТНЬОГО ФІНАНСИСТА

«Студентська молодь – майбутнє України», – говорив С.І. Юрій. Але останнім часом нерідко, або, як б сказала, навіть дуже часто, можна почути слова молодих спеціалістів, які після закінчення закладів вищої освіти не можуть влаштуватися на роботу за своїм омріяним фахом. Ця неможливість полягає у дуже складному процесі працевлаштування випускників закладів вищої освіти, адже будь-який керівник прагне прийняти на роботу висококваліфікованого, обізнаного, комунікабельного працівника з досвідом роботи. Але тут постає питання: де можна отримати досвід роботи за своєю спеціальністю? На сьогодні це дуже гостра проблема, особливо для молодих спеціалістів в Україні.

Ринок працевлаштування в Україні, на жаль, переживає не найкращі часи. Це видно із того, що досвідчені працівники тримаються за роботу всіма можливими способами, оскільки бояться скорочень і звільнень, що є дуже актуальним у нашій країні під час криз. Зі свого боку роботодавці, економлячи на всьому, що тільки можна уявити, намагаються не тільки обійтися вже наявними співробітниками, але і завантажити їх додатковою і часто неоплачуваною роботою. За таких обставин молодим фахівцям просто неможливо знайти собі привабливу та високооплачувану роботу навіть, якщо вони готові працювати, не покладаючи рук.

Однією із причин, через яку молодому спеціалісту важко знайти першу роботу – відсутність досвіду. Тому, розглядаючи дану ситуацію, можна сказати, що це призводить до виникнення замкнутого кола: після закінчення закладу вищої освіти молодий фахівець не може працевлаштуватися, бо не має виробничого досвіду, а з іншого боку – звідки молодому спеціалісту взяти досвід роботи, якщо його ніхто не приймає на роботу саме з цієї причини.

Якщо все-таки випускник закладу вищої освіти отримає омріяну професію за своєю спеціальністю, то, на жаль, оплата його праці буде набагато меншою, ніж оплата праці спеціаліста з напрацьованим досвідом роботи. Звісно ж невисока заробітна плата не буде мотивувати працівника. В Україні це доволі гостра проблема.

Якщо порівняти різницю в оплаті молодшого спеціаліста і спеціаліста з чималим досвідом роботи, то другий в Україні отримуватиме в 2-3 рази більше, ніж молодший спеціаліст. Дана ситуація є абсурдною, адже у високорозвинених країнах світу між оплатою праці спеціалістів діє доволі мінімальний розрив. У даний момент є доцільним звернутися до слів С.І. Юрія, який говорив: «Крок за кроком йдемо в Європу». Так чому ж нам не дотримуватися європейських стандартів, які цінують та на перший план ставлять знання молодих спеціалістів, не звертаючи уваги на досвід роботи.

З усього вище сказаного можна зробити висновок, що лише за допомогою нових знань, підходів та методів, якими володіє нове покоління, нові спеціалісти, можна отримати дійсно дієві результати, які допоможуть у вирішенні багатьох українських проблем. «Зроблено багато, але ще більше треба зробити», – говорив С.І. Юрій і, прислухаючись до його слів, можна сказати, що майбутнє нашої країни залежить від нового покоління – випускників закладів вищої освіти, які є молодими спеціалістами.

Література:

1. Ректор ТНЕУ Сергій Юрій: «Освіта і наука повинні стати пріоритетними напрямками для держави, адже від них залежить її майбутнє». *Дзеркало тижня*. 2008. 16–22 лют. (№6). С. 15.

Курячей Анастасія Андріївна

Студентка групи 372-1

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ У КОЖНОМУ З НАС

Погодьтеся, ще з дитинства кожного з нас навчають грамоті, щоб у майбутньому ми знали правила написання слів і слідували їм. І якщо дитина рахує у п'ять рочок аж до 1000, його називають генієм. Та навряд чи цей так званий геній стане фінансовим генієм. Цього не станеться, якщо ще з дитинства не долучатися до сімейної економіки, а саме до розподілу сімейного бюджету, його збереження. Цього не станеться також, якщо в школі не приділяти уваги елементарним основам

фінансової грамотності. Адже це, в свою чергу, дає можливість оволодіти принципами управління особистими фінансами.

На жаль, більша частина українців володіє фінансовою грамотністю на низькому рівні. Не всі знають, що гроші мають працювати, що, крім активного доходу, є пасивний. Але не можна навчити фінансової грамотності того, хто не прагне. Та прийшов час зробити свідомий вибір. Ви зробили свій вибір? А я вже зробила! Запитаєте як? Думаєте не вчасно, зарано? А може вам цікаво як?

По-перше, я змінила своє ставлення до грошей зі споживацького на управлінський. По-друге, засвоїла правила планування й обліку особистих фінансів. Більше того, я звернула увагу на необхідність встановлення взаємовідносин з банками, щоб зуміти стати його фінансовим партнером. По-третє, мої наміри починали втілюватися ще під час навчання у школі. Так, мені пощастило вчитися у школі з поглибленим вивченням економіки, неодноразово стати учасником і переможцем олімпіад з економіки міського, обласного рівнів, бути дійсним членом Малої Академії Наук у Дніпропетровській області.

Та як би там не було, ніколи не пізно з'ясувати для самого себе важливість фінансової грамотності. І допоможе в цьому, повірте, бачення, знання, досвід вченого-економіста, доктора економічних наук, професора, Заслуженого діяча науки і техніки України Сергія Ілліча Юрія. Для мене його роботи стали провідними у бажанні освоїти теорію економічної грамотності з подальшим практичним застосуванням. Якби ви мене запитали, з якої роботи почати, я б порадила ознайомитися з роботою «Фінансова грамотність населення у діалектиці сучасних освітніх тенденцій». «Серйозна назва, складна тема», - скажете ви? Та це на перший погляд. Якщо вчитатись уважно із бажанням зрозуміти, то ви зрозумієте актуальність нової економічної культури. Сергій Ілліч зауважив, що «фінансова грамотність громадян не лише зміцнює їхній світогляд, але й допомагає ефективно захищати свої права, підвищуючи таким чином рівень свого життя» [1, с. 14].

Розумно! Вдало! Своєчасно! Чи не так?! За цими словами ми з вами неодмінно побачимо можливість уникати «грошових штормів» і криз.

Я, так само, як і кожен з нас прагну підвищити якість власного життя. І, як справедливо зазначив С.І. Юрій, ми є учасниками формування оптимального кошторису доходів і витрат, інвестування.

Наша країна заслуговує на краще майбутнє. І це майбутнє залежить від нас українців, особливо від молоді. Вчений С.І. Юрій також

неодноразово наголошував на тому, що сучасне покоління українських дітей виросло в нестабільній економіці, а отже має досвід заробляння грошей. Я особисто можу це підтвердити, адже у свої 18 років, навчаючись, також працюю. І ми є тим поколінням, через яке у велику кількість родин приходить фінансова грамотність!

Ви вже уявили портрет майбутнього фінансиста? Молодий, принциповий, працелюбний, обачний і ризиковий водночас, мобільний і головне – фінансово грамотний. Мені не байдуже, що ви подумали, що ви зрозуміли. Мої власні роздуми не нав'яні раптовим вітром змін, у них є початок і є продовження. Ще не раз я перегорну сторінку за сторінкою наукові надбання професора С.І.Юрія, сумніваючись чи погоджуючись. Найсправедливішу оцінку економічній поведінці надасть його величність час. І головне не зволікати...

Література:

1. Юрій С.І., Кізима Т.О. Фінансова грамотність населення в діалектиці сучасних освітніх тенденцій. *Фінанси України*. 2012. № 2. С. 16 – 25.

Павлюс Оксана Володимирівна
Студентка групи Ф-43

Тернопільського національного економічного університету

РОЗДУМИ МАЙБУТНЬОГО ФІНАНСИСТА

Фінанси давно вже вкорінились в наше життя. Багато людей навіть не задумується про значення цього слова. Але якщо запитати у когонебудь що таке фінанси, багато хто просто відмахнеться рукою, мовляв «зараз ніколи».

Слово фінанси в перекладі з латинської мови означає «платіж». Безпосередньо у науковий обіг цей термін ввів французький вчений і політик Жан Боден ще в далекому 1577 році [1]. Поняття фінансів не тільки економічного, а філософського і навіть психологічного характеру. Коли людина залишається без фінансів, страждають всі аспекти її життя.

Фінансист сьогодення – це особистість, яка не тільки поєднує у собі знання, вміння та досвід, але й відчуває власну відповідальність за свою роль у житті та постійно вдосконалює свої навички і вміння.

Молоді спеціалісти завжди є затребуваними в суспільстві, вони є рушієм та важелем практично усіх маленьких та великих змін у суспільному житті. Вчителі та викладачі з покоління в покоління стверджують своїм студентам: «Ви – наше майбутнє», додаючи їм наснаги та впевненості в собі, проте це звучить як зняття із себе відповідальності та перекидання її на нове покоління, на інших людей. Але так не повинно бути! Як зазначав проф. С.І. Юрій: «Ми повинні передбачати те, що може бути, адже сьогодні ми творимо своє майбутнє» [1]. «Ми» - це абсолютно усі люди, незалежно від віку, раси, мови, віри та вподобань, які живуть зараз, саме в цей момент і зобов'язані приймати участь у суспільних процесах заради суспільного блага. А тому, відчуваючи власну відповідальність, потрібно розширювати свій кругозір, вивчати світ з фінансової точки зору, адже за словами Сергія Ілліча: «Тільки той, хто щось має, може щось передати» [2].

І постає питання не в доцільності навчання учнів та студентів, але й людей, які давно вже працюють, тому що знання, які ми отримали рік чи навіть місяць тому, через деякий період стають неактуальними; стрімкий розвиток науки, технологій, створення штучного інтелекту, нові відкриття – все це супроводжується утворенням нових форм відносин, зв'язків та складних механізмів, які спонукають кожную свідому людину постійно вдосконалюватись.

На мою думку, фінансист – це своєрідний міст чи провідник між людьми та секретами устрою держави, фінансових можливостей бізнесу і методів ефективного керування власним життям. Роль фінансистів є надзвичайно важливою і потрібною як для громадян так і для держави. Саме завдяки кваліфікованим спеціалістам забезпечується стабільність фінансової системи держави та результативність діяльності кожного окремого домогосподарства і людини зокрема.

У той же час, з моєї точки зору, в кожній людині живе власний фінансист, але в міру її знань про ті чи інші відносини з приводу формування фондів грошових коштів різного рівня, він може бути неуком, професійним, досвідченим чи навіть геніальним. А як стверджував С.І. Юрій: «Геніальні люди – це 5-10% таланту, а все інше – то тяжка постійна праця» [2].

Література:

1. Глущенко А.С. Фінанси: навч. посіб. Львів «Магнолія 2006», 2014. 440 с.

2. Юрій Сергій Ілліч: бібліогр. покажч./ бібліотека Терноп. нац. екон. ун-ту.; уклад. Л.А. Струтинська; відп. за вип. та автор вступ. ст. К.З. Возьний. Київ: Знання; Тернопіль, ТНЕУ, 2010. 103 с.

Паньків Юлія Ігорівна

Студентка групи Ф-31

Тернопільського національного економічного університету

РОЗДУМИ МАЙБУТНЬОГО ФІНАНСИСТА

Треба постійно прагнути до нових вершин.

С.І. Юрій

Обираючи майбутню професію, я знала, що спеціалісти у сфері фінансів мають широке коло можливостей, де можуть проявити свої вміння, досягнути великих результатів у кар'єрному рості, навіть за межами нашої держави. Я зрозуміла, що зробила правильний вибір у своєму житті, прочитавши наукові публікації професора Сергія Ілліча Юрія, у яких він зазначав: «Сьогодні державі потрібні фахівці з нестандартним мисленням, вмінням передбачати майбутнє й брати відповідальність за прийняті рішення» [1]. Я погоджуюсь з його думкою тому, що справді сьогодні нашій державі потрібні висококваліфіковані спеціалісти, які зможуть аналізувати інформацію, стратегічно мислити, планувати чи прогнозувати, розробляти стратегії.

Сергій Юрій часто наголошував, що держава не контролює кошти на підготовку фахівців, хоча вона повинна відповідати за кожен копійку бюджету. Тому він, як ніхто розумів, як держава повинна готувати своїх майбутніх спеціалістів. Пріоритетними напрямками повинні стати освіта і наука тому, що від них залежить майбутнє держави.

На мою думку, дуже важлива якість сучасної людини, для розвитку якої треба постійно тренувати мозок швидко вивчаючи щось нове. Навчання – це не тільки університет чи школа, це безперервний процес, який триває протягом усього життя за допомогою книг, різних онлайн-курсів, тренінгів, семінарів та вивчення іноземних мов. Як зазначав С.І. Юрій: «Від молодечого запалу та енергії залежить майбутня стежина» [2]. Зараз, якщо ти не розвиваєшся та не вдосконалюєш свої набуті знання та навички, то досягти успіху в майбутньому буде важко. Сьогодні актуально

вивчати іноземні мови, де стимулом для людей є їхнє кар'єрне зростання, навчання чи стажування за кордоном, участі в міжнародних конференціях тощо. Тому, я вважаю, що для успішного майбутнього вивчення однієї мови буде недостатньо.

«Ми зобов'язані готувати фахівців до того, якою може бути економіка в майбутньому. Скільки б ми не говорили молодій людині про те, що необхідно будувати і як це робити, вона мусить відчути це на власному досвіді, бачити, як сказане реалізується на практиці. Бо не завжди теорія співзвучна з реаліями життя», – зазначав Сергій Юрій [2]. Звичайно, що знання є ефективними, але під час практичної діяльності люди запам'ятовують до 90%, що в свою чергу збільшує оціночні та аналітичні якості.

Сьогодні багато студентів після закінчення навчання намагаються реалізувати себе за кордоном. Тобто, державні кошти, які були витрачені на їх навчання були не для того, щоб вони збагачували свою країну своєю працею, а для того, щоб інші країни мали можливість отримати готового фахівця. Тому наша держава повинна давати стимули для фахівців, що є довготривалим процесом, бо тенденції міграції з кожним роком погіршуються, що, на жаль, може призвести до негативних явищ.

Завершуючи дану роботу, хочу наголосити, що потрібно зробити правильний вибір, обираючи професію, щоб у майбутньому працювати лише для досягнення своїх цілей та саморозвитку. «Надзвичайно багато проблем нині маємо в Україні, але я переконаний, що наше молоде покоління зуміє здолати усі труднощі», – наголошував С.І. Юрій [2]. Зараз у нашій країні є всі можливості для реалізації себе як висококваліфікованого працівника. Тому освіта сьогодні дійсно надзвичайно важлива сфера людської діяльності.

Література:

1. Презентували молоді нові ідеї: [про міжнар. практ.-наук. конф. Молодих учених, що відбулася в ТНЕУ, лютий 2008 р. *Свобода*. 2008. 1 березня (№17). С. 5.
2. Юрій Сергій Ілліч: біобібліогр. покажч./ бібліотека терноп. нац. екон. унту; уклад. Л.А. Струтинська; відп. за вип. та автор вступ. ст. К.З. Возьний. К.: Заннтя; Теннопіль: ТНЕУ, 2010. 103 с.

РОЗДУМИ МАЙБУТНЬОГО ФІНАНСИСТА

Економічний розвиток – чи не найголовніший пункт серед завдань держави, а особливо у країн, що тільки розвиваються, прагнуть до нарощування потужностей та максимально ефективного використання ресурсів. Але розвиток економіки неможливий без оновлення інструментів його здійснення. Особливо актуальним це питання стає у часи, коли з'являються прогресивні революційні технології, використання яких не лише додає швидкості економічному зростанню чи знижує витрати, а й докорінно змінює систему економічних відносин в цілому. У часи наближення IV Промислової революції, розвитку автоматизації та роботизації [4], орієнтація на ці технології є необхідною у всіх сферах соціально-економічних відносин, а особливо у фінансовій, яка є «кровоносною системою» держави.

Інформаційні технології багато років тому стали найбільш досліджуваною галуззю комп'ютерних наук, адже можливості, які надають нам ІТ, трансформуються у величезні переваги на будь-якому ринку. Нині розробки ІТ є дуже інтегрованими у сферу фінансів: вони можуть торгувати на біржі, дають можливість зберігати інформацію, гарантують безпеку та контроль грошових потоків, забезпечують комфорт домогосподарств та бізнесу, знижують витрати ресурсів тощо [1]. Але це, більшою мірою, впроваджується не в Україні. Український приватний сектор невеликою мірою використовує в банківській системі інноваційні програми, але цей процес є досить повільним і, на жаль, зовсім не стосується державних фінансів. Як казав С.І. Юрій, налагодження світових взаємозв'язків, спрямованих на вирішення глобальних проблем людства, зумовлює формування принципово нової структури економічних відносин, цьому слугують нові структури міжнародних фінансів. Вчений додає, що розвиток інформаційних технологій, використання електронних носіїв економічних операцій дають змогу більш точно і ґрунтовніше здійснювати фінансове оцінювання, повніше використовуючи при цьому математичний апарат [2]. Ці слова доводять той факт, що нехтування інструментами ІТ призводить не лише до зменшення продуктивності (що є

величезним недоліком), а і до зниження якості фінансового аналізу та контролю.

Основним методом забезпечення розвитку інноваційної галузі та НТП є інвестиції. Нині вони дуже потрібні Україні, і на нашу думку, саме мета збільшення, заохочення інвестицій має стати пріоритетною для влади усіх рівнів. Вливання як зовнішніх, так і внутрішніх інвестиційних надходжень у сферу розвитку фінансових інформаційних технологій (фінтех) змогло б запустити в Україні надзвичайно важливий процес, який охоплює цілу низку складових. По-перше, це як розвиток дуже потужного людського капіталу, перспективних науковців, акумулювання навичок яких як збільшило б доходи громадян і запустило б мультиплікаційний ефект; так і зменшення «відпливу умів». По-друге, це залучення західних спеціалістів та поширення тенденцій, які змогли б бути реалізовані в Україні. По-третє, це перетворення України з постачальника сировини на експортера високоякісних інноваційних послуг, оновлення власної промисловості за рахунок розробки більш технологічно ефективних стратегій. З точки зору фінансової сфери, інвестиції «пожвавлюють» систему грошових потоків. Надходження в іноземній валюті суттєво покращили б стан національної економіки, вирівнявши пропозицію та курс. Однією з найнеобхідніших для держави реформ, за думкою С.І. Юрія, є розгортання стратегічного суперництва навколо торгівлі, інвестицій, технологій і поглинань [3].

Нові технології є необхідними у банківській сфері для гарантування безпеки, підвищення швидкості, обсягу збереженої інформації; на фондовому ринку вони поступово замінюють біржових посередників, тим самим трансформуючи загальноприйнятну структуру біржі. Для держави рух у напрямку НТР є просто необхідним. Це б як підживило економіку, так і забезпечило б прозорість системи. На нашу думку, державній владі було б доцільно ввести технологію блокчейн для систематизування, планування та розподілу державного бюджету. Децентралізована база даних для зберігання інформації та проведення фінансових операцій не лише забезпечить прозорість грошових потоків й полегшить статистичні підрахунки, а й значно знизить рівень корупції, бо викрадення коштів чи їх привласнення стане фізично дуже складним і майже неможливим.

Таким чином, сучасний фінансист має розуміти, що фінанси сьогодення дуже відрізняються від звичного розуміння цього поняття. Гроші існують не лише у матеріальній формі, а грошові потоки рухаються не лише опосередковано. Змінюються системи, структури, форми та ролі

фінансових ланок. Інформаційні технології рухають весь світ в сторону покращення, фінанси перш за все. Фінансисту XXI століття слід орієнтуватись на 2 головні течії: впровадження інновацій (за рахунок інвестицій) та їх доцільне використання. Це є важливим для приватного сектору, але тим більше для держави, яка є «спусковим курком» всієї системи. Сподіваємось, політика покращення інвестиційного клімату в Україні стане пріоритетним напрямком вже в найближчому майбутньому!

Література:

1. AI will be able to beat us at everything by 2060 / New Scientists. URL: <https://www.newscientist.com/article/2133188-ai-will-be-able-to-beat-us-at-everything-by-2060-say-experts/>.
2. Юрій С.І. Міжнародні фінанси у XXI столітті. *Вісник економічної науки України*. 2007. №1. С.183 – 194.
3. Реформи у глобальній економіці та Україна : аналітична записка за матеріалами шістнадцятої підсумкової Міжнар. конф., м. Гувес, Крит-Греція, 23-30 верес. 2011 р. / Сергій Юрій, Євген Савельєв, Ольга Кириленко та ін. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2011. Вип. 4 : жовт.-груд. С. 173 – 191.
4. Шваб К. Четверта промислова революція. URL: <http://www.eurasiancommission.org>.

Хабінець Ольга Михайлівна
Студентка групи 482

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ТА ЇЇ МІСЦЕ У ФОРМУВАННІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Розвиток сучасної ринкової економіки передбачає активну участь громадян у функціонуванні всіх сфер фінансової системи країни. Фінансова освіта і фінансова грамотність відіграють важливу роль у забезпеченні фінансової безпеки держави та економічному зростанні країни, адже суспільство досягає найбільших економічних успіхів, коли громадяни країни мають розвинуті навички прийняття відповідальних і свідомих рішень у фінансовій сфері. Фінансова грамотність сприяє

подоланню бідності, зниженню фінансових ризиків суб'єктів підприємництва, фізичних осіб і держави загалом.

Професор С.І. Юрій зазначав: «У нинішніх умовах грамотність населення є важливою ознакою сучасного суспільства й багато в чому визначає якість життя його громадян, забезпечуючи їм доступ до якісніших освіти, роботи, послуг» [1, с. 17]. Проте, на наш погляд, населення України має лише базові знання та навички з фінансової грамотності; використовує тільки найпростіші послуги, в основному – платежі; не інвестує власні кошти в розвиток національної економіки; не цікавиться фінансовими новинами, а у питаннях фінансів довіряє, насамперед, родичам і знайомим.

Все вищенаведене, в свою чергу, стримує залучення у фінансову систему України коштів, які обертаються поза банківським сектором; сприяє зростанню обсягу проблемних і прострочених кредитів; створює умови для фінансових зловживань і фінансової злочинності, розвитку тіньової економіки та корупції.

Всю відповідальність за низький рівень фінансової безпеки України населення перекладає на урядові установи та конкретних політиків, які управляють державою. Вважаємо, що це вкрай неправильно. Починати потрібно з себе. Те, як людина розпоряджається власними фінансовими ресурсами, безпосередньо та опосередковано впливає на економічну ситуацію в країні. При цьому немає значення, чи йдеться про оплату вартості комунальних послуг, чи про вкладення в інвестиційний фонд, чи про купівлю автомобіля.

Низький рівень податкової грамотності й податкової культури громадян зумовлює тіньову зайнятість і, як наслідок, недонадходження платежів у бюджет. Це один з чинників бюджетного дефіциту, а відтак – зниження рівня бюджетної та боргової безпеки країни.

При взятті кредиту, позичальники, наприклад, не можуть його погасити, через нераціональне використання позикових коштів. Це, в свою чергу, впливає на стабільність банківських установ, а отже на зниження банківської безпеки.

Внаслідок відсутності у людей знань як вірно розпорядитися заощадженнями, спостерігається низький рівень інвестиційної безпеки і, водночас, це впливає на грошово-кредитну безпеку, оскільки заощадження населення, які воно боїться кудись вкласти – це гроші, які вилучаються з обігу.

Як бачимо, фінансові дії чи бездіяльність громадян спричиняють ланцюгову реакцію та прямо чи опосередковано впливають на фінансову безпеку нашої держави.

Фінансова неграмотність є проблемою не лише України, а й багатьох інших країн. Проте в нашій державі ситуація погіршується тим, що населення не лише не користується фінансовими послугами, а й просто не знає про них і не цікавиться ними.

З огляду на важливість ролі населення у формуванні фінансової та економічної безпеки країни загалом, підвищення рівня фінансової грамотності й культури, готовності до ведення активної інвестиційної діяльності повинно стати одним з пріоритетних напрямків державного регулювання розвитку освітньої галузі в Україні. При цьому «основною вимогою до формування системи фінансової освіченості в Україні мають стати розробка й запровадження національних стандартів фінансової грамотності» [1, с. 25].

Література:

1. Юрій С.І., Кізима Т.О. Фінансова грамотність населення в діалектиці сучасних освітніх тенденцій. *Фінанси України*. 2012. № 2. С. 16 – 25.

Чернюк Анна Михайлівна

Студентка групи 413

Чорноморського національного університету ім. Петра Могили

РОЗДУМИ МАЙБУТНЬОГО ФІНАНСИСТА

У процесі розвитку ринкової економіки в Україні відбувається активне формування та становлення такого суттєвого її сегменту, як фінансовий ринок. Він є важливою складовою фінансової системи держави та характеризується як організаційною (зовнішньою) формою прояву (фінансові інститути та правові основи), так і інституційною (сутність і функціональне призначення) специфікою.

І розуміння, як загалом сутності поняття «фінансовий ринок», так і окремих форм його прояву, має виключно важливе значення. Адже відсутність даного розуміння призводить до здійснення нерезультативного

державного регулювання і, як наслідок, поглиблення негативних ефектів суспільного розвитку.

Розглянемо спочатку сутність такого базового поняття, як «ринок». Загалом дане поняття є складним та багаторівневим і його тлумачення змінювалось у міру поглиблення суспільного поділу праці, розвитку товарного виробництва та обміну. Сьогодні більшість економістів, у тому числі автори всесвітньо відомого підручника “Економікс” К. Макконнелл і С. Брю, вважають, що “ринок – це інститут або механізм, який сполучає покупців (пред’явників попиту) і продавців (постачальників) окремих товарів і послуг”.

Дане визначення дає змогу зрозуміти принципову відмінність між розумінням ринку як сфери товарного обігу та сукупності конкретних економічних процесів. Так, у першому випадку йдеться про об’єкт ринкових відносин – сам продукт у формі товарів і послуг, а у другому – про відносини між економічними агентами щодо цього продукту.

Розвиток ринкових відносин сприяв переходу від економіки, що виробляє товари, до обслуговуючої (сервісної), що відводить пріоритетну роль сфері послуг. До послуг, що розвиваються найвищими темпами, належать фінансово-кредитні та страхові, послуги у сфері управління й маркетингу, лізинг, інформаційне й бухгалтерське обслуговування та ін. Зазначене свідчить про те, що економіки всіх країн тяжіють до нового, послуго-інтенсивного, типу економіки.

Зараз у науковому обігу поряд із поняттям «фінансовий ринок» існує поняття «ринок фінансових послуг». Які на практиці часто використовуються як синоніми.

В найбільш загальному розумінні фінансовий ринок – це ринок, на якому об’єктом купівлі-продажу є різноманітні фінансові інструменти (валюта, цінні папери, кредит (позика), деривативи, тощо) й фінансові послуги.

Важливо зрозуміти сутність та відмінність даних понять. Так фінансовими інструментами є фінансові права й зобов’язання, які перебувають в обігу на ринку передусім у документарній формі. Тоді як фінансові послуги це – послуги фінансових посередників (акредитування, банківські акцепти, обслуговування кредитних ліній, фінансовий лізинг), а також операції з фінансовими інструментами.

Тож на фінансовому ринку існує два об’єкта купівлі-продажу: фінансові інструменти та фінансові послуги. Якщо розглядати лише інструменти, то ми говоримо про фінансовий ринок у вузькому розумінні.

Якщо ж брати до уваги тільки послуги, то мова йде про ринок фінансових послуг. Загалом фінансовий ринок (у широкому розумінні) включає та розглядає обидва ці поняття.

Таким чином, ринок фінансових послуг є органічною складовою фінансового ринку в широкому розумінні та водночас, як специфічна сфера економічних відносин, оперує власним специфічним товаром – фінансовою послугою.

Література:

1. Юрій С.І., Луцишин О.О. Ринок фінансових послуг як інституційна основа ринкової економіки. *Фінанси України*. 2010. №. 11. С. 48 – 59.

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Чернівецький національний університет
ім. Ю. Федьковича
Чорноморський національний університет ім. П. Могили

**Четверті Всеукраїнські наукові читання
пам'яті С.І. Юрія**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

м. Тернопіль, 27 листопада 2018 р.

Підписано до друку 03.12.2018.
Формат 60x 84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний 70 г/м². Друк електрографічний.
Умов.-друк. арк. 6,72. Обл.-вид. арк. 5, 7
Тираж 100 примірників. Замовлення № 12/18/2-3.

Видавець та виготувач:
ФОП Осадца Ю.В
м. Тернопіль, вул. Винниченка, 9/7
тел. (0352) 40-08-12, (0352) 40-00-63, (097) 988-53-23

[прінт • копі • центр]

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої
справи до державного
реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013 р.*